

KNIŽNICE V MINULOSTI A V SÚČASNOSTI

knihovník v kontexte doby

Jarmila MAJEROVÁ a Vladimír FILIP

© Fakulta humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline

Knižnice v minulosti a v súčasnosti: knihovník v kontexte doby

Vedecká monografia

Publikácia vyšla v rámci projektu APVV-19-0524 Chronológia dejín knižníc na Slovensku od počiatkov do roku 2020.

Autori: Mgr. Jarmila Majerová, PhD.

Mgr. Vladimír Filip, PhD.

Recenzenti: Doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD.

Doc. PaedDr. Anton Lauček, PhD.

Za odbornú, jazykovú a technickú úroveň publikácie zodpovedajú autori.

Obálka generovaná umelou inteligenciou.

© J. Majerová, V. Filip, 2024

ISBN 978-80-89832-34-7

OBSAH

PREDSLOV	5
1 HISTORICKÝ PREHĽAD VZDELÁVANIA KNIHOVNÍKOV (J. Majerová)	7
Počiatky vzdelávania knihovníkov v 18. storočí	8
Vzdelávanie knihovníkov v 19. storočí	10
Vzdelávanie knihovníkov v 20. storočí	12
Vzdelávanie slovenských knihovníkov v 20. storočí	13
POČIATKY KNIHOVNÍCKEHO ŠKOLSTVA NA SLOVENSKU	16
Založenie samostatnej Katedry Knihovníctva	22
Vývoj študijného odboru	23
Katedra knižničných a informačných štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove	23
Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline	24
Ústav mediamatiky Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave	25
Študijný odbor mediálne a komunikačné štúdiá	25
STREDNÉ KNIHOVNÍCKE VZDELÁVANIE	26
Stredná odborná škola masmediálnych a informačných štúdií v Bratislave.....	26
Spojená škola v Bytčici	28
NEFORMÁLNE VZDELÁVANIE KNIHOVNÍKOV	29
VZDELÁVANIE KNIHOVNÍKOV V 21. STOROČÍ	33
2 KNIHOVNÍCI A KNIŽNICE – ADAPTÁCIA V KONTEXTE DIGITÁLNEHO SVETA (V. Filip)	35
PRECHOD DO DIGITÁLNEJ ÉRY A DIGITALIZÁCIA	36
Digitalizácia kultúrneho dedičstva	40
Národný projekt Digitálna knižnica a digitálny archív	43

Knižnica 2.0 – 4.0	45
PROFESIA KNIHOVNÍKA	57
Knihovník	58
Špecializovaný knihovník	65
IFLA A IFLA/UNESCO	71
ZÁVER	73
ZOZNAM LITERATÚRY	74

PREDSLOV

Profesia knihovníka je jednou z mnohých, ktoré majú dlhú históriu a zároveň zostávajú potrebné a dôležité aj v súčasnej digitálnej dobe. Knihovník je strážcom vedomostí a múdrosti uložených v knihách a iných informačných zdrojoch. Jeho úloha spočíva v tom, že pomáha nájsť potrebné informácie, usmerňuje v hľadaní literatúry, či už na študijné účely, profesionálny rast alebo osobný záujem.

Knihovníci majú dôležitú úlohu v spoločnosti, pretože prispievajú k rozvoju čítania, vzdelanosti a kultúrneho povedomia. Pomáhajú ľuďom všetkých vekových kategórií rozvíjať schopnosti a zručnosti pri vyhľadávaní informácií, pri rozvoji kritického myslenia a samostatnej práci s textom. Vďaka nim majú ľudia možnosť objavovať nové svety, rozširovať svoje obzory a získavať nové poznatky.

S rozvojom moderných technológií sa úloha knihovníka začala meniť. Dnes už knihovník nie je len správcom tradičných analógových informačných zdrojov, ale tiež digitálnych zdrojov, elektronických kníh a online databáz. Knihovník musí byť schopný efektívne využívať informačné technológie, poradiť s ich používaním a zároveň dbať na ochranu osobných údajov a autorských práv.

Ďalším dôležitým aspektom profesie knihovníka je jeho schopnosť komunikovať s ľuďmi. Knihovník musí byť empatický, trpezlivý a ochotný počúvať potrebám používateľov. Musí vedieť poradiť pri výbere vhodnej literatúry, poskytnúť informácie o službách knižnice a byť sprievodcom vo svete informácií pre každého, kto príde do knižnice s požiadavkou alebo prosbou.

Profesia knihovníka je náročná, ale zároveň veľmi inšpiratívna a naplňujúca. Knihovníci zohrávajú kľúčovú úlohu vo vzdelávaní a kultúrnom živote spoločnosti a ich práca je neoceniteľná. Vďaka nim má každý z nás možnosť objavovať svet literatúry, vedy a umenia a neustále sa rozvíjať intelektuálne i osobnostne.

Knihovníci sú strážcami kultúrneho dedičstva a histórie. Sú zodpovední za starostlivosť o knižničný fond, za správu zbierok a za zabezpečenie ich dostupnosti pre súčasné i budúce generácie. Vďaka nim máme možnosť študovať staré rukopisy, historické dokumenty a literárne skvosty, ktoré nám pomáhajú lepšie porozumieť minulosti a formovať budúcnosť.

Významným aspektom profesie knihovníka je neustále vzdelávanie a profesionálny rozvoj.

S rýchlým tempom zmien v oblasti informačných technológií a digitálnych médií je dôležité, aby knihovníci neustále rozširovali svoje znalosti a schopnosti. Musia byť schopní adaptovať sa na nové trendy, aplikácie a služby a zároveň zachovávať tradície a hodnoty knihovníctva.

Profesia knihovníka je mnohostranná a plná výziev. Knihovníci sú strážcami vedomostí, sprievodcami vo svete informácií a kultúrnymi mecenášmi. Ich práca má hlboký spoločenský význam a prínos a bez nich by sme stratili cenný zdroj poznania a inšpirácie. Knihovníci sú tak nielen odborníci na informácie, ale tiež vášniví milovníci kníh a kultúry, ktorí svoju prácu vykonávajú s láskou a oddanosťou.

Profesia knihovníka dnes čelí viacerým výzvam, ktoré znižujú jej atraktivitu. Hlavnými dôvodmi sú nízke mzdy a stereotypy spojené s knihovníctvom, ktoré je často vnímané ako monotónne a nudné povolanie, prevažne vykonávané ženami. Napriek tomu sa v posledných rokoch knihovníci postupne transformujú na knižnično-informačných profesionálov, čo zvyšuje atraktivitu tejto profesie. Moderní knihovníci už nie sú len správcami knižničných zbierok, ale aktívne sa podieľajú na organizovaní kultúrno-vzdelávacích aktivít, besied, výstav a kurzov. Týmto spôsobom sa knižnice menia na dynamické kultúrno-spoločenské a komunitné centrá. S príchodom technológií ako sú umelá inteligencia, sémantický web a internet vecí, knižnice dokážu ponúkať personalizované odporúčania, zlepšovať vyhľadávacie algoritmy a zabezpečiť vysokú mieru bezpečnosti a súkromia.

1 HISTORICKÝ PREHĽAD VZDELÁVANIA KNIHOVNÍKOV

Kapitola o histórii a súčasnosti vzdelávania knihovníkov monografie Knižnice minulosti a súčasnosti: knihovník v kontexte doby je výstupom projektu APVV-19-0524 Chronológia dejín knižníc na Slovensku od počiatkov do roku 2020, ktorý vznikol na pôde Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva FHV UNIZA a riešil sa v rokoch 2020-2024.

Spoluriešiteľmi projektu bol Historický ústav Slovenskej akadémie vied a Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied.

Vedeckým cieľom projektu bol systematický heuristický prieskum a výskum dejín knižníc (zachovaných i nezachovaných) v priereze storočiami, identifikácia dokumentov k dejinám knižníc na Slovensku, príprava digitálnych kópií primárnych dokumentov k dejinám knižníc, budovanie informačnej otvorenej databázy k dejinám knižníc.

V rámci riešenia jednotlivých fáz projektu sme pracovali s množstvom primárnych dokumentov, z ktorých boli excerpované informácie a skutočnosti potrebné na naplnenie obsahu projektu. Popri nosných informáciách o dejinách vzniku a zakladania knižníc, sme si všimli aj ďalšie oblasti, ktoré priamo súvisia s problematikou knižníc: významné osobnosti knihovníctva, legislatíva, aktivity a podujatia knižníc, vzdelávanie knihovníkov, dejiny knižnej kultúry. Práve problematika vzdelávania knihovníkov nás zaujala natoľko, že sme sa rozhodli vyzdvihnúť najvýznamnejšie míľniky formálneho a neformálneho vzdelávania od najstaršej zmienky, ktorú sme získali štúdiom a analýzou primárnych zdrojov.

V práci sme sa pokúsili v chronologickom slede sprehľadniť všetky najdôležitejšie úseky týkajúce sa vzdelávania knihovníkov vrátane všetkých foriem, o ktorých sme získali informácie. Časový rámeč obsahu projektu je daný úsekom od najstarších čias do roku 2020 a z tohto dôvodu sme sa zamerali na výber príslušnej literatúry, ktorú predstavujú vedecké a odborné monografie, štúdie v zborníkoch, články v odborných časopisoch a dostupné elektronické zdroje, pričom sme dôraz kládli predovšetkým na slovacikálne zdroje s prihliadnutím na inojazyčné zdroje, ktoré sme využili pri časových úsekoch spadajúcich do obdobia Rakúsko-Uhorska, resp. Uhorska. Pri príprave textu nám boli nápomocné diela významných slovenských pedagógov knihovníctva a knihovníkov, ktorí zanechali hlbokú stopu vo vývoji knihovníctva a nezmazateľne sa zapísali do výchovy a vzdelávania celých generácií knihovníkov. Za všetkých spomeňme napr. profesora Štefana Pasiara, Jozefa Kuzmíka, Jozefa Repčáka, docentku Gabrielu Žibritovú a iných, ktorí sa venovali sprehľadneniu dejín a vývoja knihovníckeho vzdelávania.

Prehľad excerpovanej a analyzovanej literatúry tvorí súčasť databázy, ktorá predstavuje podstatnú časť výstupov projektu. Výskumom sa nám podarilo získať značné množstvo informácií, čo potvrdzuje skutočnosť, že vzdelávanie knihovníkov rezonovalo v celom skúmanom období, čoho dôkazom sú početné časti monografií, článkov v časopisoch a štúdií v zborníkoch. Práve rozmanitosť a bohatstvo zdrojov o danej problematike nám vnukla ambicióznou myšlienku sústrediť získané informácie a poznatky “na jedno miesto.” Sme si vedomí skutočnosti, že existujú zdroje, ktoré sme zatiaľ neskúmali, jednoducho nebolo možné pre krátkosť doby riešenia projektu dotknúť sa absolútne všetkých informačných zdrojov. Určitú nádej na doplnenie obsahu databázy (ako hlavného výstupu projektu) poskytuje širší priestor, ktorý bude otvorený odbornej verejnosti na možnosť vkladať ďalšie informácie k jednotlivým tematickým okruhom, vzdelávanie knihovníkov nevynímajúc.

Veríme, že štúdiá poskytnú záujemcom cenné informácie a poznatky, ktoré bude možné využiť nielen pri tvorbe nových dokumentov, ale prispeje aj k samotnému vzdelávaniu knihovníkov na všetkých stupňoch vzdelávania.

Počiatky vzdelávania knihovníkov v 18. storočí

Vzdelávanie knihovníkov v 18. storočí je zaujímavou témou, pretože v tej dobe došlo k významným zmenám a rozvoju knižničných systémov a kultúry. Toto obdobie bolo charakteristické pokrokom v oblasti vzdelanosti, vedy a spoločenského života, čo malo priamy dopad aj na knižnice a knihovníkov. V 18. storočí začali vznikať verejné knižnice, ktoré boli dostupné širšej verejnosti, a tiež univerzitné knižnice, ktoré podporovali akademické štúdium a výskum. Rozvoj knižníc v tomto období súvisel aj s rastúcim záujmom o knihy a vzdelávanie, čo vytvorilo potrebu kvalifikovaných knihovníkov. Vzdelávanie knihovníkov v 18. storočí nebolo formalizované tak, ako je dnes. Knihovníci získavali svoje vedomosti a zručnosti skôr praktickou skúsenosťou a učením sa priamo na mieste. Museli mať dobré znalosti z oblasti literatúry, histórie a niekedy aj teológie, najmä ak pracovali v univerzitných alebo cirkevných knižniciach. Univerzitné knižnice, ako napríklad v Nemecku alebo vo Francúzsku, zohrávali významnú úlohu vo vzdelávaní knihovníkov. Knihovníci v týchto inštitúciách často prichádzali z akademického prostredia a mali vzdelanie v oblasti humanitných vied. Títo knihovníci museli mať znalosti z oblasti katalogizácie, správy zbierok a výskumu.

Knižnice slúžili nielen ako úložiská kníh, ale aj ako miesta vzdelávania a výmeny informácií. Knihovníci boli často zodpovední za organizovanie a usporadúvanie knižných zbierok, čo im umožnilo prístup k veľkému množstvu informácií a zároveň im poskytovalo príležitosť na neustále vzdelávanie. 18. storočie bolo obdobím osvietenstva, ktoré kládlo dôraz na rozvoj vedy, vzdelania a racionality. Toto obdobie prinieslo zmenu v prístupe k vzdelávaniu a vedeckému bádaniu, čo sa prejavilo aj v rozvoji knižníc ako inštitúcií poskytujúcich prístup k informáciám a vedomostiam.

Jednou z významných knižníc 18. storočia bola knižnica na univerzite v Göttingene. Táto knižnica bola známa svojou zbierkou a kvalitnou správou. Johann Matthias Gesner, nemecký pedagóg, klasický filozof a knihovník, ktorý bol riaditeľom tejto knižnice, kládol dôraz na systematické vzdelávanie knihovníkov a ich schopnosť spracovávať a organizovať knižné zbierky. V Paríži, Bibliothèque Nationale de France zohrávala kľúčovú úlohu vo vzdelávaní knihovníkov. Knižnica bola centrom intelektuálneho života a jej knihovníci boli často učenci a vedci, ktorí prispievali k rozvoju knižničnej vedy a vzdelávania.

Jednou z kľúčových zručností knihovníkov bolo katalogizovanie kníh. V 18. storočí sa začali rozvíjať prvé systematické metódy katalogizácie, ktoré pomáhali knihovníkom organizovať a spravovať zbierky. Napríklad, systém Deweyho desatinného triedenia, hoci bol formalizovaný až v 19. storočí, má svoje korene v prístupoch a metódach používaných v 18. storočí. Rovnako v 18. storočí sa začali objavovať prvé príručky a publikácie pre knihovníkov, ktoré im poskytovali návody na správu knižníc a katalogizáciu. Tieto príručky boli dôležitým zdrojom informácií a pomáhali šíriť osvedčené postupy.¹

Prvú zmienku o vzdelávaní knihovníkov v Rakúsko-Uhorsku nachádzame z roku 1777 v dokumente *Ratio educationis totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. Tomus I. Vindobonae, Typis Joan. Thom. Nob. De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Maj. Typogr. At bibl. MDCCLXXVII.* (Sústava výchovy a školského vzdelávania v uhorskom kráľovstve a k nemu pripojených provinciách. I. zväzok. Vo Viedni, tlačou Jána Tomáša Trattnera, tlačiara a kníhkupca svätej cisársko-kráľovskej Výsosti 1777), ktorým bol započatý proces reformy školstva v Uhorsku iniciovaný Máriou Teréziou. Išlo o prvý pokus o vytvorenie uceleného školského vzdelávania od ľudových škôl po univerzity. Na príprave dokumentu, a predovšetkým jeho pedagogickej časti, aktívne participoval slovenský

¹ Rubin, R. E. *Foundations of Library and Information Science*. 3rd ed. Neal-Schuman Pbl., 2010. ISBN 978-155570-690-6.

vzdelanec Adam František Kollár a právom predpokladáme, že na jeho podnet bola do druhého stupňa humanitných tried (gymnázium) zaradená príprava, okrem vyšších úradníkov, učiteľov gramatických škôl, vychovávateľov a kňazov, aj príprava knihovníkov. V dokumente nachádzame zmienku o štúdiu bibliografie v rámci filozofických prednášok na kráľovskej akadémii, ktorá mala byť pokračovateľom štúdia na dvojročných lýceách. Nie je však známe, či sa bibliografia dotýkala výlučne prípravy knihovníkov alebo bola doplnkom k filozofickým predmetom.²

Vzdelávanie knihovníkov v 19. storočí

Devätnáste storočie prinieslo rozsiahle spoločenské, politické a technologické zmeny, ktoré mali zásadný vplyv na rôzne oblasti života, vrátane vzdelávania a správy knižníc. Vznik a rozvoj priemyselnej revolúcie, rastúca urbanizácia a zvýšený záujem o verejné vzdelávanie vytvorili potrebu zlepšenia knižničných služieb a profesionalizácie knihovníctva. V prvej polovici 19. storočia bolo knihovníctvo často vnímané ako povolanie, ktoré nevyžadovalo špecifické odborné vzdelanie. Knihovníci boli často akademikmi alebo učenými jednotlivcami, ktorí mali prístup k zbierkam kníh, a ich úlohou bolo spravovať a katalogizovať tieto zbierky. Knihovnícke vzdelávanie bolo v tejto dobe hlavne praktické, zamerané na učenie sa priamo v práci pod dohľadom skúsených kolegov. Avšak, s postupujúcim 19. storočím sa začala meniť aj táto situácia. V Európe a Spojených štátoch amerických sa začali objavovať prvé pokusy o formalizované vzdelávanie knihovníkov. Jedným z prvých dôležitých krokov bolo založenie knihovníckych škôl a kurzov, ktoré poskytovali teoretické aj praktické znalosti z oblasti knihovníctva.

V Európe sa knihovnícke vzdelávanie sústreďovalo na univerzitách a inštitúciách, ktoré ponúkali špecifické kurzy alebo prednášky o knihovníctve. V Nemecku sa napríklad knihovníctvo vyučovalo na univerzitách ako súčasť širšieho humanitného vzdelania. V roku 1824 bola na Univerzite v Göttingene zriadená prvá stála pozícia pre knihovnícke vzdelávanie. Táto univerzita sa stala dôležitým centrom pre vzdelávanie knihovníkov nielen z Nemecka, ale aj z iných európskych krajín. Vo Francúzsku bol významným momentom založenie École Nationale des Chartes v roku 1821, ktorá sa špecializovala na vzdelávanie odborníkov v oblasti historických dokumentov a knižníc. Absolventi tejto školy získavali

² PASIAR, Štefan. *Dejiny knižníc na Slovensku*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, s. 98; *Ratio educationis 1777 a 1806*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988, s. 18.

odborné znalosti, ktoré im umožnili efektívne spravovať a uchovávať knižničné zbierky. Vzdelávanie knihovníkov v 19. storočí prešlo od neformálneho a praktického učenia sa k formalizovaným programom a špecifickým kurzom na univerzitách a odborných školách. Tento posun bol nevyhnutný v súvislosti s rastúcimi požiadavkami na efektívne riadenie a organizáciu knižníc, ktoré mali čoraz väčší význam pre vzdelávanie a informovanosť verejnosti. Vďaka týmto zmenám sa knihovníctvo stalo uznávaným a dôležitým povoláním, ktoré si vyžadovalo odborné znalosti a schopnosti.³

Informácie týkajúce sa aktivít spojených s knihovníctvom a knihovníkmi nachádzame v päťzväzkovej chronológii dejín maďarských knižníc.⁴ Prvý, pre nás zaujímavý, záznam pochádza zo dňa 10. júla 1873, kedy anonymný publicista v denníku *Pesti Napló* vyzýva na zriadenie katedry knižných štúdií na univerzite v Pešti.⁵ O neformálnom vzdelávaní knihovníkov v Uhorsku sa dozvedáme z ďalších chronologických hesiel. Prvý knihovnícky kurz organizovaný Krajinským inšpektorátom pre múzeá a knižnice sa uskutočnil v dňoch 4. - 23. 7. 1898 v knižnici Maďarského národného múzea. Kurzu sa zúčastnilo 15 frekventantov, avšak nemáme poznatky o účasti knihovníkov z územia Slovenska.⁶ V Maďarskom národnom múzeu sa v dňoch 15. - 31. 7. 1900 konal ďalší knihovnícky vzdelávací kurz organizovaný Krajinským hlavným inšpektorátom múzeí a knižníc. Kurzu sa zúčastnilo 16 frekventantov. Medzi účastníkmi kurzu nachádzame Andreja Sokolíka, tajomníka Muzeálnej slovenskej spoločnosti, ktorý v rokoch 1890-1908 dohliadal a odborne dozoroval katalogizáciu a usporiadanie knižnice Národného domu a Muzeálnej slovenskej spoločnosti.⁷ Ďalším účastníkom bol Emil Kumlik, ktorý pôsobil ako knihovník Mestskej verejnej knižnice v Bratislave (1900-1914, 1919-1922) a bol riaditeľom knižnice Alžbetínskej univerzity v Bratislave, 1919 – 1922).⁸

³ Rubin, R. E. *Foundations of Library and Information Science*. 3rd ed. Neal-Schuman Pbl., 2010. ISBN 978-155570-690-6; *Encyclopedia of library and information sciences*. Fourth ed. Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-1-4665-5259-3.

⁴ *Magyar könyvtártörténeti kronológia*. Köt. 1. - 5. Országos Széchényi Könyvtár, 2009-2021. ISBN 978-963-200-577-5.

⁵ *Magyar könyvtártörténeti kronológia*. 1. kötet 996-1983. Országos Széchényi Könyvtár, 2009. ISBN 978-963-200-578-2, s. 55.

⁶ *Magyar könyvtártörténeti kronológia*. 1. kötet 996-1983. Országos Széchényi Könyvtár, 2009. ISBN 978-963-200-578-2, s. 77.

⁷ *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*, V. zväzok, R-Š. Matica slovenská, 1992. ISBN 80-7090-216-7, s. 311.

⁸ *Magyar könyvtártörténeti kronológia*. 1. kötet 996-1983. Országos Széchényi Könyvtár, 2009. ISBN 978-963-200-578-2, s. 80; *Biografický lexikón Slovenska, V., Km-L*. Slovenská národná knižnica, 2013. ISBN 978-80-8149-011-8, s. 509.

Vzdelávanie knihovníkov v 20. storočí

V 20. storočí prešlo vzdelávanie knihovníkov zásadnou transformáciou. Na začiatku storočia bola väčšina knihovníkov vyškolená prostredníctvom praktických skúseností a neformálnych kurzov. Avšak s rastúcim počtom knižníc a rozširujúcim sa spektrom ich služieb sa čoraz viac kládol dôraz na formalizované vzdelávanie.

V Spojených štátoch amerických začali vznikať prvé akreditované knihovnícke školy. Melvil Dewey, ktorý už v 19. storočí založil prvý knihovnícky program na Kolumbijskej univerzite, pokračoval v rozvoji knihovníckeho vzdelávania. V roku 1926 vznikla v USA Americká asociácia knihovníckych škôl (American Library Association - ALA), ktorá začala certifikovať knihovnícke programy a zabezpečovať štandardizované vzdelávanie knihovníkov.

V Európe sa knihovnícke vzdelávanie taktiež formalizovalo, a to najmä vďaka vzniku rôznych odborných škôl a kurzov. Napríklad vo Veľkej Británii bola v roku 1919 založená Library Association, ktorá sa stala kľúčovou inštitúciou pre vzdelávanie a profesionalizáciu knihovníkov.

20. storočie prinieslo významné technologické pokroky, ktoré mali zásadný vplyv na knihovníctvo a vzdelávanie knihovníkov. V 60. a 70. rokoch sa začali v knižniciach zavádzať prvé počítačové systémy, ktoré zmenili spôsob katalogizácie a správy knižničných zbierok. Tento technologický pokrok si vyžiadal nové znalosti a zručnosti, ktoré museli knihovníci zvládnuť.

Vznik internetu v 90. rokoch dramaticky zmenil prostredie knižníc. Knihovníci sa museli naučiť pracovať s digitálnymi zdrojmi a online katalógmi, čo viedlo k zavádzaniu nových kurzov a programov zameraných na informačné technológie a digitálne knižničné služby.

Vzdelávanie knihovníkov sa stalo komplexnejším a diverzifikovanejším. Vznikali nové odborné programy a kurzy zamerané na špecifické oblasti knihovníctva, ako sú archivácia dát, digitálne knižnice, manažment knižníc a ďalšie.

V Spojených štátoch sa knihovnícke programy začali postupne presúvať na univerzity a začali sa udeľovať tituly ako Master of Library Science (MLS) a neskôr Master of Library and Information Science (MLIS), čo odrážalo širšie zameranie na informačnú vedu. Tieto

programy sa stali štandardom pre knihovníkov usilujúcich sa o kariérny postup a odborný rast.

Podobne v Európe, školy a univerzity začali ponúkať rôzne úrovne knihovníckeho vzdelávania, od bakalárskych až po doktorandské programy. Medzinárodná federácia knihovníckych asociácií a inštitúcií (International Federation of Library Associations and Institutions - IFLA) zohrávala dôležitú úlohu pri vytváraní medzinárodných štandardov a podporovaní profesionálneho rozvoja knihovníkov.

Učebné osnovy pre vzdelávanie knihovníkov sa v priebehu 20. storočia neustále vyvíjali. Knihovnícke školy začali zdôrazňovať dôležitosť kritického myslenia, informačnej gramotnosti a schopnosti pracovať s rôznymi druhmi informačných zdrojov. Programy začali zahrňovať aj kurzy zamerané na manažment, marketing a služby používateľom, čo odrážalo meniace sa potreby knižničného sektora. V druhej polovici 20. storočia sa knihovníctvo a vzdelávanie knihovníkov stále viac globalizovalo. Medzinárodná spolupráca medzi knižnicami a vzdelávacími inštitúciami prispela k výmene poznatkov a skúseností, čo viedlo k zlepšeniu kvality vzdelávania knihovníkov na celosvetovej úrovni.

Organizácie IFLA a UNESCO zohrávajú kľúčovú úlohu pri podpore globálnych iniciatív na zlepšenie prístupu k informáciám a vzdelávaniu knihovníkov. Medzinárodné konferencie, pracovné skupiny a výskumné projekty umožnili knihovníkom zdieľať najlepšie praxe a rozvíjať nové prístupy k správe a poskytovaniu informačných služieb.⁹

Vzdelávanie slovenských knihovníkov v 20. storočí

Vrátíme sa v chronológii na začiatok 20. storočia a priblížime si situáciu v Uhorsku, neskôr v Československu a napokon i na Slovensku. V rokoch 1902-1913 sa konali ďalšie štátne knihovnícke vzdelávacie kurzy, ktoré organizoval Krajský hlavný inšpektorát múzeí a knižníc v Budapešti. Tretí kurz sa konal v dňoch 7. - 19. 7. 1902 a zúčastnilo sa ho 15 frekventantov.¹⁰ Štvrtý kurz prebehol v dňoch 4. - 14. 7. 1904 v Národnej Széchényiho knižnici Maďarského národného múzea za účasti 10 pozvaných študentov s podporou

⁹ Rubin, R. E. *Foundations of Library and Information Science*. 3rd ed. Neal-Schuman Pbl., 2010. ISBN 978-155570-690-6; *Encyclopedia of library and information sciences*. Fourth ed. Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-1-4665-5259-3.

¹⁰ *Magyar könyvtártörténeti kronológia. 1. kötet 996-1983*. Országos Széchényi Könyvtár, 2009. ISBN 978-963-200-578-2, s. 83.

inšpektorátu a 9 dobrovoľníkov.¹¹ V dňoch 2. - 13. 7. 1907 sa konal piaty odborný kurz pre knihovníkov v študovni Národnej Széchényiho knižnici Maďarského národného múzea. Na 52-hodinovom kurze sa zúčastnilo 10 odborných zamestnancov knižníc a 12 dobrovoľníkov.¹² Šiesty knihovnícky kurz s podobnými učebnými osnovami ako piaty prebehol v dňoch 5. -19. 7. 1909. Zúčastnilo sa ho desať riadnych a jedenásť dobrovoľných frekventantov.¹³

Na zasadnutí Krajinského inšpektorátu múzeí a knižníc dňa 25. januára 1913 boli prerokované otázky rozpočtu a dotácií a bolo navrhnuté, aby sa v priebehu roka uskutočnil knihovnícky kurz. Siedmy knihovnícky kurz sa uskutočnil v dňoch 3. - 12. 7. 1913 v Národnej Száchényiho knižnici a bol zrejme posledný v rámci Uhorska. Kurz absolvovalo 30 účastníkov z radov vidieckych učiteľov a úradníkov, ktorí viedli knižnice. Prvýkrát sa z územia Slovenska kurzu zúčastnili aj ženy, a to Anna Puhalová a Gasznerová (manželka Jozefa Gasznera), knihovníčky z Dolného Kubína.¹⁴

Úlohy knihovníctva a potreba vysokoškolského vzdelávania knihovníkov v Uhorsku je predmetom útlej knihy Farkasa Gyulaiho *Ciele a úloha knihovníctva v Maďarsku* (vydaná v Kluži v roku 1903). V 2. čísle časopisu Magyar Könyvszemle z roku 1903 (apríl - jún 1903, s. 180 – 181) v rubrike Odborná literatúra nachádzame ostrú kritiku tejto knihy od neznámeho autora, ktorý sa nestotožňuje s požiadavkou autora ustanoviť vysokoškolské vzdelávanie knihovníkov. Problémy vtedajšieho knihovníctva a knižníc vidí v pomalom zakladaní knižníc a v nedostatočne zložených a dopĺňovaných knižničných zbierkach. Konštatuje, že ani najkvalifikovanejší knihovník nebude užitočný v knižnici, ktorá sa už desaťročia neobohacuje, ktorá nemá takmer žiadne vzácne knihy alebo rukopisy a ktorej financie nepostačujú ani na nákup najpotrebnejších slovníkov a príručiek. Podľa kritika je potrebné zakladať knižnice s adekvátnym finančným zabezpečením, aby mohli byť naplnené použiteľnými dielami pre každodenný život. Masové vzdelávanie knihovníkov treba ponechať na dobu, keď sa vybuduje základňa, v ktorej budú vzdelaní knihovníci užitoční a potrební.¹⁵

V dôsledku realizovaných štátnych vzdelávacích kurzov knihovníkov Krajinský hlavný inšpektorát múzeí a knižníc v Budapešti vyzval lektorov jednotlivých kurzov, aby vypracovali študijné materiály obsahujúce prednášky, ktoré sa stanú súčasťou série príručiek. Na výzvu

¹¹ *Magyar*; ref. 10, s. 87.

¹² *Magyar*; ref. 10, s. 92.

¹³ *Magyar*; ref. 10, s. 94-95.

¹⁴ *Magyar*; ref. 10, s. 104.

¹⁵ *Gyalui Farkas. A könyvtári tudományok czélja és feladata Magyarországon*. Kolozsvár. 1903. 8-r. 25 oldal. Magyar Könyvszemle. Online. XI. Kötet (1903), szám 2, s. 180-181. Dostupné na: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00119/pdf/180-181.pdf>. [zobrazené 2024-03-25].

reagoval ako prvý Dr. Zoltán Ferenczi, riaditeľ Univerzitnej knižnice, ktorý pripravil prvý zväzok plánovanej série pod názvom *Základy knihovníctva* (A könyvtártan alapvonalai, Budapest, Athenaeum kiadása, 1903). Obsahom diela je história knihovníctva, dejiny knižníc, budovy a vybavenie knižníc, riadenie knižníc a opis základných knihovníckych činností od akvizície, cez katalogizáciu a ochranu kníh po ich sprístupňovanie. O príručke sa dozvedáme z recenzie diela signovanej V.(arjú) E.(lemér) v 3. čísle časopisu Magyar Könyvszemle z roku 1903.¹⁶

Do roku 1918, teda do skončenia prvej svetovej vojny a do vzniku samostatného Československa, nenachádzame ďalšie informácie o vzdelávaní knihovníkov. Treba však poznamenať, že zmienky o činnosti knihovníkov, ktorými boli vzdelanci rôznych profesií, poskytujú obraz o vývoji knihovníctva už v skorších obdobiach, pravda zatiaľ bez teoretických základov o disciplíne. Za všetky uvádzame niekoľko príkladov. V lyceálnej knižnici v Kežmarku pôsobili viacerí profesori lýcea a vzhľadom na zväčšujúci sa knižničný fond bolo viac než zrejmé, že knižnica potrebovala profesionálneho knihovníka, nakoľko profesori nestačili časom ani odbornými vedomosťami.¹⁷ V Knižnici Banskej akadémie v Banskej Štiavnici pôsobil prvý platený knihovník, matematik a fyzik, profesor matematiky Banskej akadémie Karol Thierenberger.¹⁸ V knižnici Trnavskej univerzity sa polyhistor a prefekt tlačiarne a knižnice Martin Szentiványi zaslúžil o usporiadanie knižnice vytvorením katalógu knižnice pod názvom *Catalogus novus librorum collegii Tyrnaviensis Societatis Jesu*.¹⁹ V súvislosti s významnými knihovníkmi nemožno opomenúť slovenského historika, spisovateľa a knihovníka Adama Františka Kollára, ktorý i napriek tomu, že bol riaditeľom dvorskej cisárskej verejnej knižnice vo Viedni a nemohol bezprostredne zasahovať do vývoja knižníc na Slovensku, jednako však jeho vedecké a knihovnícke dielo podnecujúco pôsobilo na mnohých predstaviteľov knižnej a knižničnej kultúry na Slovensku.²⁰ Do mozaiky významných osobností slovenského knihovníctva je potrebné zaradiť kultúrneho pracovníka a predstaviteľa knižnej kultúry Gašpara Fejérpataky-Belopotockého, ktorý založil Slovenskú požičovaciu bibliotéku - kultúrnu inštitúciu výchovnú a vzdelávaciu, verejnú knižnicu

¹⁶ VARJÚ, Elemér. *Ferenczi Zoltán. A könyvtártan alapvonalai*. Magyar Könyvszemle. Online. XI. Kötet (1903), szám 3, s. 299-305. Dostupné na: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00120/pdf/299-305.pdf>. [zobrazené 2024-03-25].

¹⁷ PASIAR, Štefan. *Dejiny knižníc na Slovensku*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, s. 50.

¹⁸ PASIAR, ref. 17, s. 61.

¹⁹ PASIAR, ref. 17, s. 56.

²⁰ PASIAR, ref. 17, s. 98; *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*, III. zväzok, K-L. Matica slovenská, 1989. ISBN 80-7090-019-9, s. 143-145.

v pravom slova zmysle.²¹ Z radu významných osobností našich dejín je žiaduce všimnúť si osobnosť Ľudovíta Štúra, ktorý sa ako 20-ročný stal najprv knihovníkom a neskôr tajomníkom Spoločnosti česko-slovanskej, ktorá bola založená v roku 1829 v Bratislave. Pod jeho vedením sa vďaka vynikajúcim organizačným schopnostiam knižnica Spoločnosti výrazne zaktivizovala.²² V Modre pri evanjelickom lýceu si študenti založili vlastný spolok - Slovanský ústav, neskôr sa premenoval na Slovenský ústav, ktorý disponoval vlastnou knižnicou. O vybudovanie knižnice sa zaslúžil rektor, pedagóg a predseda Slovanského ústavu Karol Štúr. Štúr bol počas študentských čias knihovníkom Knižnice Československej spoločnosti v Bratislave, a tak zúročil svoje predchádzajúce skúsenosti a inicioval študentov v Modre k budovaniu knižnice. Na jej racionálne fungovanie mal vplyv aj Ján Kalinčiak, ktorý od roku 1846 pôsobil v Modre ako jeden z učiteľov. Kalinčiak mal zo študentských čias taktiež skúsenosti s povinnosťami knihovníka. V rokoch 1843 – 1845 počas štúdia na nemeckej univerzite v Halle pôsobil ako knihovník tamojšieho spolku uhorských študentov a poznal problematiku budovania a fungujúceho systému knižníc. Spomína na to aj vo svojej autobiografii: „V Halle som zostal až do konca marca 1845, kde som súč tam najstarší z Uhrov, zastával úrad bibliotekára knižnice uhorskej.“²³

POČIATKY KNIHOVNÍCKEHO ŠKOLSTVA NA SLOVENSKU

Knihovnícke školstvo na Slovensku na rozdiel od iných štátov vzniklo neskôr, až keď dozreli podmienky na jeho etablovanie. Po vzniku Československa v roku 1918 sa na príprave Zákona o verejných obecných knižniciach č. 430 z 22. júla 1919 zo Slovenska nikto nezúčastnil.²⁴ V samotnom zákone nachádzame pokyny na zriaďovanie obecných knižníc, na aktivity knižničnej rady vo vzťahu ku menovaniu knihovníka, ale v texte sa neuvádzajú požiadavky na kvalifikáciu knihovníkov.²⁵ Odporúčania týkajúce sa kvalifikačných požiadaviek na knihovníkov nachádzame v Nariadení vlády republiky Československej

²¹ PASIAR, ref. 17, s. 114; *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*, I. zväzok, A-D. Matica slovenská, 1986, s. 201.

²² PASIAR, ref. 17, s. 140.

²³ MOLDA, Rastislav. *Kniha ako súčasť vzdelávacieho a národnostneidentifikačného procesu. Príklad študentskej knižnice Slovanského ústavu v Modre*. In: *Kniha 2015 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Slovenská národná knižnica, 2015, s. 274.

²⁴ PASIAR, Štefan. *Štvrtstoročie študijného odboru knihovníctvo a vedecké informácie*. Zväz slovenských knihovníkov a informatikov, 1976, s. 6.

²⁵ *Zákon o veřejných knihovněch obecních č. 430/1919 Sb. a navazující předpisy*. Dostupné na: https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/KnihovniZakon_1919.doc. [zobrazené 2024-04-05], s. 1-3.

č. 607/1919 Zb. zo dňa 5. novembra 1919, ktorým sa vykonáva zákon o verejných knižniciach, a to konkrétne v paragrafe 11 čl. 45: “Agendou veřejné knihovny pověří se zvláštní knihovnik (knihovnice). Knihovníkem jest ustanoviti inteligentní osobu znalou literatury a správy knihovnické. Knihovník ani jeho pomocníci nemají býti stíženi chorobou sdělnou nebo vzbuzující ošklivost. V knihovně určené více než 10.000 obyvatelům může býti knihovníkem (knihovnicí) jmenován jen ten, kdo absolvoval aspoň střední školu neb ústav na roveň postavený a vykonal, zpravidla po jednoročním studiu odborném, státní zkoušku knihovnickou. V knihovnách pro 2000 až 10.000 obyvatelů se úřad knihovnický svěří osobám, které dokončivše aspoň měšťanskou školou navštěvovaly přiměřený kurs odborný a vykonalý státní zkoušku knihovnickou. O rozsahu odborného vzdělání knihovnického bude vydáno nařízení zvláštní.” Ďalej v čl. 46 je uvedené: “Pro dobu do 1. ledna 1926 může ministerstvo školství a národní osvěty výjimečně zmírniti tyto podmínky dosavadním knihovníkům, vykáží-li se přiměřenou kvalifikací praktickou a znalostí literatury.”²⁶

O konštituovaní knihovedného odboru uvažovali českí knihovníci a výsledkom ich úsilia bol vznik lektorátu knihovníctva na Karlovej univerzite v Prahe a neskôr v roku 1920 bola zriadená Štátna knihovnícka škola v Prahe, ktorá však neposkytovala úplnú vysokoškolskú kvalifikáciu. Významnou skutočnosťou bol fakt, že sa na odbor knihovníctvo a bibliografia habilitoval dr. Zdeněk Tobolka, ktorý bol prvým docentom a profesorom knihovníctva a bibliografie v predmníchovskom Československu.²⁷ Absolventmi zo Slovenska boli literárny kritik, historik a knihovník Ján Igor Hamaliar, ktorý pôsobil ako knihovník Univerzitnej knižnice v Prahe, knihovník a bibliograf Jozef Repčák, riaditeľ Mestskej knižnice a Štátnej vedeckej knižnice v Prešove, bibliografka, jazykovedkyňa a knihovníčka Želmíra Gašparíková knihovníčka Univerzitnej knižnice v Bratislave. Externé štúdium ukončil filozof a univerzitný profesor Igor Hrušovský, riaditeľ Univerzitnej knižnice v Bratislave a knihovníčka Mária Štefanovičová, ktorá pôsobila v Univerzitnej knižnici v Bratislave a ako odborná asistentka na Katedre knihovedy a vedeckých informácií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Je nutné poznamenať, že nedostatok odborníkov predovšetkým v obecných knižniciach spôsobil disproporciu vo vývoji knihovníctva v Čechách a na Slovensku.²⁸ Absolventi pražských knihovníckych škôl boli na

²⁶ Nařízení vlády republiky Československé č. 607/1919 Sb. ze dne 5. listopadu 1919, jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních ze dne 22. července 1919, č. 430 Sb. z. a n.

²⁷ PASIAR, Štefan. Štvrtstoročie študijného odboru knihovníctvo a vedecké informácie. Zväz slovenských knihovníkov a informatikov, 1976, s. 6.

²⁸ PASIAR, ref. 27, s. 7.

Slovensku zamestnaní vo vedeckých knižniciach. Nepriaznivá situácia bola najmä v ľudovom knihovníctve. Nedostatok kvalifikovaných knihovníkov sa snažil odstrániť referát Ministerstva školstva a národnej osvety, ktorý 21. marca 1925 vydal úpravu číslo 17 743, ktorou vyzval učiteľov všetkých kategórií k spolupôsobeniu pri zakladaní a pôsobení knižníc. Iba nepatrné percento neučiteľov — absolventov meštianskej školy sa zúčastnilo aj na krátkodobých školeniach dobrovoľných knihovníkov. Absolútnu prevahu na trojtýždenných knihovníckych kurzoch, spojených so skúškou z knihovníckeho minima, mali učitelia. Koncom 20. a na začiatku 30. rokov 20. storočia sa nástojilo, aby každý dobrovoľný knihovník prešiel krátkodobým knihovníckym školením. Kurzy však neznamenali systematickú prípravu knihovníkov, išlo však o pokus o zmiernenie nepriaznivého stavu odborníkov v ľudových knižniciach.²⁹

V Československu badáme snahu o vyčlenenie vzdelávania knihovníkov pre vedecké a odborné knižnice zo Štátnej knihovníckej školy a začleniť ich do univerzitného vyučovania. V roku 1927 boli pri Filozofickej fakulte na Karlovej univerzite založené dvojsemestrálne až štvorsesemestrálne knihovnícke kurzy pre vzdelávanie vo vedeckom a administratívnom knihovníctve. K upevneniu knihovníckej profesie v Československu prispeli štátne knihovnícke školy, knihovnícke kurzy pri Filozofickej fakulte Karlovej univerzity a sústava kurzov mimoškolského vzdelávania. Knihovníctvo sa tak začalo transformovať na odborné povolanie.³⁰

V roku 1923 vznikol na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave lektorát knihovníctva, ktorý poskytoval doplnkové (voliteľné) prednášky z knihovníckych predmetov. Prvým lektorom bol riaditeľ Univerzitnej knižnice v Bratislave dr. Jan Emler (1922-1931), ktorý prednášal základy knihovníctva, knihovedy, katalogizáciu a bibliografiu. Po odchode dr. Emlera do Prahy sa prednášky nekonali. V roku 1937 sa obnovili a viedla ich lektorka dr. Marie Černá, ktorá prednášala knihovedu, knihovníctvo, dejiny kníhtlače, bibliografiu

²⁹ ŽIBRITOVÁ, Gabriela. Počiatky slovenského knihovníckeho školstva. In: *Spomienky : zborník o budovaní ľudových knižníc na Slovensku po oslobodení*. Matica slovenská, 1965, s. 72.

³⁰ SÚLOVCOVÁ, Dana. *Vzdelávaní knihovníkú a učiteľú – exkurz do historie. 1. část*. Čtenář. Online. roč. 73 (2021), č. 1, s. 18-20. Dostupné na: <https://svkkl.cz/en/ctenar/clanek/3266>. [zobrazené 2024-04-05].

a praktickú katalogizáciu.³¹ Po jej odchode do Prahy sa lektorát už neobsadil.³² V období tzv. Slovenského štátu lektorské prednášky z knihovníctva viedli cirkevný historik, krajanský pracovník, publicista, vysokoškolský profesor, katolícky kňaz dr. Vojtech Bucko, ktorý absolvoval archivársky a knihovnícky kurz na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe a historik, knihovník, pedagóg, františkán dr. Vševlad Gajdoš, ktorý rovnako v Prahe absolvoval odbor knihoveda.³³

Počiatky slovenského knihovníckeho školstva vidíme v kontexte vývoja školstva v Čechách. Po oslobodení sa 15. novembra 1945 obnovilo vyučovanie na Štátnej knihovníckej škole v Prahe. Zapísalo sa 70 poslucháčov. Škola bola dvojročná, štvorsestrová a poskytovala odborné vzdelanie pre knihovníkov všetkých typov knižníc.³⁴ V zimnom semestri školského roka 1945/1946 sa obnovili knihovnícke kurzy na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity. Kurzy boli dvojročné a vyučovali sa na nich historické knihovedné a knihovnícke disciplíny. Po roku 1945 sa ukázalo, že vzdelávanie knihovníkov a ich odborná príprava sú kľúčovými momentami pre vývoj knihovníctva samotného. S požiadavkou vzdelávania knihovníkov vystúpil v roku 1946 Jozef Repčák: “*Tým naliehavejšie je u nás odborné školenie knihovníkov, lebo aj v minulosti sme tu mali veľké nedostatky...*”³⁵

Nezastupiteľnú úlohu v oblasti odbornej prípravy knihovníkov zohral Zväz slovenských knihovníkov. 27. februára 1946 sa v Bratislave konalo ustanovujúce valné zhromaždenie zväzu. Do predsedníctva zväzu boli zvolení Anton Augustín Baník (bibliotekár knižnice Matice slovenskej), Jindra Hušková (z Knižnice Slovenskej techniky) a Jozef Repčák (z Mestskej verejnej knižnice v Prešove). Hlavným cieľom zväzu bol rozvoj knihovníctva, starostlivosť o odborné vzdelávanie knihovníkov, podpora zakladania knižníc a riešenie rozličných otázok organizačnej a odbornej povahy v zmysle svojich stanov. Stal sa platnou odbornou a záujmovou organizáciou s pozitívnym dosahom na vývin knižníc na Slovensku a na vývin spolupráce medzi českými a slovenskými knihovníkmi aj v rámci koordinačného výboru, usilujúceho sa o novú sústavu knižníc, resp. o ideovú a organizačnú prestavbu knihovníctva. Zväz slovenských knihovníkov pozitívne ovplyvňoval vznik vysokoškolskej prípravy knihovníkov a riešenie iných otázok vývinu knihovníctva na Slovensku.³⁶

³¹ PASIAR, Štefan. *Štvrtoročie študijného odboru knihovníctvo a vedecké informácie*. Zväz slovenských knihovníkov a informatikov, 1976, s. 6.

³² ŠTEFANOVIČOVÁ, Mária. O výchovnej práci na Katedre knihovníctva. *Knižnica*, 1955, č. 4, s. 150-154.

³³ ŽIBRITOVÁ, Gabriela. Počiatky slovenského knihovníckeho školstva. In: *Spomienky : sborník o budovaní ľudových knižníc na Slovensku po oslobodení*. Matica slovenská, 1965, s. 73.

³⁴ HALIENA, Ján. *Kalendárium slovenského socialistického knihovníctva*. Matica slovenská, 1988, s. 19.

³⁵ REPČÁK, Jozef. Školenie knihovníkov ľudových knižníc. *Slovenská národná knižnica*, r. 2. (1946), č. 2, s. 63.

³⁶ PASIAR, Štefan. *Dejiny knižníc na Slovensku*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, s. 383-384.

Ďalším dôležitým medzníkom v etablovaní vysokoškolského vzdelávania knihovníkov bolo prvé zasadnutie koordinačného výboru Zväzu českých knihovníkov a Zväzu slovenských knihovníkov v Prahe dňa 5. marca 1947. Následne 12. marca 1947 na valnom zhromaždení Zväzu slovenských knihovníkov rezonovalo úsilie o zriadenie knihovníckej školy. Avšak, úsilie, ktoré zväz vynaložil na zlepšenie situácie knihovníckeho vzdelávania, nebolo zavŕšené pozitívnym výsledkom.³⁷

Posun v zriadení knihovníckej školy na Slovensku priniesol 1. zjazd českých a slovenských knihovníkov, ktorý sa konal v Brne v dňoch 13. a 14. mája 1948. V rezolúcii zjazdu sa požadovalo riešiť otázku knihovníckeho školstva. Požiadavkou bolo zavedenie jednotného spôsobu vzdelávania, a to na pedagogických fakultách. Štúdium malo byť 4-ročné - prvý ročník mal byť spoločný s osvetovou prácou, ostatné tri ročníky sa mali venovať špeciálnemu knihovníckemu štúdiu. Dňa 3. októbra 1948 sa zišiel Koordinačný výbor obidvoch zväzov a požadoval, aby sa vysokoškolské štúdium knihovníkov zaviedlo na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského (vtedajšia Slovenská univerzita). Tento zámer sa však neuskutočnil.³⁸

Uvedenie do praxe knihovníckeho školstva na Slovensku sa koordinovalo s českými inštitúciami a v roku 1950 sa štúdium knihovníctva presunulo z Pedagogickej fakulty na Filozofickú fakultu Karlovej univerzity. Podľa tohto modelu sa neskôr ustanovilo vysokoškolské štúdium aj v Bratislave.³⁹ Práce na tvorbe nového vysokoškolského odboru, takpovediac bez tradícií, trvali od roku 1948 a boli zavŕšené v októbri 1951, kedy došlo k slávnostnému otvoreniu štúdia knihovníctva na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Do uskutočnenia tohto kroku sa na Filozofickej fakulte uskutočnil ako pokus jednosemestrový kurz v letnom semestri školského roku 1950/1951, ktorý zorganizoval Zväz slovenských knihovníkov spolu s Filozofickou fakultou. Kurz v 12 štvorhodinových prednáškach zahŕňal tieto predmety: prehľad dejín knihy, písma a kníhtlače, správa knižnice a vlastné knižničné práce, úvod do katalogizácie, katalogizácia, katalogizácia časopisov, dopĺňovanie knižníc a nákup kníh a literárna služba. Kurz bol jednorazový a zúčastnili sa na ňom knihovníci bratislavských knižníc.⁴⁰ Ako sme uviedli vyššie, riadne štúdium knihovníctva na Slovensku sa začalo v októbri 1951 na Filozofickej fakulte Univerzity

³⁷ ŽIBRITOVÁ, Gabriela. Počiatky slovenského knihovníckeho školstva. In: *Spomienky : sborník o budovaní ľudových knižníc na Slovensku po oslobodení*. Matica slovenská, 1965, s. 77.

³⁸ ŽIBRITOVÁ, Gabriela. Počiatky slovenského knihovníckeho školstva. In: *Spomienky : sborník o budovaní ľudových knižníc na Slovensku po oslobodení*. Matica slovenská, 1965, s. 78.

³⁹ ŽIBRITOVÁ, Gabriela. Päťdesiat rokov vysokoškolského štúdia knižničnej a informačnej vedy na Slovensku. *Knižnica*, roč. 2 (2001), č. 8, s. 410.

⁴⁰ ŽIBRITOVÁ, ref. 38, s. 78.

Komenského. Štúdium bolo dvojročné a bolo pričlenené ku Katedre slovenského jazyka. Študijný plán akademického roka 1951/1952 tvorili tieto predmety: úvod do knihovníctva, katalogizácia, knihovnícke vzdelávanie, socializácia knižníc, zberateľstvo, bibliografia a exlibrisy.⁴¹

V rokoch 1952/1953 – 1956/1957 sa štúdium knihovníctva spojilo s novým odborom - novinárstvom - a vznikla spoločná Katedra knihovníctva a novinárstva, v rokoch 1957/1958 - 1960/1961 Katedra novinárstva a knihovníctva. Subkatedra najprv nemala interné zastúpenie – vedením štúdia bola poverená Marie Ludmila Černá. Študijný plán akademického roka 1952/1953 tvorili okrem iných tieto odborné predmety: katalogizácia (vecné triedenie), práca s čitateľom v knižniciach, bibliografia, národné bibliografie, európska bibliografia, slovenská bibliografia, seminár z knihovedy a bibliografie a odborná prax. Začiatkom roka 1953 Povereníctvo školstva, vied a umení schválilo rozšírenie dovtedajšieho dvojročného štúdia na štvorročné, čím sa štúdium knihovníctva zrovnoprávnilo s ostatnými odbormi vysokoškolského štúdia.⁴²

Knižničný zákon č. 53/1959 Z. z. z 9. júla 1959 o jednotnej sústave knižníc sa v časti Riadenie a koordinácia v paragrafe 10 Pracovníci knižníc zmieňuje o tom, že „*Úrady, organizácie a inštitúcie, ktoré zriaďujú a riadia knižnice, zabezpečujú sústavné doplňovanie a prehlbovanie potrebnej kvalifikácie zamestnancov knižníc i dobrovoľných pracovníkov.*“⁴³ Z uvedeného vyplýva, že zákon nestanovuje povinnosť absolvovať príslušné odborné – či už vysokoškolské alebo stredoškolské - vzdelanie knihovníkov.

Konkrétnejší prístup k otázke požiadaviek na kvalifikáciu knihovníkov priniesol zákon z 12. mája 2000 č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, ktorý v paragrafe 16 definuje odborného zamestnanca knižnice a uvádza: „*Odborné činnosti knižnice zabezpečuje odborný zamestnanec knižnice s vysokoškolským vzdelaním alebo so stredoškolským vzdelaním, ktorý má osobitnú odbornú spôsobilosť. Osobitná odborná spôsobilosť na účely tohto zákona je súhrn teoretických vedomostí a znalostí všeobecne záväzných právnych predpisov upravujúcich činnosť knižnice.*“⁴⁴ Z textu zákona vyplýva, že odborné činnosti v knižniciach

⁴¹ HUŠKOVÁ, Jindřiška a Jozef KUZMÍK. Štúdium knihovedy na Filozofickej fakulte Slov. univerzity. I. Prehľad za študijný rok 1951/52. Prehľad za študijný rok 1952/53 *Knižnica*, roč. 3-4 (1951/1952), s. 211.

⁴² HUŠKOVÁ, Jindřiška a Jozef KUZMÍK. Štúdium knihovedy na Filozofickej fakulte Slov. univerzity. I. Prehľad za študijný rok 1951/52. Prehľad za študijný rok 1952/53 *Knižnica*, roč. 3-4 (1951/1952), s. 214.

⁴³ Zákon č. 53/1959 Zb. o jednotnej sústave knižníc (*Knižničný zákon*). [zobrazené 2024-03-25].

⁴⁴ Zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2000/183/20000701.html>. [zobrazené 2024-03-25].

nie je možné vykonávať bez príslušného vysokoškolského alebo stredoškolského vzdelania, ktoré je možné nadobudnúť štúdiom na školách určených pre vzdelávanie knihovníkov.. V zákone č. 126/2015 Z. z. o knižniciach zo 6. mája 2015 je odborný zamestnanec knižnice definovaný rovnako ako v predchádzajúcom zákone, to znamená, že neprináša žiadnu zmenu požiadaviek kladených na vzdelanie knihovníkov.⁴⁵

Založenie samostatnej Katedry knihovníctva

Jedným z najdôležitejších medzníkov v dejinách vysokoškolského štúdia knihovníctva na Slovensku je založenie prvej samostatnej Katedry knihovníctva na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v akademickom roku 1960/61 pod vedením doc. Štefana Pasiara, odkedy je katedra samostatným pedagogickým a vedeckým pracoviskom.⁴⁶

Na katedre v jej počiatkoch existovali dva študijné odbory: knihovníctvo a do roku 1964/1965 aj osвета. Od akademického roku 1969/1970 poskytovala katedra dvojodborové štúdium v študijnom odbore knihovníctvo a vedecké informácie. Štúdium knihovníctva začalo ako denné, pôvodne dvojročné, predlžovalo sa na päťročné (po roku 1975 až do akademického roku 1992/1993 bolo štúdiom štvorročné). Od roku 1954 do roku 1993/1994 katedra realizovala diaľkové štúdium (štúdium popri zamestnaní), diaľkovo bolo možné študovať aj osvetu. V rokoch 1959/1960 a od roku 1962 do 90. rokov katedra v niekoľkých cykloch doškolovala absolventov iných odborov pracujúcich v knižniciach formou postgraduálneho štúdia.⁴⁷ V roku 1960 bolo na katedre otvorené konzultačné Stredisko pre štúdium popri zamestnaní pri katedre v Prešove. Vývoj, terminologické vymedzenie a postupná profilácia vedného a študijného odboru vyústili už v 60.-tych rokoch do zmeny názvu katedry - v roku 1966/67 bola premenovaná na *Katedru knihovedy a vedeckých informácií*. V závislosti od potrieb praxe na katedre existovali napr. literárny, prírodovedný, technický smer, knižnično-informačné, vedecko-informačné zameranie, špecializácie na infromatickú techniku, bibliografiu, knižničnú prácu s deťmi a mládežou, odborné orientácie na historické knižné fondy, manažment a verejné knižnice, informačné technológie a pod. Začiatky vedeckej

⁴⁵ Zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-126>. [zobrazené 2024-03-25].

⁴⁶ LICHNEROVÁ, Lucia a Marta ŠPÁNIOVÁ. *Katedra knižničnej a informačnej vedy FifUK jubiluje: krátky pohľad na 60 rokov vysokoškolského štúdia knihovníctva*. Ikaros: elektronický časopis o informačnej spoločnosti. Online. Ročník 15 (2011), č. 12. Dostupné na: <https://ikaros.cz/katedra-kniznicnej-a-informacnej-vedy-fifuk-jubiluje-kratky-pohlad-na-60-rokov-vysokoskolskeho-studi>. [zobrazené 2024-04-12].

⁴⁷ ŽIBRITOVÁ, Gabriela. Päťdesiat rokov vysokoškolského štúdia knižničnej a informačnej vedy na Slovensku. *Knižnica*, roč. 2 (2001), č. 8, s. 411.

prípravy pedagógov pôsobiacich na katedre sa spájajú s rokom 1968, kedy bolo zavedené rigorózne konanie ako vyšší stupeň akademického titulu (PhDr.). Doktorandské štúdium (PhD.) bolo akreditované v rámci odboru vedecké informácie a knihovníctvo až v akademickom roku 1994/1995.⁴⁸

Vývoj študijného odboru

Od akademického roku 1991/1992 katedra pôsobila pod novým názvom – *Katedra knihovníctva a vedeckých informácií*. Do roku 1995 sa realizoval študijný odbor *vedecké informácie a knihovníctvo*. Štúdium bolo dvojodborové: katedra ponúkala kombinované štúdium knihovníctva a iného odboru na Filozofickej fakulte UK. Ponuka ďalšieho odboru súvisela so zameraním katedry a potenciálnou prospešnosťou ďalšieho odboru pre prax: najčastejším druhým odborom bol preto cudzí jazyk (anglický, nemecký, latinský, atď.), ale aj pedagogika, filozofia, andragogika, sociológia a iné. Dvojodborové štúdium na katedre bolo ukončené v akademickom roku 2001/2002. Od akademického roku 1997/1998 sa začalo s realizáciou jednodoborového štúdia s možnosťou výberu orientácií od 5. semestra (verejné knižnice, manažment knižníc, informačná analýza, knižnično-informačné systémy, historické knižničné fondy).

V etape 90.-tych rokov katedra získala ďalší významný status: od roku 1994/1995 získala akreditáciu na doktorandské štúdium a disponovala právom udeľovať tituly PhD. vo vednom odbore 72-10-9 *knižničná a informačná veda*. Doktorandské štúdium sa realizovalo v dennej forme ako 3-ročné alebo v externej ako 5-ročné. Schválenie vedného odboru 72-10-9 *knižničná a informačná veda* od roku 1994 sa paradoxne týkalo len doktorandského štúdia. Až o rok neskôr, v roku 1995 bol tento vedný odbor schválený Akreditačnou komisiou SR ako študijný odbor aj pre magisterské štúdium.⁴⁹

Katedra knižničných a informačných štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove

Katedra so zameraním na vysokoškolské vzdelávanie knihovníkov tvorila súčasť Katedry slovenského jazyka a literatúry, ktorá bola založená v roku 1964 na Pedagogickej fakulte v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Po akreditácii v roku 2004 katedra rozšírila

⁴⁸ LICHNEROVÁ, ref. 46.

⁴⁹ LICHNEROVÁ, Lucia a Marta ŠPÁNIOVÁ. *Katedra knižničnej a informačnej vedy FifUK jubiluje: krátky pohľad na 60 rokov vysokoškolského štúdia knihovníctva*. Ikaros: elektronický časopis o informační spoločnosti. Online. Ročník 15 (2011), č. 12. Dostupné na: <https://ikaros.cz/katedra-kniznicnej-a-informacnej-vedy-fifuk-jubiluje-kratky-pohlad-na-60-rokov-vysokoskolskeho-studi>. [zobrazené 2024-04-12].

spektrum študijných odborov a okrem učiteľského študijného programu realizuje aj neučiteľské (jednoodborové) študijné programy, a to jazykovo-komunikačné štúdiá a knižničné a informačné štúdiá. Z uvedeného dôvodu sa zmenil jej pôvodný názov z *Katedra slovenského jazyka a literatúry* na *Katedra knižničných a slovakistických štúdií*.

Od 1. 10. 2010 došlo k zlúčeniu pracoviska s Filozofickou fakultou. Katedra sa stala súčasťou Inštitútu slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a mediálnych štúdií (neskôr premenovaného na Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií). Do roku 2014, kedy bolo vzdelávanie knihovníkov utlmené, katedra niesla názov *Katedra knižničných a informačných štúdií* FF PU v Prešove. Štúdium knihovníctva v období rokov 2004-2014 sa uskutočňovalo v prvom stupni vysokoškolského štúdia v dennej a externej forme. Absolventi prvého stupňa mohli pokračovať v druhom stupni štúdia na Katedre knižničnej a informačnej vedy Univerzity Komenského v Bratislave alebo na Katedre mediamatiky a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline.

Od roku 2006 pôsobí na Filozofickej fakulte PU Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií ako pokračovateľ Katedry slovenského jazyka a literatúry, ktorý ponúka vzdelávanie v študijných programoch učiteľstvo slovenského jazyka a literatúry, mediálne štúdiá, jazykovo-komunikačné štúdiá a slovenský jazyk a kultúra vo všetkých troch stupňoch vysokoškolského štúdia.⁵⁰

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline

Vysokoškolské vzdelávanie knihovníkov sa uskutočňuje na Fakulte humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline, ktorá je pokračovateľom Fakulty prírodných vied zriadenej 18. augusta 1998. Žilinská univerzita takto popri technickom vzdelávaní ponúka aj vzdelávanie v oblasti prírodných vied a humanitných vied.⁵¹ V roku 2010 sa zmenil názov fakulty na Fakulta humanitných vied.⁵² Vzdelávanie knihovníkov prebieha od roku 2003 na Katedre knižnično-informačných vied a didaktiky informatiky, od roku 2012 pod názvom *Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva* pôsobiaca v študijnom odbore knižničná a informačná veda (od 2023 v odbore mediálne a komunikačné štúdiá). Od akademického

⁵⁰ FILOZOFICKÁ FAKULTA PREŠOVSKÉJ UNIVERZITY V PREŠOVE. *Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií*. Online. Dostupné na: <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/isms/>. [zobrazené 2024-03-30].

⁵¹ *Žilinská univerzita 1953 – 2003*. Marián DZIMKO (zostavovateľ). Žilinská univerzita/EDIS-vydavateľstvo ŽU, 2003. ISBN 80-8070-123-7, s. 256.

⁵² *Premeny Žilinskej univerzity (1953 – 2013)*. Slavka PITOŇÁKOVÁ (text). Žilinská univerzita v Žiline, 2013. ISBN 978-80-554-0641-1, s. 106.

roka 2003/2004 bol uskutočňovaný študijný program v prvom stupni vysokoškolského štúdia. Od roku 2012 sa katedra člení na tri oddelenia: oddelenie mediamatiky, oddelenie dokumentácie kultúrneho dedičstva v oblasti písomného kultúrneho dedičstva a Centrum excelentnosti „Pamäť Slovenska.“ V súčasnosti sa vzdelávanie realizuje v študijnom programe mediamatika a kultúrne dedičstvo vo všetkých troch stupňoch vysokoškolského štúdia a katedra rovnako ponúka rigorózne konanie. Študijný program sa uskutočňuje v troch smeroch: kultúrne dedičstvo, digitálne humanitné vedy a mediálno-manažérsky smer. Študenti majú možnosť vybrať si z príslušný smer štúdia prostredníctvom povinne voliteľných predmetov.⁵³ Špecifickým výskumným priestorom katedry je oblasť (digitálnej) prezentácie kultúrneho dedičstva, čo katedru v oblasti mediálnych a komunikačných štúdií zreteľne charakterizuje a odlišuje ju od iných katedier orientovaných na daný študijný odbor.

Ústav mediamatiky Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave

Ústav mediamatiky sa konštituoval v rámci Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského od roku 2018. Sídлом ústavu je Martin. V akademickom roku 2018/2019 začal ponúkať prvý stupeň vysokoškolského štúdia v študijnom programe mediamatika v dennej forme v odbore mediálne a komunikačné štúdiá. Napriek skutočnosti, že študijný program je orientovaný prevažne na mediálnu sféru, predsa v ňom nachádzame predmety, ktoré sú vhodné a užitočné aj pre budúcich knihovníkov.⁵⁴

Študijný odbor mediálne a komunikačné štúdiá

Novokoncipovaný študijný odbor mediálne a komunikačné štúdiá, ktorý je definovaný vyhláškou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky č. 244/2019 Z. z. zo dňa 22. júla 2019 o sústave študijných odborov Slovenskej republiky vznikol spojením dovtedy samostatne existujúcich študijných odborov žurnalistika, teória a dejiny žurnalistiky, masmediálne štúdiá a knižnično-informačné štúdiá. Z opisu študijného odboru je zrejmé, že v skutočnosti pokrýva všetky oblasti integrovaných študijných odborov. Študijný odbor mediálne a komunikačné štúdiá zahŕňa vedomosti, zručnosti a kompetencie súvisiace

⁵³ Premeny, ref. 52, s. 106-107.

⁵⁴ MEDIAMATIKA.SK. *Mediamatika: gramotnosť 21. storočia*. Webové sídlo. Dostupné na: <https://mediamatika.sk/>. [zobrazené 2024-05-12].

s komunikáciou informácií, hodnôt, posolstiev, postojov a estetických zážitkov v spoločnosti, najmä na úrovni tvorby a recepcie mediálneho/informačného obsahu, analýzy a spracovania primárnych informácií a sekundárnych informácií, tvorby mediálnych a informačných produktov a ich distribúcie smerom k adresátovi – používateľovi, čitateľovi, poslucháčovi, divákovi, klientovi. Mediálne a komunikačné štúdiá reflektujú sociokultúrne, psychologické a technologické aspekty komunikácie a zmenu tradičných modelov lineárnej komunikácie na hybridné mnohvrstvé formy. V tomto svojom zameraní sa odbor orientuje na viaceré oblasti spoločenskej praxe – redakcie médií, informačnoanalytické pracoviská, marketingové agentúry, knižnice, kultúrne a pamäťové inštitúcie, spravodajské agentúry, fotoagentúry, mediálne subjekty, reklamné, PR a marketingové agentúry, produkčné firmy multimedialných digitálnych formátov, produkčné a distribučné spoločnosti, komunikačné a marketingové útvary vo firmách a inštitúciách a podobne.⁵⁵ Spomenuté vzdelávacie inštitúcie harmonizovali študijné programy s deklaroványm zameraním nového študijného odboru.

STREDNÉ KNIHOVNÍCKE VZDELÁVANIE

Okrem vysokoškolského knihovníckeho vzdelávania bolo po druhej svetovej vojne etablované aj stredoškolské vzdelanie. V roku 1953 boli v Prahe, Brne a Bratislave otvorené samostatné osvetové školy, kde sa okrem osvetu študovalo knihovníctvo a múzejníctvo. Absolventi ukončili štúdium maturitnou skúškou a získali tak úplnú stredoškolskú kvalifikáciu na prácu v knižniciach alebo informačných inštitúciách.⁵⁶

Stredná odborná škola masmediálnych a informačných štúdií v Bratislave

Stredná odborná škola masmediálnych a informačných štúdií za obdobie svojej existencie prešla niekoľkými zmenami učebných plánov i samotného názvu školy. Založená bola v roku 1953 ako Osvetová škola v Bratislave. Týmto rokom sa datuje vznik stredného knihovníckeho školstva na Slovensku. Ťažiskovým študijným odborom sa v súvislosti s kádrovým zabezpečením činnosti knižníc postupne stalo knihovníctvo. V 60. rokoch došlo ku kvalitatívnemu posunu v stredoškolskej príprave knižnično-informačných a kultúrno-výchovných pracovníkov, čo sa odrazilo i v zmene názvu Osvetovej školy v r. 1962 na Strednú knihovnícku školu (SKŠ). Podľa potrieb aktuálnej praxe

⁵⁵ *Študijné odbory, v ktorých môžu vysoké školy v Slovenskej republike poskytovať vysokoškolské vzdelávanie.* Online, pdf. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/prilohy/SK/ZZ/2019/244/20230201_5510036-2.pdf. [zobrazené 2024-05-12], s. 79-82.

⁵⁶ SÚLOVCOVÁ, Dana. *Vzdelávaní knihovníkú a učiteľú – exkurz do historie. I. část.* Čtenář. Online. roč. 73 (2021), č. 1, s. 18-20. Dostupné na: <https://svkkl.cz/en/ctenar/clanek/3266>. [zobrazené 2024-04-05].

vychovávala formou denného, nadstavbového a diaľkového štúdia knihovníkov, informačných, osvetových pracovníkov a archivárov v odboroch knihovníctvo, vedecko-technické informácie, archívniectvo a kultúrno-výchovná práca. SKŠ sa významne podieľala aj na podpore rozvoja regionálneho knihovníctva a knižníc, keď v súlade s ich narastajúcimi potrebami zriadila konzultačné strediská a štúdium popri zamestnaní v Martine, Banskej Bystrici a Košiciach. V priebehu 30 rokov (do r. 1992) koexistovala so Strednou priemyselnou školou grafickou, vychovávajúcou odborné kádre pre polygrafický priemysel. V roku 2009 bola škola v súlade s platnou legislatívou premenovaná na Strednú odbornú školu knihovníckych a informačných štúdií.

K významnejšej modifikácii učebných plánov SKŠ došlo v r. 1984, keď sa štúdium budúcich knihovníkov a informačných pracovníkov začalo realizovať v integrovanom študijnom odbore vedecké informácie a knihovníctvo. V roku 1992 sa prijalo rozhodnutie rozšíriť študijný profil absolventa odklonom od úzko špecializovaného a inštitucionálne zameraného štúdia v súlade s vývojom informačných odborov a študijnými programami škôl podobného zamerania v zahraničí a otvoril sa nový študijný odbor informačné systémy a služby s odborným zameraním na knihovníctvo a vedecké informácie, archívniectvo a hospodárske informácie. Hlavným vzdelávacím cieľom novokoncipovaného študijného programu sa stala príprava stredoškolsky kvalifikovaných knižnično-informačných pracovníkov na samostatné vykonávanie činností informačného charakteru v rôznych typoch knižničných a informačných pracovísk, systémov a sietí. Zavedením netradičného štúdia odborného zamerania hospodárske informácie (Business Information) sa dospelo k vhodnému spojeniu štúdia informačných predmetov najmä s ekonomicky zameraným vzdelaním, čím došlo k užšiemu prepojeniu odborného firemného záujmu (napr. účtovníctvo, finančníctvo, peňažníctvo, manažment, dane, marketing) vo vedomostiach a zručnostiach absolventa s kvalifikáciou v informačnej oblasti. Zvýšený dôraz sa začal klásť na výučbu cudzích jazykov, aplikácií výpočtovej techniky a na skvalitnenie praktickej výučby. Skĺbením štúdia informačných a sociálno-ekonomicky zameraných predmetov bol absolvent pripravený uchádzať sa o zamestnanie nielen vo sfére verejných informačných služieb, ale aj v peňažníctve, informačnom systéme podnikov, štátnej a miestnej správy, samosprávy a pod. Na základe zmeny koncepcie poskytovaného štúdia smerom k posilneniu všeobecného informačného vzdelávania sa roku 1993 zmenil aj názov školy zo Strednej knihovníckej školy (SKŠ) na Školu knihovníckych a informačných štúdií (ŠKIS). V roku 2009 bola škola v súlade

s platnou legislatívou premenovaná na Strednú odbornú školu knihovníckych a informačných štúdií (SOŠKIŠ) a v r. 2014 v súlade s obohatením o nový študijný odbor – masmediálne štúdiá – začala škola pôsobiť s novým názvom: *Stredná odborná škola masmediálnych a informačných štúdií* (SOŠMIŠ). Od školského roka 2015/2016 škola ponúka aj štúdium v novootvorenom odbore marketingová komunikácia. Stredná odborná škola masmediálnych a informačných štúdií v Bratislave je jedinou odbornou školou svojho druhu na Slovensku, ktorá poskytuje stredoškolské vzdelávanie v oblasti knihovníctva a informačných štúdií, masmediálnych štúdií, marketingu a reklamy. Ide o jedny z najdynamickejšie sa vyvíjajúcich odborov, a preto je kľúčovou snaha o prepojenosť trhu práce so vzdelávacou ponukou. V tejto súvislosti možno konštatovať historický prínos novodobých modifikácií v obsahovom smerovaní štúdia SOŠMIŠ, ktoré boli vyvolané zmenami v chápaní a obsahu profesie knihovníka, informačného pracovníka a pracovníka v mediálnej sfére a marketingu v rozvíjajúcej sa informačnej spoločnosti.⁵⁷

Spojená škola v Bytčici

Ďalšou strednou školou, ktorá poskytuje vzdelávanie knihovníkov je Spojená škola v Bytčici. História školy siaha do roku 1886, kedy bola v Žiline zriadená Obecná učňovská škola. Na jej základoch postupným vývojom vznikla súčasná škola, v ktorej v roku 2003 došlo k zlúčeniu Združenej strednej školy odievania a služieb (vznik 2002) a Stredného odborného učilišťa textilného a odevného. Napriek pôvodnému zameraniu školy, nachádzame v ponuke študijných odborov odbor informačné systémy a služby, v ktorom sa pripravujú kvalifikovaní pracovníci schopní samostatne pracovať v knižniciach, v informačných centrách miest a obcí, firiem a inštitúcií, na obecných/mestských úradoch. Uplatnia sa aj v archívoch a médiách ako rozhlasoví a televízni spravodajcovia alebo moderátori. Môžu pracovať vo vydavateľstvách novín a časopisov ako redaktori. Rovnako tak môžu pokračovať vo vysokoškolskom štúdiu v študijnom odbore mediálne a komunikačné štúdiá.⁵⁸

⁵⁷ STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA MASMEDIÁLNYCH A INFORMAČNÝCH ŠTÚDIÍ. *História školy*. Online. Dostupné na: <https://sosmis.sk/historia-skoly/>. [zobrazené 2024-05-10].

⁵⁸ SPOJENÁ ŠKOLA V BYTČICI. *Štúdium - Informačné systémy a služby*. Online. Dostupné na: <https://zssosza.edupage.org/text/?text=text/text3&subpage=3>. [zobrazené 2024-05-10].

NEFORMÁLNE VZDELÁVANIE KNIHOVNÍKOV

Okrem vyššie spomenutých knihovníckych kurzov, ktoré boli organizované koncom 19. a začiatkom 20. storočia Krajinským hlavným inšpektorátom múzeí a knižníc v Budapešti, a na ktorých sa sporadicky zúčastňovali aj knihovníci zo Slovenska, sa začali organizovať kurzy po schválení Zákona o verejných obecných knižniciach č. 430 z 22. júla 1919. V tomto období sa na Slovensku, pravda s miernym oneskorením oproti Česku, začali zakladať ľudové knižnice. Naliehavou potrebou bolo obsadiť miesta knihovníkov v zmysle Nariadení vlády republiky Československej č. 607/1919 Zb. zo dňa 5. novembra 1919, ktorým sa vykonával zákon o verejných knižniciach. Vládnym nariadením bolo stanovené trojstupňové knihovnícke vzdelanie. Klasifikované bolo na základe počtu obyvateľov v mieste, v ktorom sa knižnica nachádzala. Od pracovníkov knižníc, ktorí pôsobili v mieste s viac ako 10 000 obyvateľmi, bolo požadované vzdelanie v knihovníckej škole. Pre pracovníkov, ktorí pôsobili v mieste s obyvateľstvom od 2 000 do 10 000 bolo požadované vzdelanie v knihovníckom kurze a pre miesto s obyvateľstvom menej ako 2 000, bol od knihovníka požadovaný len krátky knihovnícky kurz. Po prijatí prvého knihovníckeho zákona sa organizovaním kurzov pre knihovníkov zaoberalo Ministerstvo školstva a národnej osvety. Svojou podstatou a obsahom nadviazali na predchádzajúce kurzy. Kurzy boli organizované až do roku 1941, kedy boli z dôvodu druhej svetovej vojny prerušené a následne obnovené až v roku 1944. Prebiehali väčšinou v lete, a to z dôvodu prázdnin. Organizované boli vždy na inom mieste tak, aby sa ich mohli zúčastniť pracovníci knižníc z celého územia Československa a teda aj zo Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Ich pravidelnými prednášajúcimi boli český historik, knihovník a riaditeľ knižnice Národného múzea Josef Volf a český knihovník a spoluautor zákona o verejných knižniciach Robert Balaš, ktorý sa organizačne podieľal na vytvorení systému a budovaní fondov knižníc a je autorom *Príručky pre verejné knižnice na Slovensku* (1925).⁵⁹

Od roku 1923 začali mať kurzy pevnú štruktúru. Dĺžka kurzov bola určená na tri týždne a vyučovalo sa podľa vopred vypracovanej osnovy, ktorá zahrňovala tieto predmety: význam ľudovej výchovy, vývoj knihovníctva, vývoj českého ľudového knihovníctva, knihovnícke zákony v Československu, správa knižnice, popis knihy, osobnosť knihovníka, spolupráca

⁵⁹ KÁDNEROVÁ, Jiřina, *Z historie knihovnického vzdělávání: 1. část – knihovnické kurzy*. Čtenář: měsíčník pro knihovny. Online. Roč. 71 (2019), č. 9. Dostupné na: <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/2922>. [zobrazené 2024-03-16]; *Encyclopaedia Beliana: slovenská všeobecná encyklopédia v dvanástich zväzkoch. Prvý zväzok A-Belk*. Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied, 1999. ISBN 80-224-0554-X, s. 554.

knižnice s inými inštitúciami, česká a svetová literatúra. Táto pevná štruktúra bola obsahom kurzov do roku 1925, kedy bola mierne pozmenená a upravil ju výnos Ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 20. júna 1925.⁶⁰

Prvý kurz sa organizoval v Hořoviciach a ku záverečnej skúške pristúpilo 36 účastníkov. Kurz sa konal v dňoch 2. – 29. augusta 1920 – trval 4 týždne. Kurz bol organizovaný ešte pred vypracovaním pevnej štruktúry knižničných kurzov výnosom Ministerstva školstva a národnej osvety v roku 1923, ale aj napriek tomu garantoval vysokú odbornosť.

Prednášajúcimi a zároveň aj garantmi sľubovanej odbornosti boli Jozef Volf, odborník v oblasti knižníctva, ktorý v tom čase pôsobil a prednášal takmer na všetkých kurzoch vtedajšieho Československa a Robert Balaš, ktorý pôsobil ako zamestnanec Ministerstva školstva a národnej osvety a zároveň bol autor publikácie *Průručka pro obvodové a okresní knihovny*. Všetkých 36 účastníkov kurz absolvovalo úspešne. Spomienky jedného z usporiadateľov kurzov Jozefa Volfa na organizáciu tohto kurzu boli vydané v Osvetovom zborníku Podbrdská v roku 1931, ktorý redigoval vtedajší riaditeľ mestskej knižnice Josef Poch.⁶¹

Ďalšie kurzy sa organizovali v roku 1924. Prebehlo ich viac a z dôvodu čo najlepšej prístupnosti pre záujemcov z rôznych častí republiky (Slovensko, Podkarpatská Rus) prebiehali každý raz v inom meste. Kurzy prebiehali nasledovne: v Tábore (začiatok 7. júla), v Přerove (začiatok 7. júla), v Ústí nad Orlicí (začiatok 21. júla), v Znojme (začiatok 4. augusta). Záujemcovia boli o kurzoch informovaní prostredníctvom časopisu Česká osveta. Na kurz sa mohli prihlásiť vyplnením prihlášky na okresných osvetových zboroch. Ako účastníkom kurzov im boli ponúkané aj výhody v podobe vopred zarezervovaného ubytovania a zľavy na cestovnom do výšky 50 percent. Kurzy boli určené predovšetkým pracovníkom knižníc s obyvateľstvom od 2 000 do 10 000, avšak prihlásilo sa ich veľmi málo. Väčšinu účastníkov tvorili učitelia, profesori, študenti a úradníci. Dôvodom neúčasti knižníkov však nebol nezáujem o kurzy, ale výpadok platu za voľno, ktoré by si kvôli kurzu museli čerpať. Týchto kurzov sa dokopy zúčastnilo 102 uchádzačov. K záverečným skúškam pristúpilo 96 uchádzačov, z toho dvaja neuspeli.⁶²

⁶⁰ POCH, Josef. *K vývoji knihovnického školství u nás*. Státní nakladatelství, 1948.

⁶¹ KÁDNEROVÁ, Jiřina, *Z historie knihovnického vzdělávání: 1. část – knihovnické kurzy*. Čtenář: měsíčník pro knihovny. Online. Roč. 71 (2019), č. 9. Dostupné na: <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/2922>. [zobrazené 2024-03-16].

⁶² POCH, Josef. Krátké knihovnické kursy. *Časopis československých knihovníků*, roč. 10 (1931), č. 3-4, s. 118.

Ako sme už spomínali miesta kurzov sa zámerne menili a to z dôvodu čo najlepšej prístupnosti pre záujemcov, ako v Čechách, tak i na Slovensku. V roku 1925 sa uskutočnili celkom štyri ďalšie kurzy a to v týchto mestách: v Teplicích-Šanově (začiatok 7. júla), v Košiciach (začiatok 7. júla), v Břeclavi (začiatok 13. júla) a v Banskej Bystrici (začiatok 3. augusta). Zaujímavosťou týchto kurzov je, že sa ich mohli zúčastniť aj nemajetní záujemcovia, pretože im po požiadaní bola poskytnutá pomoc z Ministerstva školstva a národnej osvety a to v umožnení bezplatného nocľahu a zľavenej stravy. Novinkou bolo dokonca aj poskytovanie podpory, o ktorú mohli uchádzači požiadať, ale aby sa predišlo prípadným stratám bola im vyplatená až po úspešnom absolvovaní kurzu. V tomto roku sa po prvýkrát zorganizovali kurzy aj v slovenských mestách. Účasť bola celkom vysoká, keďže kurzov na Slovensku sa zúčastnilo 65 záujemcov, ktorí prešli úspešne aj záverečnou skúškou. O všetky kurzy bol vysoký záujem, avšak paradoxom bolo, že pracovníci knižníc sa ich zúčastňovali len sporadicky.⁶³

Na území Slovenska sa o vzdelávanie knihovníkov najviac pričínili odbornoknižničný pracovník Jozef Repčák. Bol jedným z prvých kritikov stavu knihovníctva na našom území. Hlavným nedostatkom knihovníckeho odboru bola podľa Repčáka absencia kvalifikovaných pracovníkov, ktorí by svoju prácu vykonávali na odbornej úrovni. Počas svojho pôsobenia sústavne a vytrvalo nastoloval otázku profesionálnej prípravy knihovníkov.

Na knihovníckych kurzoch prednášal už od roku 1935. Prvým kurzom, na ktorom ako pedagóg pôsobil, bol kurz zorganizovaný 12. augusta 1935 v Užhorode. Kurz prebiehal v trvaní troch týždňov a Repčák na ňom prednášal základy knihovníctva a knihovníckej práce. Účastníkmi boli prevažne českí učitelia, ktorí v tomto období pôsobili na území Podkarpatskej Rusi. Druhý knihovnícky kurz, ktorý zorganizoval samotný Repčák, sa uskutočnil od 20. júla do 8. augusta 1936 v Prešove. Jozef Repčák položil aj základy stredoškolského knihovníckeho štúdia. Už v roku 1935 začal po dohode s Kolegiálnym gymnáziom, Štefánikovým gymnáziom v Prešove, vedením Štátneho koedukačného učiteľského ústavu a Gréckokatolíckeho ruského učiteľského ústavu v Prešove výučbu základov knihovníctva a knihovedy, kde vyučoval aj počas vojnových a povojnových rokov. Jeho idea odborného knihovníckeho vzdelávania neskôr prerástla ku vzniku Strednej knihovníckej školy v Bratislave (1953) a vzniku Katedry knihovedy a novinárstva (1951).⁶⁴

⁶³ POCH, ref. 62, s. 118.

⁶⁴ ŠELEPEC, Jozef, 2001. *Pri prameňoch knihovníckeho vzdelávania*. Knižnica. Online. Roč. 2 (2001), č. 10, s. 582-583. Dostupné na: https://www.snk.sk/images/snk/NBU/Kniznica/10_2001/582.pdf. [zobrazené 2024-02-18].

Kurzy pokračovali ďalej v 50. – 80. rokoch 20. storočia nasledovne: 12. 4. – 24. 4. 1946 sa v Martine uskutočnilo prvé školenie knižničných inšpektorov a obecných knihovníkov z obcí nad 2000 obyvateľov. Boli to prevažne dobrovoľní knihovníci. Program školenia bol zameraný na organizáciu a formy práce vo verejných knižniciach. Ďalšie školenie bolo opäť v Martine 19.-24. 5. 1947. 10. mája 1946 Ministerstvo školstva a osvetu vydalo Výnosom č. B-31 105/46-IV/7 Stanovy štvortýždňových štátnych knihovníckych kurzov pre vzdelanie knihovníkov verejných obecných knižníc obcí od 2000 do 10 000 obyvateľov. Kurz mal 140 vyučovacích hodín.⁶⁵ Od 3. 3. do 31. 3. 1949 Zväz slovenských knihovníkov zorganizoval v Bratislave knihovnícky kurz pre knihovníkov zo všetkých typov knižníc Bratislavy a okolia. Účastníci boli rozdelení do troch kategórií: A — z vedeckých knižníc, B - z ľudových knižníc, C - z podnikových a knižníc ROH.⁶⁶ Ďalšie školenia sa uskutočnili v Banskej Bystrici (1950). Tieto sa končili komisionálnou skúškou a absolventi dostali osvedčenie, ktoré ich oprávňovalo vykonávať knižničnú prax. V Budmericiach sa v dňoch 13. 2. – 21. 3. 1952 uskutočnilo prvé základné školenie novoustanovených profesionálnych knihovníkov ľudových knižníc. Tieto základné školenia, ktoré nahradili štátne knihovnícke kurzy, sa končili komisionálnymi skúškami a absolventi dostávali osvedčenia, ktoré mali kvalifikačnú platnosť. V ďalších rokoch sa kvalifikačné základné kurzy konali v Modre (1953, 1954), Trenčianskych Tepliciach (1955, 1956), Martine (1957, 1958, 1959) a v Turčianskych Tepliciach (1960, 1961). V roku 1956 Povereníctvo kultúry poverilo Maticu slovenskú v zmysle Zákona č. 4/1954 o Matici slovenskej organizovať doškoľovanie knihovníkov, starať sa o rozvoj socialistického súťaženía, pripravovať koncepčné materiály, vydávať učebné metodické texty a zabezpečovať ďalšie organizačné, metodické a iné odborné úlohy. V roku 1978 sa v Turčianskych Tepliciach začalo prvé sústredenie kurzu pre pracovníkov oddelení pre deti a mládež, ktorým Doškoľovacie stredisko Matice slovenskej začalo svoju činnosť. V rokoch 1978-1985 v rámci univerzálneho vzdelávania DS MS zorganizovali kurzy k predmetom: práca s deťmi a mládežou, práca s politickou literatúrou, metodická práca, knižničné služby, bibliografická činnosť, katalogizácia, riadenie a organizácia knižnice, dopĺňovanie knižničných fondov, staré tlače, práca hudobných oddelení. Okrem toho sa uskutočnili viaceré krátkodobé kurzy: o práci strediskových knižníc, predmetovej katalogizácii, výskumnej činnosti, spisovnej slovenčine, vedeckom riadení, pre kádrové

⁶⁵ HALIENA, Ján. *Kalendárium slovenského socialistického knihovníctva*. Matica slovenská, 1988, s. 20.

⁶⁶ HALIENA, ref. 65, s. 24.

rezervy Matice slovenskej, redaktorov, pre lektorov a podobne. V rámci kvalifikačného vzdelávania sa zorganizovali kurzy pre pracovníkov rôznych knižníc a sietí.⁶⁷

V súčasnosti sa kladie dôraz na celoživotné vzdelávanie knihovníkov. Kurzy sú často organizované ako modulárne, aby umožnili flexibilitu v štúdiu. Knihovníci majú možnosť získať špecializované certifikáty a zúčastňovať sa na medzinárodných konferenciách a workshopoch, čo prispieva k ich odbornému rastu a zvyšuje kvalitu knižničných služieb na Slovensku. Slovenská národná knižnica ponúka akreditovaný vzdelávací program pre knihovníkov zameraný na problematiku knižnično-informačných služieb a na špecializovanú prácu s deťmi a mládežou.⁶⁸ Centrum vedecko-technických informácií SR poskytuje Rekvalifikačný kurz Knihovnícke odborné minimum (KOM), ktorý je určený pre osoby pracujúce, alebo so záujmom pracovať v knižniciach a informačných centrách a ktorí sú absolventmi stredných škôl s maturitou alebo vysokých škôl neknihovníckeho zamerania. Absolventi, ktorí ukončia ucelený vzdelávací program vrátane záverečnej skúšky, získajú o jeho ukončení osvedčenie s platnosťou pre Slovenskú republiku. Kurz Knihovnícke odborné minimum je akreditovaný Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR (MŠVVaŠ SR) od r. 1991. Dňa 6. 12. 2021 udelilo MŠVVaŠ SR pre kurz novú akreditáciu pod číslom 0484/2021/94/1 na dobu 5 rokov.⁶⁹

VZDELÁVANIE KNIHOVNÍKOV V 21. STOROČÍ

Vzdelávanie knihovníkov v 21. storočí sa výrazne prispôbilo digitálnej ére a rýchlemu rozvoju technológií. S príchodom internetu, digitálnych knižníc a cloudových technológií sa knihovnícke služby transformovali a knihovníci museli získať nové zručnosti na prácu s digitálnymi zdrojmi a informačnými technológiami. Vzdelávanie sa zameriava na: digitálnu gramotnosť (knihovníci musia ovládať prácu s rôznymi digitálnymi nástrojmi a platformami, vrátane správy databáz, online katalogizácie a digitálnych archívov); technické zručnosti (schopnosť pracovať s digitálnymi knižničnými systémami, spravovať elektronické zdroje

⁶⁷ HALIENA, Ján. *Kalendárium slovenského socialistického knihovníctva*. Matica slovenská, 1988.

⁶⁸ SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA. *Akreditovaný vzdelávací program*. Online. Dostupné na: <https://www.snk.sk/sk/informacie-pre/kniznice-a-knihovnikov/knihovnicke-vzdelavanie/akreditovany-vzdelavaci-program.html>. [zobrazené 2024-05-28].

⁶⁹ CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR. *Knihovnícke odborné minimum*. Online. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/specializovana-vedecka-kniznica/knihovnicke-odborne-minimum.html?page_id=852. [zobrazené 2024-05-28].

a využívať technológie ako RFID, automatizované systémy a umelej inteligencie na zlepšenie knižničných služieb); digitálne zabezpečenie (pochopenie bezpečnostných opatrení, ochrany údajov a riadenia prístupových práv na ochranu citlivých informácií).

S nástupom internetu sa e-learning stal kľúčovou súčasťou vzdelávania knihovníkov. Online kurzy a programy umožňujú knihovníkom získať nové vedomosti a zručnosti bez ohľadu na ich geografickú polohu. Výhody e-learningu zahŕňajú flexibilitu, prístup k rôznorodým zdrojom a interaktívne nástroje

V 21. storočí sa vzdelávanie knihovníkov stále viac zameriava na multidisciplinárny prístup, ktorý zahŕňa rôzne oblasti znalostí a zručností. Knihovníci sú vyškolení nielen v tradičných knihovníckych zručnostiach, ale aj v oblastiach ako informačná veda, manažment a líderstvo, komunikačné a prezentačné zručnosti a kreatívne myslenie. Vzdelávanie knihovníkov je tiež charakterizované medzinárodnou spoluprácou a výmenou skúseností. Knihovníci majú možnosť zúčastňovať sa na medzinárodných konferenciách a seminároch, na študijných výmenných programoch a medzinárodných projektoch.

Novými výzvami a budúcimi trendami je práca s veľkými dátami, kybernetická bezpečnosť, rozšírená a virtuálna realita a etika práva v digitálnom veku.

2 KNIHOVNÍCI A KNIŽNICE – ADAPTÁCIA V KONTEXTE DIGITÁLNEHO SVETA

Digitálna éra prináša revolučné zmeny vo všetkých aspektoch spoločnosti, vrátane spôsobu, akým pristupujeme k informáciám a kultúrnemu dedičstvu. Internet ako globálna sieť umožňuje ľuďom z najrôznejších kútov sveta rovnaký prístup k vedomostiam, podporujúc osobný rozvoj, vzdelávanie a kultúrne obohacovanie. Tento fenomén zasahuje aj knižnice, ktoré od svojho vzniku prešli významnými transformáciami. Prechod od tradičných metód získavania a spracovania informácií k digitálnym formám výrazne mení ich úlohu v spoločnosti.

Kľúčovou súčasťou tejto transformácie je digitalizácia, ktorá umožňuje konverziu fyzických dokumentov do digitálnej podoby, čím sa zabezpečuje ich ochrana a široká dostupnosť. Digitalizácia nielen chráni originály pred poškodením, ale tiež sprístupňuje historicky a kultúrne hodnotné materiály širšej verejnosti. Proces digitalizácie, ktorý zahŕňa skenovanie dokumentov, rozpoznávanie textu a dlhodobé uchovávanie dát, otvára nové možnosti pre vzdelávanie a výskum. Tento proces predstavuje revolúciu v oblasti vedeckej a odbornej komunikácie, zásadne ovplyvňujúc aj samotnú podstatu knižničnej a informačnej vedy.

S nástupom digitálnych technológií sa menia nielen spôsoby využívania knižníc, ale aj samotné služby, ktoré knižnice ponúkajú. Kým v minulosti bolo hlavnou úlohou knižníc zhromažďovanie a ochrana knižných zbierok, dnešné moderné knižnice sa čoraz viac zameriavajú na poskytovanie prístupu k informáciám a vedomostiam prostredníctvom elektronických služieb. Tieto služby zahŕňajú prístup ku knižničným katalógom online, poskytovanie reprografických služieb, či medziknižničné výpožičky, čím sa zvyšuje dostupnosť a flexibilita pre používateľov.

Táto transformácia sa neobmedzuje len na technológie, ale aj na samotnú interakciu medzi knihovníkmi a používateľmi. V ére knižníc 2.0, 3.0 a 4.0 sa kladie dôraz na virtuálny kontakt, personalizované služby a interaktívne platformy, ktoré umožňujú používateľom nielen konzumovať obsah, ale aj aktívne prispievať a spolupracovať. S príchodom technológií ako sú umelá inteligencia, sémantický web a internet vecí, knižnice dokážu ponúkať personalizované odporúčania, zlepšovať vyhľadávacie algoritmy a zabezpečiť vysokú mieru bezpečnosti

a súkromia. Knižnica 4.0 navyše prináša využívanie virtuálnej a rozšírenej reality, čím umožňuje nové formy vzdelávania a interakcie s digitálnym obsahom. Vďaka týmto inováciám sa knižnice stávajú neoddeliteľnou súčasťou vzdelávacieho ekosystému, prispievajúc k celoživotnému učeniu a rozvoju vedomostnej spoločnosti.

Transformáciou prechádza aj profesia knihovníka. Profesia sa v súčasnosti stretáva s určitými výzvami, ktoré ovplyvňujú jej atraktivitu. Hlavnými príčinami nízkej príťažlivosti tejto profesie sú predovšetkým nízke mzdy a stereotypy spojené s knihovníctvom, ktoré je často vnímané ako monotónne a nudné povolanie, prevažne vyhradené pre ženy. Avšak, v posledných rokoch dochádza k postupnej transformácii knihovníkov na knižnično-informačných profesionálov, čo prispieva k zvyšovaniu atraktivity tejto profesie. Moderní knihovníci už nie sú len správcami knižničných zbierok, ale aktívne sa podieľajú na organizovaní kultúrno-vzdelávacích aktivít, besied, výstav a kurzov, čím sa knižnice menia na dynamické kultúrno-spoločenské a komunitné centrá.

Definícia knihovníka sa vyvíja s meniacimi sa potrebami spoločnosti a technologickými pokrokmi. Literatúra definuje knihovníka ako informačného pracovníka s príslušnou kvalifikáciou, ktorý vykonáva odborné činnosti v knižnici. Súčasní knihovníci musia ovládať nielen tradičné knižničné systémy a katalogizáciu, ale aj digitálne technológie a informačný manažment. Títo odborníci zohrávajú kľúčovú úlohu v sprístupňovaní širokej škály digitálnych a fyzických informačných zdrojov, pričom ich práca sa často delí na rôzne špecializácie, ako je práca s deťmi a mládežou, správa knižničných fondov, digitalizácia kultúrneho dedičstva a mnoho ďalších. Vzdelávanie a neustály profesijný rozvoj sú zásadné pre prípravu knihovníkov, aby dokázali efektívne reagovať na meniace sa potreby svojich používateľov.

PRECHOD DO DIGITÁLNEJ ÉRY – DIGITALIZÁCIA

Globálna sieť internetu poskytuje jednotlivcom aj komunitám na celom svete rovnaký prístup k informáciám, čím podporuje osobný rozvoj, vzdelávanie, motiváciu, kultúrne obohacovanie, ekonomické aktivity a informovanú účasť na demokracii. Tento prístup je možný bez ohľadu na geografickú polohu, či už v najmenších a najvzdialenejších obciach, alebo vo veľkomestách. Každý má možnosť prezentovať svoje záujmy, znalosti a kultúru a sprístupniť ich globálnej verejnosti. Knižnice a informačné služby fungujú ako hlavné vstupné brány

k internetu, poskytujúc technické vybavenie, poradenstvo a pomoc. Pre mnohých sú tieto služby jediným dostupným miestom prístupu k internetu. Knižnice a informačné služby tiež ponúkajú mechanizmus na prekonanie prekážok vyplývajúcich z rozmanitosti zdrojov, technológií a úrovne získaných zručností.⁷⁰

V celom sektore kultúry, najmä v oblastiach kultúrneho dedičstva, ako sú knižnice, múzea a pamiatková starostlivosť, došlo po roku 1998 k radikálnym zmenám. Boli prijaté nové zákony, ktoré položili základy stabilizácie systémov a inštitúcií, čím sa zabezpečilo ich efektívne fungovanie, zvýšenie ich spoločenského dosahu, profesionálnej úrovne a ďalší rozvoj. Tieto zmeny sa týkajú aj samotnej práce knihovníkov a ich znalostí, ktoré prechádzali a stále prechádzajú výraznou transformáciou.

Knižnice od svojho vzniku prešli výraznými zmenami. To, čo knižnice robili dlhé roky, už nie je dostačujúce. Procesy, ktoré tvorili základ knižníc – získavanie, organizovanie, navigovanie a archivovanie informácií či dokumentov – sa musia stále viac zameriavať na potreby používateľov a na interaktívny prístup k integrovaným multimédiám. Iba tak budú schopné plnohodnotne plniť svoju úlohu v súčasnom, stále viac digitálnom svete, ktorý neustále prináša nové technológie.⁷¹

Digitalizácia v knihovníctve predstavuje proces premeny obrazov a dokumentov na grafické počítačové súbory, ktoré sú následne prístupné na strojové spracovanie a môžu byť ďalej prenášané v digitálnej podobe. Tento proces sa vo väčšine (avšak nie je to pravidlo) zameriava predovšetkým na historicky a archívne hodnotné knihy, staršie periodiká a iné významné materiály. Cieľom digitalizácie je zabezpečiť ochranu týchto vzácných dokumentov, ktorých časté fyzické používanie by mohlo viesť k ich poškodeniu. Digitalizáciou sa nielen uchovávajú originály, ale tiež sa zvyšuje ich dostupnosť pre širšiu verejnosť, čím sa podporuje vzdelávanie a výskum.⁷²

Podľa Katuščáka je digitalizácia procesom prevodu informácií z analógovej formy do digitálnej. Pre lepšie pochopenie je dôležité objasniť, čo predstavuje analógová a čo digitálna

⁷⁰ *Manifest IFLA/UNESCO o internete*. Online. Spolok slovenských knihovníkov, 2008. Dostupné na: https://www.infolib.sk/files/Novy_portal_infolib_subory/dokumenty_ifla/manifest-ifla_unesco-internete_sk.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

⁷¹ KIMLIČKA, Štefan. *Informačné systémy teoretické východiská, princípy, metódy projektovania*. Slovenská národná knižnica, 2006. ISBN 80-89023-88-6.

⁷² MAKULOVÁ, Soňa. Digitálne knižnice budúcnosti: nové smery výskumného programu. In: *INFOS 2003: 32. medzinárodné informatické sympóziu*. Centrum VTI SR, 2003. ISBN 80-85165-86-4.

forma. Analógová forma zahŕňa tradičné nosiče informácií, ako sú knihy, noviny, časopisy, fotografie, plagáty, magnetofónové pásy, filmové pásy, vinylové platne, videokazety, mikrofilmy a podobne. Naopak, digitálne kópie obsahu týchto nosičov môžu byť šírené po sieti kedykoľvek a kdekoľvek na svete. Tieto digitálne kópie je možné vylepšovať, kombinovať a rôznymi spôsobmi využívať na vzdelávanie, výskum, voľný čas, cestovný ruch a ďalšie účely. Digitalizácia predstavuje kvalitatívnu revolúciu vo vedeckej a odbornej komunikácii informácií a poznatkov, pričom zásadne ovplyvňuje aj samotnú podstatu knižničnej a informačnej vedy a praxe.⁷³

Vo svete existujú príklady masovej digitalizácie kultúrneho dedičstva. Aj my sme očakávali, že jej masová implementácia prinesie mnoho pozitívnych výsledkov. Z technického hľadiska je najjednoduchšou časťou technologického procesu samotné skenovanie knižných dokumentov. Následné rozpoznávanie textu je však už zložitejší proces, keďže softvérové nástroje nie sú úplne spoľahlivé a je potrebné využiť aj prácu korektorov. S príchodom ďalšieho vývoja (aktuálny rozmach generatívnej umelej inteligencie) v oblasti umelej inteligencie sa otvárajú nové možnosti v procesoch strojového spracovania. Mimoriadne dôležitá je v celom procese infraštruktúra na dlhodobé ukladanie dát a riadenie prístupu k týmto dátam. V súlade s autorským zákonom potom môžeme využívať všetky výhody digitalizácie a digitálneho sprístupnenia diel autorov.

Masovú digitalizáciu charakterizuje komplexnosť, prítomnosť vyškolených a kvalifikovaných odborníkov, vysoká efektívnosť a produktivita procesov. Zahŕňa digitalizáciu pomocou digitalizačných robotov, dôslednú tvorbu metadát podľa štandardov, skenovanie vo vysokom rozlíšení a náležitú pozornosť venovanú dlhodobému archivovaniu digitálneho obsahu. Kľúčové je tiež neopakovanie skenovania, čo sa dosahuje dôsledným plánovaním, prípravou a riešením všetkých otázok a aspektov digitalizácie.⁷⁴

Metóda, ktorá sa bude pri digitalizácii uplatňovať, je určená koncepciou digitalizácie, ktorá je definovaná predovšetkým jej cieľom. Je dôležité rozlišovať, či je primárnym cieľom konverzie ochrana a uchovanie dokumentu ako fyzického artefaktu, alebo zachovanie jeho

⁷³ KATUŠČÁK, Dušan. *Súčasný stav formovania stratégie digitalizácie na Slovensku*. Online. Dostupné na: http://invenio.nusl.cz/record/135846/files/nusl-135846_2.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

⁷⁴ COYLE, Karen. *Mass Digitization of Books*. The Journal of Academic Librarianship. Online. Vol. 32 (2006), no. 6, s. 641-645. ISSN 0099-1333. Dostupné na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133306001534>. [zobrazené 2024-06-12].

intelektuálneho obsahu. Od tohto rozhodnutia závisí výber vhodných technologických postupov a celková organizácia a zabezpečenie celého procesu digitalizácie.

Proces prevodu analógových dokumentov do digitálnej podoby prináša niekoľko podstatných výhod:

- oddelenie využívania digitálneho dokumentu od jeho fyzického originálu, čo prispieva k dlhšej životnosti originálu;
- možnosť viacnásobného využívania toho istého dokumentu súčasne – používatelia si môžu prezerať ten istý dokument na rôznych zariadeniach naraz, a to nielen v rámci jednej knižnice, ale takmer kdekoľvek s prístupom na internet;
- digitálna povaha umožňuje nové možnosti variability tvorby kópií (v súlade s pravidlami knižnice a autorsko-právnych vzťahov);
- rýchlosť a efektívnosť dodávania dokumentov, čo je dôležitým argumentom v prospech digitalizácie – digitálny dokument si môže používateľ stiahnuť kedykoľvek a častokrát aj kdekoľvek (v súlade s pravidlami knižnice a autorsko-právnych vzťahov);⁷⁵
- efektívne vyhľadávanie a spracovanie - digitálne dokumenty umožňujú rýchlejšie vyhľadávanie textových reťazcov, čím sa uľahčuje práca pri samotnom vyhľadávaní relevantnej informácie;
- dátová povaha dokumentov umožňuje strojové spracovanie s pozitívnym príklonom k aplikovaniu najmodernejších technológií, postupov či prístupov (bez samotnej digitálnej povahy by sme len ťažko dokument vedeli transformovať do prostredia virtuálnej reality, či v reálnom čase preložili do svojho materinského jazyka, atď.);
- zníženie rizika poškodenia, straty alebo krádeže dokumentu.

Nezanedbateľným prínosom digitalizácie je zlepšenie knižnično-informačných služieb, ktoré umožňuje priamy prístup nielen k zdrojom, ale aj k obsahu, bez ohľadu na miesto uloženia dokumentov. Hlavným cieľom je užšie prepojenie a efektívne využívanie informácií v rámci

⁷⁵ ŠUŠOL, Jaroslav. Definovanie pojmu elektronická knižnica v kontexte elektronických komunikačných aktivít. In: *Knižničná a informačná veda XVII*. Univerzita Komenského, 1998, s. 23 – 36. ISBN 8022312363.

siete knižníc a príbuzných inštitúcií, sprístupňovanie spracovaných metadát a účasť na budovaní digitálnej knižnice.⁷⁶

Ako autorka ďalej uvádza pri opise digitalizácie v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach, digitalizácia zlepšila ochranu kultúrneho a historického dedičstva, zvýšila kvalitu a atraktivitu knižničných služieb a uľahčila a urýchlila prístup k informáciám v digitálnej podobe. Zriadením reprografického a digitalizačného centra v Štátnej vedeckej knižnici sa začala budovať digitálna knižnica, čím sa podporila ochrana písomného kultúrneho dedičstva celého regiónu. Medzi pozitíva môžeme zaradiť nasledovné:

- modernizácia služieb,
- ochrana fondov,
- rýchlejšie sprístupnenie,
- jednoduché vyhľadávanie,
- lepší prehľad vo fondoch (obaly a obsahy),
- vzdialený prístup (online prístup),
- sprístupnenie pre populáciu so špecifickými potrebami,
- pozitívna propagácia služieb knižnice.⁷⁷

Digitalizácia kultúrneho dedičstva

Kultúrne dedičstvo v jeho hmotnej aj nehmotnej podobe poskytuje svedectvo o bohatej histórii a tradíciách ľudskej spoločnosti, odrážajúc obraz doby, v ktorej vzniklo. Zachováva minulosť a prítomnosť, je súčasťou národnej histórie a identity, s ktorou nás spája. Toto dedičstvo zahŕňa dokumenty a objekty vzniknuté tvorivou činnosťou človeka, ako aj dokumenty mapujúce vývoj spoločnosti od najstarších čias po súčasnosť. Nesie v sebe hodnoty historického a kultúrno-spoločenského charakteru, a preto je jeho zachovanie pre budúce generácie nevyhnutné pre spoločnosť.

Iniciatívy v tejto oblasti celosvetovo podporil a započal Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO, ktorý bol prijatý v roku 1972 a nadobudol platnosť v roku 1975. Tento dohovor zdôrazňuje, že kultúrne a prírodné dedičstvo má výnimočný význam nielen pre jednotlivé národy, ale pre celé ľudstvo. Preto je jeho

⁷⁶ PETERCOVÁ, Štefánia. *Digitalizácia v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach a jej prínos pre knižnično-informačné služby*. ITlib Informačné technológie a knižnice. Online. 2015. č. 3, s. 25-28. Dostupné na: https://itlib.cvtisr.sk/wp-content/uploads/docs/25_Digitaliz%C3%A1cia.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

⁷⁷ PETERCOVÁ, ref. 76.

zachovanie nevyhnutné ako súčasť svetového dedičstva ľudstva. Dohovor stanovuje pravidlá a opatrenia na ochranu a zachovanie tohto dedičstva pre budúce generácie, čím prispieva k medzinárodnej spolupráci a zodpovednosti pri ochrane nášho spoločného kultúrneho a prírodného bohatstva.⁷⁸

Dnes známa Európska knižnica (TheEuropeanLibrary.org) sa vyvinula z niekoľkých predchádzajúcich projektov. Jej počiatkový bod môžeme datovať v roku 1997, keď si projekt GABRIEL (Gateway and Bridge to Europe's National Libraries) stanovil za cieľ vytvoriť spoločný webový portál európskych národných knižníc. Spomínaný portál na základnej úrovni poskytoval informácie o zbierkach každej knižnice a prístup k ich online verejne prístupným katalógom (OPAC).

Po ukončení projektu GABRIEL nasledoval projekt TEL (The European Library), ktorého realizácia a implementácia prebehla v rokoch 2001 - 2004 a vytvoril sa rámec pre prístup ku kľúčovým národným a depozitným zbierkam v rámci Európy. Projekt bol čiastočne financovaný v rámci FP5 (Fifth Framework Programme of the European Commission). Národné knižnice zapojené do projektu TEL boli Fínsko, Nemecko, Taliansko (Florenca), Taliansko (Rím), Holandsko, Portugalsko, Slovinsko, Švajčiarsko a Spojené kráľovstvo. To viedlo k spusteniu portálu TheEuropeanLibrary.org dňa 17. marca 2005.⁷⁹

O samotnom význame, resp. potrebe svedčili i neustále európske snahy, ktoré vrcholili vydaním viacerých dokumentov, zásad a odporúčaní, ako sú Lundské zásady z roku 2001 a Lundský akčný plán pre koordináciu programov a politiky digitalizácie v rámci EÚ, nadväzujúci Dynamický akčný plán z roku 2005, Parmská charta (2003), ktorá digitalizáciu označila za základný krok s cieľom uchovávať a zhodnocovať európske kolektívne kultúrne dedičstvo, chrániť kultúrnu rôznorodosť, poskytovať občanom lepší prístup k tomuto dedičstvu, zvyšovať úroveň vzdelávania a podporovať turistiku, ako aj prispievať k rozvoju nového digitálneho obsahu⁸⁰ a služieb, či Charta UNESCO o zachovaní digitálneho dedičstva z roku 2003.

⁷⁸ *Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 159/1991 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva.* Online. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/cinnost/medzin_spol/oznamenia/dedicstvo.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

⁷⁹ THE EUROPEAN LIBRARY. *Home.* Webové sídlo. Dostupné na: <https://www.theeuropeanlibrary.org>. [zobrazené 2024-06-12].

⁸⁰ SPOLOK SLOVENSKÝCH KNIHOVNÍKOV A KNIŽNÍC. *Parmská charta.* Online. Dostupné na: <http://www.infolib.sk/sk/trendy-oblastiach/digitalizacia-kniznic/dokumenty/parmska-charta.html>. [zobrazené 2024-06-12].

Europeana je známa ako európska digitálna knižnica, múzeum a archív, sprístupňujúca dokumenty zo zbierok európskych múzeí, knižníc, archívov a audiovizuálnych kolekcí. Prvýkrát sa zmienka o tomto projekte objavila vo februári 2008 v snahe vytvoriť európsku digitálnu knižnicu. Portál Europeana bol oficiálne spustený 20. novembra 2008 v Národnej kráľovskej knižnici v Bruseli.

Cieľom projektu je sprístupniť európske kultúrne a vedecké dedičstvo, podporovať iniciatívy vedúce k zoskupeniu existujúceho digitálneho obsahu a podporovať digitalizáciu v celej Európe. Europeana umožňuje prístup k zbierkam rôznych európskych inštitúcií z jedného miesta, pohodlne prostredníctvom počítača pripojeného na internet.

Europeana disponuje rozsiahlym fondom, ktorý zahŕňa historické diela, rukopisy, výtvarné diela, periodiká, fotografie, mapy, hudobné nahrávky, hovorené slovo, denníky a múzejné artefakty. Tento projekt nielenže centralizuje prístup k bohatstvu európskeho dedičstva, ale tiež podporuje jeho uchovanie a šírenie pre budúce generácie.⁸¹

Neskôr v roku 2010 je implementovaná nová verzia s prístupom k viac ako 10 miliónom digitálnych objektov. Následne o rok neskôr sa plne sprevádzkoval portál Europeana.eu so zdokonalenými multilingválnymi prvkami a vlastnosťami sémantického webu, budovaného na princípe open source nástrojov.⁸² Za výber obsahu na digitalizáciu a jeho pridanie do Europeany sú zodpovedné členské štáty a ich kultúrne inštitúcie, pričom postupujú v súlade s národnými kultúrnymi politikami.

Od januára 2015 je Europeana jednou z infraštruktúr digitálnych služieb Európskej únie (DSI - Digital Service Infrastructure). Každých 18 – 24 mesiacov sa obnovuje plánovanie, partneri a aktivity, čím sa zabezpečuje, že služba bude aj naďalej reflektovať potreby Európskej únie v oblasti digitálnych služieb.⁸³

Aktuálne stanovená vízia Europeany predstavuje odvetvie kultúrneho dedičstva poháňané digitálnymi technológiami a Európu poháňanú kultúrou, čo jej zabezpečí odolné, rastúce

⁸¹ VORLÍČKOVÁ, Blanka. *Europeana: online prístup k evropskému kulturnímu a historickému dědictví*. Ikaros. Online. roč. 13 (2009), č. 3. Dostupné na: <http://www.ikaros.cz/europeana-online-pristup-k-evropskemu-kulturnimu-a-historickemu-dedictvi>. [zobrazené 2024-06-12].

⁸² SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA. *Europeana – európska online knižnica, múzeum a archív v jednom*. Online. Dostupné na: <https://www.snk.sk/sk/informacie-pre/kniznice-a-knihovnikov/medzinarodne-projekty-a-spolupraca/europeana.html>. [zobrazené 2024-06-12].

⁸³ EUROPEANA PRO. *Europeana - a digital service infrastructure*. Online. Dostupné na: <https://pro.europeana.eu/page/europeana-a-digital-service-infrastructure>. [zobrazené 2024-06-12].

hospodárstvo, zvýšenú zamestnanosť, lepší blahobyt a pocit európskej identity. Europeana posilňuje sektor kultúrneho dedičstva v jeho digitálnej transformácii. Rozvíja odborné znalosti, nástroje a politiky na prijatie digitálnych zmien a podporuje partnerstvá, ktoré podporujú inovácie. Uľahčuje ľuďom využívanie kultúrneho dedičstva na vzdelávanie, výskum, tvorbu a rekreáciu. Europeana tak prispieva k otvorenej, znalostnej a tvorivej spoločnosti.⁸⁴

Národný projekt Digitálna knižnica a digitálny archív

Aby sa slovenské inštitúcie mohli zapojiť do európskych projektov digitalizácie, Slovensko muselo vypracovať komplexnú stratégiu digitalizácie. Táto stratégia stanovila základné politické, organizačné a finančné princípy a určila oblasti digitalizácie na Slovensku pre obdobie 2008-2013. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky pripravilo stratégiu uchovávanía a sprístupňovania digitálneho kultúrneho, vedeckého, technického a intelektuálneho dedičstva v Slovenskej republike ako súčasť Európskej digitálnej knižnice, v súlade so schváleným Programovým vyhlásením vlády SR na roky 2006–2010.

Táto stratégia koncepčne nadväzovala na predchádzajúcu Stratégiu rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006 a súčasne vychádzala zo Stratégie rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2008-2013. Zároveň predstavovala pokračovanie koncepcie digitalizácie, ktorá bola prerokovaná a schválená vládou Slovenskej republiky. Stratégia digitalizácie zabezpečila, že slovenské inštitúcie sú schopné efektívne prispievať k medzinárodným iniciatívam a projektom, čím podporujú integráciu slovenského digitálneho dedičstva do širšieho európskeho kontextu.⁸⁵

Projekt Digitálna knižnica a digitálny archív (DIKDA), zameraný na slovaciká, je národným projektom Slovenskej národnej knižnice, ktorý vznikol ako efektívna a konkrétna profesionálna odpoveď slovenského knihovníctva na výzvy znalostnej spoločnosti

⁸⁴ *Europeana : Strategy 2020 – 2025 : Empowering digital change*. Online. Publications Office of the European Union, 2020. Dostupné na:

https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Europeana%20Strategy%202020%20-%202025.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

⁸⁵ KATUŠČÁK, Dušan. *Súčasný stav formovania stratégie digitalizácie na Slovensku*. Online. Dostupné na: http://invenio.nusl.cz/record/135846/files/nusl-135846_2.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

a kreatívneho priemyslu. Hlavné ciele projektu DIKDA zahŕňajú digitalizáciu slovacikálnych dokumentov z knižničných a archívnych fondov a vybudovanie funkčnej infraštruktúry pre digitalizačné a konzervačné centrum knižničných a archívnych dokumentov.⁸⁶

Do roku 2023 Slovenská národná knižnica (SNK) zabezpečovala neobmedzený prístup ku všetkým zdigitalizovaným dokumentom výhradne vo svojich priestoroch. Mimo týchto priestorov mohli registrovaní používatelia pracovať len s dielami, ktoré neboli chránené autorskými právami. Na základe rokovania medzi SNK a organizáciou kolektívnej správy LITA, partnerom projektu, bola uzavretá rozšírená hromadná licenčná zmluva. Táto zmluva umožnila prostredníctvom projektu DIKDA bezplatne sprístupňovať digitálne kópie obchodne nedostupných diel (OND) širokej verejnosti.

Webový portál Slovakiana bol spustený v roku 2015 a odvtedy sa stal kľúčovým nástrojom na sprístupnenie slovenského kultúrneho dedičstva. Aktuálne ponúka viac ako 177 000 digitalizovaných kultúrnych objektov, vrátane zbierkových predmetov, textových a archívnych dokumentov, pamiatok, výtvarného umenia, tradičnej ľudovej kultúry, prírodného dedičstva a filmovej tvorby. Tieto objekty pochádzajú zo 76 rôznych správcovsých inštitúcií po celom Slovensku, čo zabezpečuje široký a rozmanitý výber kultúrnych a historických materiálov.

Digitalizáciu kultúrnych objektov zabezpečujú významné inštitúcie ako Slovenská národná galéria, Slovenská národná knižnica, Slovenský filmový ústav, Pamiatkový úrad SR, Štátna vedecká knižnica v Prešove, Slovenský ľudový a umelecký kolektív a Národné osvetové centrum. Národné osvetové centrum je zároveň prevádzkovateľom portálu Slovakiana, čím zaručuje jeho kvalitné a efektívne fungovanie.⁸⁷

Od spustenia portálu v roku 2015 sa verejnosti sprístupnili digitalizované zbierky objektov vo vysokom rozlíšení. Tieto objekty sú rozdelené do rôznych kategórií, ako sú výtvarné umenie, muzeálne objekty, texty, filmy, tance, odevy, architektúra a urbanizmus, archeológia, tradičná ľudová kultúra, prírodné dedičstvo a ďalšie. Okrem samotných objektov portál Slovakiana ponúka aj tzv. virtuálne exkurzie, ktoré zahŕňajú virtuálne múzeá, galérie a pamiatky. Tieto exkurzie obsahujú animácie a populárno-náučné videá zamerané na slovenskú kultúru, ako aj

⁸⁶ KATUŠČÁK, Dušan. *Ciele a európsky kontext projektu Slovenskej národnej knižnice „Digitálna knižnica a Digitálny archív“*. Knižnica. Online. Roč. 13 (2012), č. 6, s. 5-9. Dostupné na: https://www.snk.sk/images/snk/casopis_kniznica/2012/jun/05.pdf. ISSN 1336-0965. [zobrazené 2024-06-12].

⁸⁷ NÁRODNÉ OSVETOVÉ CENTRUM. *Slovakiana – národný agregátor platformy kultúrneho dedičstva Europeana*. Online. Dostupné na: <https://www.nocka.sk/slovakiana-narodny-agregator-platformy-europeana>. [zobrazené 2024-06-12].

tematické virtuálne výstavy. Slovakiana umožňuje používateľom vyhľadávať, prezerat', sťahovať a zdieľať voľne dostupné digitálne reprezentácie objektov. Registrovaní používatelia môžu využívať ďalšie možnosti portálu, ako je vytváranie vlastných virtuálnych výstav, zakladanie blogov, ukladanie obľúbených zbierok a spravovanie svojho používateľského profilu. Týmto spôsobom Slovakiana poskytuje nielen prístup k bohatému kultúrnemu dedičstvu, ale aj nástroje na jeho aktívne využívanie a prezentáciu.⁸⁸

V roku 2023 bola Slovakiana oficiálne uznaná za významný zdroj odborných znalostí, ktorý ponúka poradenstvo a podporu pri rôznych aspektoch digitalizácie. Tieto služby zahŕňajú digitalizáciu samotnú, mapovanie metadát, licencovanie a sprístupňovanie digitálneho obsahu. Toto uznanie potvrdzuje dôležitosť Slovakiany v oblasti digitálneho uchovávaní kultúrneho dedičstva a jej vplyv na modernizáciu a prístupnosť týchto materiálov.

Vďaka týmto prínosom bola Slovakiana vymenovaná za riadneho člena siete národných agregátorov. Táto sieť umožňuje správcovským inštitúciám kultúrneho dedičstva zdieľať svoj digitálny obsah s platformou európskeho kultúrneho dedičstva Europeana, čo významne zvyšuje dostupnosť slovenského kultúrneho dedičstva na medzinárodnej úrovni. Táto spolupráca posilňuje pozíciu Slovakiany ako kľúčového hráča v oblasti digitálneho kultúrneho dedičstva a zdôrazňuje jej prínos pre kultúrne inštitúcie, výskumníkov a širokú verejnosť. Slovakiana ako prezentačná online platforma poskytuje prístup k slovenskému kultúrnemu dedičstvu a záznamom zo sčítania obyvateľstva Slovenska. Umožňuje prezerat', zdieľať, sťahovať a využívať digitalizované objekty vo vysokom rozlíšení v rôznych odvetviach, pokiaľ to umožňuje ich autorskoprávna ochrana.⁸⁹

Knižnica 2.0 - 4.0

Úlohou knižnice je komplexné uspokojovanie potrieb svojich používateľov v oblasti vedomostí a informácií. Počet čitateľov v knižniciach neklesá, menia sa však ich potreby a spôsoby, akými sa knižnice využívajú. Stále viac sa stáva bežným virtuálny kontakt s čitateľmi. Moderní knihovníci sú dnes sprostredkovateľmi vedomostí, ktorí pracujú

⁸⁸ SLOVAKIANA. *O Slovakiane*. Webové sídlo. Dostupné na: <https://www.slovakiana.sk/o-slovakiane>. [zobrazené 2024-06-12].

⁸⁹ NÁRODNÉ OSVETOVÉ CENTRUM. *Slovakiana – národný agregátor platformy kultúrneho dedičstva Europeana*. Online. Dostupné na: <https://www.nocka.sk/slovakiana-narodny-agregator-platformy-europeana>. [zobrazené 2024-06-12].

s dynamicky sa meniacimi nástrojmi informačných a komunikačných technológií. Tieto technológie musia ovládať na vysokej úrovni, aby mohli efektívne plniť svoje úlohy.

Doba, keď medzi hlavné úlohy knižníc patrilo predovšetkým zhromažďovanie a ochrana knižných zbierok, je už minulosťou. V súčasnosti sa moderné knižnice zameriavajú na informovanie o svojich zbierkach, ako aj o zbierkach v príslušnej sieti knižníc, a na ich sprístupňovanie verejnosti. Hlavnou úlohou modernej knižnice je poskytovať prístup k informáciám a vedomostiam nielen prostredníctvom fyzických zbierok, ale aj prostredníctvom rozsiahlych elektronických služieb. Rozsah týchto služieb sa môže líšiť v závislosti od veľkosti knižnice, potrieb čitateľov a používaného knižničného informačného systému. Tieto elektronické služby je možné rozdeliť na základné a špeciálne služby.

Základne služby:

1. Prístup ku knižničným katalógom aj v online forme
2. Služby študovní
3. Prístup ku kontu čitateľa
4. Objednávanie, rezervácia a prolongácia dokumentov vo virtuálnom priestore
5. Medziknižničné výpožičky
6. Poskytovanie dokumentu (skenovanie)
7. Reprografické služby⁹⁰
8. Databázy ako sprostredkovateľ ďalších zdrojov sprístupnených v elektronickej podobe

Špeciálne služby

1. Webová stránka knižnice ako rozšírenie informačnej ponuky
2. Rešerš online
3. Prístup k elektronickým zdrojom
4. Virtualizácia obsahu (virtuálne výstavy, digitálne archívy, ...)
5. Online vzdelávanie, semináre a workshopy
6. Podpora výskumu⁹¹
7. Konzultácie⁹²

⁹⁰ PINDERA Malgorzata a Mirosława WASOWICZ. Portály a knižničné služby v digitálnom prostredí v Poľsku na príklade vojvodskej verejnej knižnice v Opole. In: *Knižničné portály a knižničné služby v digitálnom priestore*. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, s. 47-65. ISBN 978-80-89388-70-7.

⁹¹ PINDERA, ref. 90.

⁹² KRAJSKÁ KNIŽNICA EUDOVÍTA ŠTÚRA ZVOLEN. *Základné a špeciálne služby*. Online. Dostupné na: <https://www.kskls.sk/zakladne-a-specialne-sluzby.html>. [zobrazené 2024-06-12].

8. Prispôsobenie vybraných služieb ľuďom so špecifickými potrebami, resp. hendikepom.

Moderné knižnice by sa mali neustále prispôsobovať technologickému pokroku a meniacim sa potrebám svojich používateľov. Využívajú nové nástroje a technológie na zlepšenie prístupu k informáciám a na rozšírenie svojich služieb. Týmto spôsobom knižnice nielenže zachovávajú svoju dôležitosť v digitálnom veku, ale tiež výrazne prispievajú k vzdelávaniu, výskumu a celoživotnému učeniu.

Webovú stránku knižnice môžeme chápať ako bránu do sveta informácií. Knižnice, ktoré sa prispôsobujú meniacim sa potrebám používateľov, preniesli svoje zdroje do virtuálneho sveta internetu. Okrem tradičných služieb začali ponúkať aj rozšírené informačné služby online. Prostredníctvom rôznych komunikačných kanálov, ako sú e-mail, internetové fóra, dotazníky na webových stránkach, chaty a ďalšie, sa dostupnosť knižničných zdrojov a informácií stala takmer neobmedzenou. Tieto zdroje sú prístupné kedykoľvek a z ktoréhokoľvek miesta, pričom jedinou podmienkou je pripojenie k internetu.

Knižnice tak dokázali nielen udržať, ale aj rozšíriť svoj dosah a význam v digitálnom veku. Tým, že poskytujú prístup k širokej škále zdrojov a služieb, umožňujú používateľom získať potrebné informácie rýchlo a efektívne. Vďaka neustálemu kontaktu s čitateľmi môžu knižnice pružne reagovať na ich meniace sa potreby a poskytovať relevantné a aktuálne informácie.⁹³

Táto transformácia knižníc do digitálneho prostredia neznamená len prispôsobenie sa technologickému pokroku, ale aj posilnenie ich úlohy ako kľúčových inštitúcií v oblasti vzdelávania a prístupu k informáciám. Knižnice sa tak stávajú ešte dôležitejšími partnermi vo vzdelávacom procese a v podpore celoživotného učenia.

Knižnica 1.0 je spojená s webom 1.0 rovnakým spôsobom, ako sú knižnice 2.0, 3.0 a 4.0 prepojené so zodpovedajúcimi verziami webu. Obrovské množstvo výskumov diskutuje o verziách knižníc v oblasti knižničnej a informačnej vedy. Pojem „Knižnica 1.0“ sa začal používať na porovnanie, keď výraz „Knižnica 2.0“ zaviedol Michel Casey.

V kontexte vývoja webu 2.0, ktorý priniesol dynamické a interaktívne webové stránky, knižnice začali ponúkať aj rozšírené informačné služby online. Web 2.0 umožňuje používateľom nielen pasívne konzumovať obsah, ale aj aktívne prispievať a interagovať

⁹³ PINDER Malgorzata a Mirosława WASOWICZ. Portály a knižničné služby v digitálnom prostredí v Poľsku na príklade vojvodskej verejnej knižnice v Opole. In: *Knižničné portály a knižničné služby v digitálnom priestore*. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, s. 47-65. ISBN 978-80-89388-70-7.

s obsahom a komunitou. Tento vývoj bol kľúčový pre transformáciu knižníc do moderných informačných centier.

Web 2.0 sa vyznačuje viacerými kľúčovými atribútmi, medzi ktoré patrí aktívna účasť používateľov na tvorbe a zdieľaní obsahu, zvýšená interaktivita medzi používateľmi a vznik virtuálnych sociálnych sietí. Táto evolúcia webu sa zameriava predovšetkým na používateľa, snažiac sa poskytnúť mu prostredie, ktoré je nielen príjemné, ale aj personalizované podľa jeho individuálnych preferencií a potrieb.⁹⁴

Hlavným cieľom Webu 2.0 je teda nielen umožniť používateľom byť pasívnymi konzumentmi obsahu, ale aktívnymi tvorcami a spolupracovníkmi. Tento prístup podporuje vznik dynamických komunit a platforiem, kde používatelia môžu nielen komunikovať a spolupracovať, ale aj spoluvytvárať obsah, čo vedie k neustálemu obohacovaniu a aktualizácii dostupných informácií. Interaktivita, ktorá je charakteristická pre Web 2.0, sa prejavuje v rôznych formách, vrátane blogov, wiki, sociálnych sietí a zdieľania multimediálneho obsahu. Používatelia majú možnosť prispievať, komentovať a hodnotiť obsah, čím sa vytvára neustále sa vyvíjajúci a živý ekosystém.⁹⁵

Okrem toho, Web 2.0 kladie dôraz na intuitívne a používateľsky prívetivé rozhrania, ktoré umožňujú jednoduchý prístup k nástrojom a funkciám pre tvorbu a zdieľanie obsahu. Tento prístup nielenže zvyšuje spokojnosť používateľov, ale aj podporuje ich lojalitu a angažovanosť. Z hľadiska technológií sa Web 2.0 opiera o pokročilé webové aplikácie a platformy, ktoré umožňujú vyššiu úroveň interaktivity a personalizácie. Technológie ako AJAX, RSS a API zohrávajú kľúčovú úlohu pri poskytovaní bezproblémových a plynulých používateľských zážitkov.⁹⁶

Web 2.0 tak predstavuje významný posun v spôsobe, akým používatelia interagujú s webom. Tento model podporuje tvorivosť, spoluprácu a komunitu, čím prispieva k bohatšiemu a pestrejšiemu digitálnemu prostrediu.

⁹⁴ LIPČÁK, Peter. *Technológie Web 2.0 a Library 2.0*. Bakalárska práca; online. Vilém SKLENÁK (vedúci záverečnej práce). Vysoká škola ekonomická v Prahe, Fakulta informatiky a štatistiky, Katedra informačného a znalostného inžinierstva, 2007. Dostupné na: https://vskp.vse.cz/_soubory/15600_xlipp03.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

⁹⁵ HINCHCLIFFE, Dion. *All we got was Web 1.0, when Tim Berners-Lee actually gave us Web 2.0*. Blog. 2006 -. Dostupné na: <https://dionhinchcliffe.com/2006/09/04/all-we-got-was-web-1-0-when-tim-berners-lee-actually-gave-us-web-2-0>. [zobrazené 2024-06-12].

⁹⁶ O'REILLY, Tim. *What is Web 2.0*. In: *Web Squared: Web 2.0 Five Years On*. Online. Dostupné na: <https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html>. [zobrazené 2024-06-12].

Podobne ako v prípade Webu 2.0, aj v kontexte Knižnice 2.0 existujú problémy s presným definovaním tohto pojmu. V jednoduchom vyjadrení by sme mohli tento koncept charakterizovať ako integráciu tradičných knižníc a moderných technológií, ktoré sú súčasťou Webu 2.0. Pre niektorých odborníkov pojem Knižnica 2.0 zahŕňa blogy, wiki, rýchle posielanie správ, RSS čítačky a sociálne siete implementované do knižničných služieb. Iní odborníci opisujú tento pojem ako snahu nachádzať nové spôsoby zapojenia používateľov, napríklad prostredníctvom tvorby komentárov, pridávania tagov, hodnotenia rôznych položiek a zapojenia ich do ďalších interaktívnych a spolupracujúcich aktivít.

Rozšírený pohľad na Knižnicu 2.0 zahŕňa niekoľko kľúčových aspektov. Prvým je transformácia knižničných služieb tak, aby sa stali dynamickými a flexibilnými, prispôsobujúcimi sa potrebám používateľov v digitálnej ére. Toto zahŕňa využívanie technológií na podporu interaktivity a spolupráce, čím sa knižnice stávajú nielen miestom na získavanie informácií, ale aj platformou pre komunitné angažovanie a tvorbu obsahu.

Druhým aspektom je dôraz na používateľsky orientované služby, ktorý je charakterizovaný personalizáciou a prispôbením služieb individuálnym potrebám používateľov. Toto môže zahŕňať využívanie analytických nástrojov na pochopenie správania používateľov a následné prispôbenie ponúkaných služieb. Tretím kľúčovým prvkom je inklúzia nových formátov a typov médií, ktoré rozširujú tradičnú ponuku knižníc. To zahŕňa digitálne knihy, audio knihy, elektronické časopisy a iné formáty, ktoré umožňujú používateľom prístup k informáciám rôznymi spôsobmi.⁹⁷

Napokon, ale nie menej dôležitá, je neustála inovácia a prispôbenie sa technologickým trendom, ktoré zabezpečujú, že knižnice zostávajú relevantné a užitočné aj v meniacom sa digitálnom prostredí. Týmto spôsobom Knižnica 2.0 predstavuje komplexný rámec pre modernizáciu a revitalizáciu knižničných služieb, čím napomáha nielen k uchovávaniu kultúrneho dedičstva, ale aj k podpore vzdelávania a celoživotného učenia v digitálnom veku.

Aby sme pochopili koncept Knižnice 3.0, autor začína vysvetlením princípov Webu 3.0. Web 3.0 je vnímaný ako prenosný a osobný web zameraný na jednotlivca, umožňujúci časovú synchronizáciu a konsolidáciu obsahu prostredníctvom interaktívnych prvkov, ako sú widgety,

⁹⁷ LIPČÁK, Peter. *Technológie Web 2.0 a Library 2.0*. Bakalárska práca; online. Vilém SKLENÁK (vedúci záverečnej práce). Vysoká škola ekonomická v Prahe, Fakulta informatiky a štatistiky, Katedra informačného a znalostného inžinierstva, 2007. Dostupné na: https://vskp.vse.cz/_soubory/15600_xlipp03.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

drag and drop funkcie a značky zapojenia používateľov. Green uvádza: „Web 3.0 predstavuje evolučný posun v tom, ako ľudia komunikujú s webom, a naopak.“ Táto nová generácia internetu zahŕňa koncepty sémantického webu, mobilného webu a pohlcujúceho internetu. Predpokladá sa, že rastúci trend poskytovania webových skúseností prostredníctvom všestrannejších mobilných zariadení sa rozšíri aj na oblasť vzdelávania. Sémantický web, ktorý dokáže chápať význam údajov a umožňuje vyhľadávanie v prirodzenom jazyku, zjednodušuje nájdenie a komunikáciu so správnym obsahom a odborníkmi na danú tému. Navyše, vízie spojené s Webom 3.0 zahŕňajú využívanie virtuálnych svetov, simulácií, rozšírenej reality a technológií hier pre viacerých hráčov na účely vzdelávania. Tieto pokročilé technológie a koncepty môžu priniesť významné zmeny v spôsobe, akým sa učíme a komunikujeme, poskytujúc bohatšie a interaktívnejšie vzdelávacie prostredie.⁹⁸

Web 3.0, často označovaný aj ako „sémantický web“ alebo „decentralizovaný web“, predstavuje ďalšiu evolučnú fázu internetu, ktorá nadväzuje na princípy Webu 2.0 a prináša nové inovácie a možnosti. Web 3.0 je charakterizovaný niekoľkými kľúčovými prvkami, ktoré ho odlišujú od predchádzajúcich verzií webu:

Sémantika a umelá inteligencia: Web 3.0 využíva pokročilé technológie na spracovanie a analýzu dát, čo umožňuje lepšie porozumenie a interpretáciu obsahu. Vďaka sémantickým technológiám a umelej inteligencii (AI) je možné automaticky vyhľadávať a spracovávať informácie, čo vedie k presnejším a relevantnejším výsledkom pre používateľov.⁹⁹

Decentralizácia: Jedným z hlavných princípov Webu 3.0 je decentralizácia, ktorá umožňuje väčšiu kontrolu používateľov nad ich dátami a súkromím. Decentralizované siete a blockchain technológie poskytujú bezpečnejšie a transparentnejšie transakcie a interakcie, čím znižujú závislosť na centralizovaných entitách a platformách.¹⁰⁰

Interoperabilita: Web 3.0 kladie dôraz na interoperabilitu, čo znamená, že rôzne aplikácie

⁹⁸ GREEN, M. *Better, smarter, faster: Web 3.0 and the future of learning*. Development and Learning in Organizations. Online. Vol. 25 (2011), no. 6, s. 70. Dostupné na: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/dlo.2011.08125faa.007/full/html>. [zobrazené 2024-06-12].

⁹⁹ HENDLER, J. *Web 3.0: The dawn of semantic search*. Computer. Online. vol. 43 (2010), issue 1, s. 77-80. Dostupné na: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=5398788&isnumber=5398768>. [zobrazené 2024-06-12].

¹⁰⁰ MCKINSEY&COMPANY. *What is Web3?*. Online. Dostupné na: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-web3>. [zobrazené 2024-06-12].

a služby môžu spolupracovať a zdieľať informácie bez ohľadu na platformu alebo technológiu, na ktorej sú postavené. Toto umožňuje plynulejší tok informácií a integráciu služieb, čím sa zvyšuje používateľská skúsenosť.¹⁰¹

Personalizácia a používateľský zážitok: S využitím pokročilých algoritmov a AI je Web 3.0 schopný poskytovať vysoko personalizované zážitky, ktoré sú prispôsobené individuálnym potrebám a preferenciám používateľov. To vedie k vytvoreniu personalizovaného webu, ktorý lepšie vyhovuje potrebám každého jednotlivca.

Bezpečnosť a súkromie: Web 3.0 prináša pokročilé bezpečnostné opatrenia a technológie, ktoré chránia používateľské dáta a súkromie. Blockchain a kryptografické metódy zaisťujú, že dáta sú bezpečne uložené a prístup k nim je kontrolovaný používateľom.¹⁰²

Sociálna konektivita a spolupráca: Podobne ako Web 2.0, aj Web 3.0 podporuje sociálnu konektivitu a spoluprácu, avšak s väčšou mierou autonómie a kontroly pre používateľov. Nové sociálne platformy umožňujú používateľom vlastniť a spravovať svoje dáta, čím sa zvyšuje ich zapojenie a angažovanosť.¹⁰³

V súhrne, Web 3.0 predstavuje prechod k inteligentnejšiemu, decentralizovanejšiemu a bezpečnejšiemu internetu, ktorý ponúka bohatšie a personalizovanejšie zážitky pre používateľov. Tieto inovácie majú potenciál zásadne zmeniť spôsob, akým interagujeme s digitálnym svetom a otvoriť nové možnosti pre rozvoj a využitie internetu.

Knižnica 3.0 predstavuje viac než len fyzickú budovu. Knižnice by mali svojim používateľom poskytovať informácie kdekoľvek, využívajúc technológie Webu 3.0. Môžeme tvrdiť, že knižnica 3.0 musí byť lídrom v inováciách, namiesto toho, aby iba nasledovala a kopírovala. Knižnica 3.0 musí nájsť efektívne spôsoby, ako indexovať a získať všetky nové informácie, ktoré nám web umožňuje sprístupniť.¹⁰⁴

¹⁰¹ HENDLER, J. *Web 3.0: The dawn of semantic search*. Computer. Online. vol. 43 (2010), issue 1, s. 77-80. Dostupné na: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=5398788&isnumber=5398768>. [zobrazené 2024-06-12].

¹⁰² MCKINSEY&COMPANY, ref. 100.

¹⁰³ HENDLER, ref. 101.

¹⁰⁴ NESTA, F. a J. ML. *Library 2.0 or Library III: returning to leadership*. Library Management. Online. Vol. 32 (2011), No. ½, s. 85-97. Dostupné na: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/01435121111102601/full/html>. [zobrazené 2024-06-12].

Podľa Masona v Knižnici 3.0 knižnica prichádza k používateľovi, je proaktívna a interaktívna a teda je potrebné zmeniť spôsob interakcie s používateľmi. Autor ďalej hovorí, že knižnice musia vedieť, ako používať nové technológie a ako ich integrovať.¹⁰⁵

Knižnica 3.0 zavádza koncept virtuálnych referenčných služieb, čím výrazne rozširuje tradičné možnosti poskytovania informácií. Tieto služby umožňujú knihovníkom nielen poskytovať osobnú alebo telefonickú pomoc, ale aj vytvárať obsah, ktorý je ľahko prístupný a čitateľný na mobilných telefónoch a iných mobilných zariadeniach. Týmto spôsobom môžu knihovníci používateľom pomôcť kedykoľvek a kdekoľvek.

Virtuálne referenčné služby sú navrhnuté tak, aby spĺňali informačné a znalostné potreby používateľov prostredníctvom interaktívneho, participatívneho, prispôbeného a kolaboratívneho prístupu. Využívajú skúsenosti z tradičných služieb a integrujú ich do moderného prostredia informačných technológií. Tieto služby zahŕňajú online chaty, video hovory, emailovú komunikáciu a špecializované mobilné aplikácie, ktoré umožňujú používateľom získať potrebné informácie rýchlo a efektívne.

Okrem toho, knižnica 3.0 musí nájsť efektívne spôsoby, ako indexovať a získavať všetky nové informácie, ktoré web ponúka. To zahŕňa využitie pokročilých algoritmov, strojového učenia a umelej inteligencie na zlepšenie vyhľadávania a sprístupňovania informácií. Týmto spôsobom môžu knižnice poskytovať personalizované a relevantné informácie na základe individuálnych potrieb používateľov.¹⁰⁶

Vo všeobecnosti je koncept Knižnice 3.0 založený na:

- **Virtuálnej referenčnej službe:** virtuálne elektronické služby, ktoré sú ľahko prístupné prostredníctvom globálnej siete internet, aby mohli používateľom poskytnúť pomoc v reálnom čase.
- **Knihovníkovi 3.0:** vzniká potreba po knihovníkoch so zručnosťami na zvládnutie spomínaných technológií v koncepte 3.0. Podrobnejšie sa budeme knihovníkom venovať v záverečných kapitolách.

¹⁰⁵ MASON, D. Building Library 3.0: Issues in Creating a Culture of Participation. The Electronic Library. Online. Vol. 28 (2010), No. 2, s. 347-348. Dostupné na: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/02640471011033710/full/html>. [zobrazené 2024-06-12].

¹⁰⁶ PINTO, M. a R. MANSO. Virtual references services: defining the criteria and indicators to evaluate them. *Electronic Library*, vol. 30 (2012), No. 1, s. 51 – 69.

- **Obsahu tvorenom používateľom:** silnou stránkou sémantického webu pre knižnice je, že umožňuje používateľom knižníc stať sa zdrojom.
- **Mobilných knižniciach a OPAC-och:** súčasná populácia používa mobilné technológie v rastúcom trende, prakticky neustále.
- **SMS službách:** tam, kde nie je k dispozícii internet, sú SMS najlepším nástrojom na informovanie o službách knižnice.
- **QR kódoch:** nástroj, prostredníctvom ktorého môže knižnica propagovať svoje služby. Tieto kódy môžu byť použité na rýchly prístup k rôznym zdrojom a informáciám, ako napríklad: vyhľadávanie v knižničnom katalógu, kontaktovanie knižnice, informácie o otváracích hodinách a miestach, dostupnosť počítačov, video návody a odkazy na sociálne médiá.
- **Cloud computingu:** optimálne riešenie pre knižnice (menšie knižnice), ktoré si nemôžu dovoliť technológie a nový personál.
- **GeoTaggingu:** umožňuje používateľom nájsť konkrétne informácie nachádzajúce sa na konkrétnom mieste (označovanie konkrétnych miest na mape).¹⁰⁷
- **Webe ako databáze:** možnosť využitia siete ako obrovskej databázy plnej informácií, ktoré môžu aplikácie jednoducho poskytnúť používateľom.¹⁰⁸

Web 4.0, tiež známy ako „inteligentný web“, predstavuje ďalšiu fázu vo vývoji internetu. Vyznačuje sa posunom od tradičných webových stránok k inteligentnejším, dynamickejšim a interaktívnejším webovým aplikáciám. Očakáva sa, že bude poháňaný inteligentnými agentmi, ktorí sú schopní porozumieť preferenciám používateľov a poskytovať personalizovaný obsah a služby. Títo agenti sa budú môcť učiť a prispôbovať meniacim sa potrebám používateľov, vďaka čomu bude web citlivejší a efektívnejší. Konečným cieľom Webu 4.0 je vytvoriť web, ktorý je nielen inteligentnejší, ale aj intuitívnejší, používateľsky prívetivejší a ľahko sa v ňom pohybuje.

Jednou z kľúčových vlastností verzie 4.0 je využívanie pokročilých technológií umelej inteligencie, ako sú spracovanie prirodzeného jazyka, strojové učenie a sémantický web. Tieto technológie umožňujú webovým aplikáciám spracovávať veľké množstvo neštruktúrovaných

¹⁰⁷ ALENEZI, Ali. *Library 3.0: the art of Virtual Library services*. Online. 2012. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/299452604_Library_30_the_art_of_Virtual_Library_services. [zobrazené 2024-06-12].

¹⁰⁸ NESTA, F. a J. MI. *Library 2.0 or Library III: returning to leadership*. *Library Management*. Online. Vol. 32 (2011), No. ½, s. 85-97. Dostupné na: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/01435121111102601/full/html>. [zobrazené 2024-06-12].

údajov a získavať z nich zmysluplné poznatky, čo následne umožňuje poskytovať personalizovaný obsah a služby používateľom na základe ich preferencií, správania a kontextu. Taktiež sa predpokladá využívanie pokročilých webových technológií, ako je internet vecí (IoT), cloud computing a analýza veľkých dát. Tieto technológie umožňujú webovým aplikáciám interagovať so širokou škálou pripojených zariadení, zhromažďovať a analyzovať veľké množstvo údajov a poskytovať používateľom prehľady a služby v reálnom čase. IoT zariadenia môžu zbierať údaje z rôznych zdrojov, ktoré sú následne spracované v cloudových systémoch a analyzované pomocou nástrojov pre veľké dáta, čím sa zabezpečuje rýchle a efektívne poskytovanie informácií a služieb.

Okrem toho, Web 4.0 podporuje lepšiu konektivitu a integráciu rôznych služieb a aplikácií, čím umožňuje plynulú výmenu dát a spoluprácu medzi rôznymi platformami. Tento integrovaný prístup nielen zvyšuje efektivitu a výkon webových aplikácií, ale tiež zlepšuje používateľskú skúsenosť tým, že poskytuje komplexné a aktuálne informácie.¹⁰⁹

Celkovo hovoríme o významnom posune v spôsobe, akým interagujeme s technológiami, prinášajúc pokročilú personalizáciu, reálnu časovú odozvu a zlepšenú konektivitu prostredníctvom využitia moderných technológií a inteligentných systémov.

Európska komisia prijala 11. júla 2023 novú stratégiu pre Web 4.0 a virtuálne svety s cieľom riadiť nadchádzajúci technologický prechod a zabezpečiť otvorené, bezpečné, dôveryhodné, spravodlivé a inkluzívne digitálne prostredie pre občanov EÚ, podniky a verejnú správu. Internet sa vyvíja mimoriadne rýchlo. Okrem aktuálne sa rozvíjajúcej tretej generácie internetu, Webu 3.0, ktorý sa vyznačuje otvorenosťou, decentralizáciou a úplným posilnením postavenia používateľov, ďalšia generácia, Web 4.0, umožní integráciu digitálnych a reálnych objektov a prostredí, ako aj posilnenú interakciu medzi ľuďmi a strojmi. Vo výhlade hospodárstva EÚ po roku 2030, zverejnenom v marci 2024, sa digitalizácia uvádza ako jeden z hlavných faktorov a Web 4.0 ako hlavný technologický prechod, ktorý prinesie hladko prepojený, inteligentný a pohlcujúci svet.¹¹⁰

¹⁰⁹ ALIR DERBENT, Gülten. Library 4.0: new generation technologies in libraries. In: Current Approaches in Information and Records Management Technology in the 100th Anniversary of the Republic. Online. Istanbul University Press, 2024, s. 909-932. Dostupné na: <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/67ED381C3AFA4838B4E6D51BF496720B>. [zobrazené 2024-06-12].

¹¹⁰ SLORD. *Stratégia pre web 4.0 a virtuálne svety*. Online. Dostupné na: <https://slord.sk/aktualita/strategia-pre-web-4-0-a-virtualne-svety>. [zobrazené 2024-06-12].

Knižnica 4.0 predstavuje ďalšiu fázu evolúcie knižničných služieb, ktorá sa zameriava na integráciu pokročilých technológií a inovatívnych prístupov na zlepšenie poskytovania informácií a služieb používateľom. Tento koncept je úzko prepojený s iniciatívou Priemysel 4.0, ktorá zahŕňa automatizáciu, výmenu dát a využitie digitálnych technológií v rôznych odvetviach. Samozrejme, ako pri starších konceptoch, stále je prítomná korelácia s konceptom Webu 4.0.

Jej charakteristické črty môžeme zhrnúť do nasledovného zoznamu:

- Inteligentná knižnica
- Masívna (obrovská) knižnica údajov
- Kontextovo uvedomelá knižnica
- Rozšírená (virtuálna) realita
- Najmodernejšia schopnosť rozpoznávania
- Neohraničený kreatívny priestor¹¹¹

Napr. podľa Grace Msauki vieme koncept knižnice 4.0 charakterizovať podľa nasledovných oblastí:

- **Digitalizácia a automatizácia:** Knižnica 4.0 sa zameriava na úplnú digitalizáciu svojich zbierok, čo zahŕňa skenovanie fyzických materiálov a ich sprístupnenie v digitálnej forme. Automatizácia procesov, ako je katalogizácia a vyhľadávanie, zvyšuje efektivitu a dostupnosť informácií.
- **Umelá inteligencia a strojové učenie:** implementácia AI a strojového učenia umožňuje knižniciam poskytovať personalizované odporúčania, zlepšovať vyhľadávacie algoritmy a automaticky kategorizovať nové materiály. AI tiež podporuje vývoj virtuálnych asistentov, ktorí môžu pomáhať používateľom s navigáciou v digitálnych zbierkach.
- **Internet vecí (IoT):** IoT technológie umožňujú sledovanie a správu knižničných zdrojov v reálnom čase. Napríklad inteligentné poličky môžu automaticky zaznamenať, keď je kniha vrátená alebo vypožičaná, čo zjednodušuje inventarizáciu a správu zbierok.

¹¹¹ LABANGON Donna Lyn a April MANABAT. *Establishing Connections, Bridging the Gap: Library 4.0 and Its Role in Digital Humanities*. Online. Dostupné na: <https://www.dlsu.edu.ph/wp-content/uploads/pdf/conferences/research-congress-proceedings/2019/lii-II-015.pdf>. [zobrazené 2024-06-12].

- **Virtuálna a rozšírená realita (VR/AR):** knižnice môžu využívať VR a AR na vytváranie pohlcujúcich vzdelávacích prostredí, virtuálnych výstav a interaktívnych prezentácií historických artefaktov. Tieto technológie poskytujú používateľom nový spôsob, ako sa zapojiť do obsahu a objavovať informácie.
- **Kolaboratívne platformy a sociálne médiá:** Knižnica 4.0 podporuje spoluprácu medzi používateľmi prostredníctvom digitálnych platforiem, ktoré umožňujú zdieľanie poznatkov a zdrojov. Sociálne médiá sa stávajú kľúčovým nástrojom na komunikáciu a angažovanie používateľov, ako aj na propagáciu knižničných služieb a udalostí.
- **Udržateľnosť a ekologické iniciatívy:** moderné knižnice sa snažia byť ekologické, čo zahŕňa využívanie obnoviteľných zdrojov energie, minimalizáciu odpadu a implementáciu udržateľných stavebných materiálov a technológií.¹¹²

Knižnice sa usilujú udržať svoju relevantnosť v akademickej komunite prostredníctvom postupných zmien v ich programoch a službách, aby reagovali na meniace sa informačné prostredie. V posledných rokoch sa dokonca rozprúdili diskusie o úlohe knižníc v kontexte digitálnych humanitných vied. Ako uvádza Sula, digitálne humanitné vedy (DHV) sa zameriavajú na aplikáciu počítačových technológií na humanistické skúmanie a na humanistickú reflexiu o význame týchto technológií.¹¹³

Už v roku 2013 Patel začal uvažovať o myšlienkach pre Web 5.0. Aj keď sme vstúpili len nedávno do éry Webu 4.0 a objavujeme rôzne nové funkcie, je stále náročné presne definovať vzdialenejší Web 5.0. Patel ho nazval distribuovaným webom „Symbionet“ a predpovedal, že budeme schopní sami surfovať v 3D virtuálnych svetoch Symbionet. Ďalej uviedol, že Web 5.0 bude spájať ľudí prostredníctvom inteligentných komunikátorov a predstavovať ich ako avatary.¹¹⁴

¹¹² MSAUKI, Grace. *Library 4.0 and Sustainable Development: Opportunities and Challenges*. Online. Emerald Publishing Limited, 2021, s. 31-44. Dostupné na: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/978-1-80043-656-520201012/full/html>. [zobrazené 2024-06-12].

¹¹³ SULA, C. A. *Digital Humanities and Libraries: A Conceptual Model*. Journal of Library Administration. Online. vol. 53 (2013), no. 1, s. 10-26. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01930826.2013.756680>. [zobrazené 2024-06-12].

¹¹⁴ NOH, Younghee. *Imagining Library 4.0: Creating a Model for Future Libraries*. The Journal of Academic Librarianship. Online. Vol. 41 (2015). issue 6, s. 786-797. Dostupné na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133315001780>. [zobrazené 2024-06-12].

PROFESIA KNIHOVNÍKA

Knižnice a knihovníci zohrávajú kľúčovú úlohu v pamäťových inštitúciách, ktoré ochraňujú a sprostredkovávajú kultúru a kultúrne dedičstvo. Toto dedičstvo je zachované pre súčasné a budúce generácie, aby mohli spoznať minulosť svojich predkov a vážiť si kultúrne hodnoty. Knižnice uchovávajú nielen knihy a rukopisy, ale aj umelecké diela a iné zbierkové predmety. Historicky sa významne podieľali na uchovávaní kultúrneho dedičstva spolu s archívami, múzeami a galériami. Po zmene vo vedení štátu v roku 1989 prešli všetky typy pamäťových inštitúcií na Slovensku transformáciou, ktorá im umožnila lepšie plniť svoju úlohu.¹¹⁵

Povolanie knihovníka sa v súčasnosti nepovažuje za atraktívne a žiadané. Hlavnými príčinami sú nízke mzdy a určité stereotypy spojené s touto profesiou. Vo verejnosti je knihovníctvo vnímané ako monotónne, nudné a prevažne ženské povolanie. Avšak, s postupnou transformáciou knihovníkov na knižnično-informačných profesionálov sa atraktivita tohto povolania pomaly zvyšuje. V súčasnom konkurenčnom knižnom priemysle je nevyhnutné vyčnievať a prilákať pozornosť čitateľov, pričom práve knihovníci často zohrávajú dôležitú úlohu pri implementácii inovatívnych marketingových postupov. Súčasný vydavateľstvá, kníhkupectvá a knihovníci sa uchýľujú k novým a kreatívnym spôsobom propagácie, ako je napr. guerilla marketing a jeho využitie na propagáciu kníh a podnietenie záujmu o čítanie, pričom knihovníci môžu byť nositeľmi týchto zmien.¹¹⁶

Dnes sa na zvýšení atraktivity knihovníckeho povolania podieľajú sami knihovníci, ktorí prispôbujú prácu knižníc potrebám svojich čitateľov. Organizujú rôzne kultúrno-vzdelávacie aktivity, besedy, výstavy a kurzy. Knižnice sa tak stávajú kultúrno-spoločenskými a komunitnými centrami, kde sa ľudia stretávajú v literárnych a čitateľských kluboch. Práca s čitateľom sa stala prioritou knižníc. Okrem toho knihovnícke spolky a celá komunita knihovníkov pracujú na zlepšení imidžu tohto povolania. Kľúčom k dosiahnutiu tohto cieľa je

¹¹⁵ VALJAŠKOVÁ, Alena. *Kreatívna ekonomika v oblasti kultúrneho priemyslu so zameraním na pamäťové inštitúcie*. Dizertačná práca; online. Ivan MRVA (vedúci záverečnej práce). Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, Fakulta humanitných vied, Žilinská univerzita v Žiline, 2022. Dostupné na: <https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=378281AEB05FBF717332CFA6EBFA> [zobrazené 2024-06-12].

¹¹⁶ SOMR, Matej a Petra VÝBOCHOVÁ. Transformácia propagácie kníh: od konvenčných prístupov k netradičným stratégiám. In: *QUAERE 2023*. Online. Magnanimitas, 2023, s. 48-57. Dostupné na: https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/quaere_2023.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

kvalitné vzdelávanie knižnično-informačných profesionálov, ktorí budú flexibilní a čo najlepšie pripravení pre prax.¹¹⁷

V súčasnosti existuje množstvo definícií pojmu knihovník. Pavol Rankov ho definuje ako informačného pracovníka s príslušnou kvalifikáciou, ktorý vykonáva v knižnici odborné činnosti.¹¹⁸ Manifest IFLA z roku 1994 ho opisuje ako aktívneho sprostredkovateľa medzi používateľmi a informačnými zdrojmi.¹¹⁹

Definície knihovníka sa teda zameriavajú na jeho úlohu ako odborníka v oblasti spracovania a sprostredkovania informácií. Moderní knihovníci musia mať nielen tradičné znalosti o knižničných systémoch a katalogizácii, ale aj zručnosti v oblasti digitálnych technológií a informačného manažmentu. Títo odborníci sa stávajú dôležitými sprostredkovateľmi medzi používateľmi a stále sa rozširujúcimi digitálnymi a fyzickými informačnými zdrojmi.

V súčasnosti je povolanie knihovníka rozdelené podľa špecializácie knihovníka, pretože existuje mnoho rôznych knihovníckych odborností. V nasledovných častiach rozoberieme nároky kladené na knihovníka, pričom sa snažíme definovať knihovníka podľa úrovne vzdelania kladené na jeho kompetencie.

Knihovník

Na základe dát prístupných prostredníctvom slovenského portálu Národnej sústavy povolání (NSP), ktorá je definovaná zákonom č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti ako celoštátny, jednotný informačný systém opisu štandardných nárokov trhu práce na jednotlivé pracovné miesta,¹²⁰ sme identifikovali knihovnícke profesie. Tieto sme rozdelil do dvoch kategórií. Prvá z nich vyžaduje vzdelanie na úrovni: „úplné stredné odborné vzdelanie s maturitou (bez výučného listu)“. Vytvorili sme zoznam:

- Knihovník v knižnično-informačných službách
- Knihovník katalogizátor

¹¹⁷ GOTTWALDOVÁ, Anna. *Povolanie knihovník: vzdelávanie knihovníkov na Slovensku v rokoch 1918-2020*. Diplomová práca; online. Jarmila MAJEROVÁ (vedúca záverečnej práce). Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta humanitných vied. 2021. Dostupné na:

<https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=1F20E14014F543F1490452A60BD9>. [zobrazené 2024-06-12].

¹¹⁸ RANKOV, Pavol. *Informačná spoločnosť - perspektívy, problémy, paradoxy*. Koloman Kertész Bagala. ISBN 8089129919.

¹¹⁹ IFLA/UNESCO. *Public Library Manifesto*. Online. Dostupné na: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-cs.pdf> [zobrazené 2024-06-12].

¹²⁰ Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

- Knihovník pre prácu s deťmi a mládežou
- Knihovník správca knižničných fondov
- Školský knihovník
- Knihovník akvizitér
- Digitalizátor kultúrneho dedičstva
- Správca depozitára¹²¹

NSP definuje povolanie knihovník s vyššie uvedeným nárokom na vzdelanie ako povolanie, ktoré vykonáva špecializované knižnično-informačné činnosti v rôznych typoch knižníc. Zabezpečuje dopĺňovanie knižničného fondu v súlade s akvizičným plánom inštitúcie a vykonáva odborné práce súvisiace so správou, organizáciou, ochranou a revíziou knižničného fondu. Vytvára bibliografické záznamy podľa medzinárodných štandardov a národných metodík. Poskytuje základné, ako aj špeciálne knižnično-informačné služby pre rôzne skupiny používateľov, vrátane prístupu k externým informačným zdrojom. Organizuje a realizuje kultúrno-vzdelávacie a komunitné aktivity. Zabezpečuje odborné knižnično-informačné činnosti v špecializovaných oddeleniach pre deti a mládež a poskytuje informačnú podporu pre edukačný proces v akademických a školských knižniciach. Ponúka špecializované knižnično-informačné služby pre používateľov so špecifickými potrebami a vykonáva odborné činnosti spojené s digitalizáciou a ochranou dokumentov. Zabezpečuje odbornú knihovnícko-bibliografickú, rešeršnú a inú informačnú agendu.

Na povolanie knihovník môžeme pozeráť aj prostredníctvom iných krajín. Zvolili sme Českú republiku, ako krajinu ktorá je hodnotovo, jazykovo, samozrejme aj kultúrne, najbližšie Slovenskej republike. Prostredníctvom rovnímenného portálu NSP (Národní soustava povolání) sme pozerali na ich chápanie tohto povolania. Podľa českej NSP knihovník vykonáva základné knihovnícke práce, zabezpečuje chod knižnice s univerzálnym fondom s lokálnou a regionálnou pôsobnosťou. Pracovné činnosti, ktoré by mal zabezpečovať sú:¹²²

- Zabezpečenie chodu knižnice.
- Organizovanie knižničného fondu v knižniciach s miestnou a regionálnou pôsobnosťou.
- Revízia knižničných fondov.

¹²¹ SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Register zamestnaní*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani>. [zobrazené 2024-06-12].

¹²² NÁRODNÍ SOUSTAVA POVOLÁNÍ SP. *Knihovník*. Online. Dostupné na: <https://www.nsp.cz/jednotka-prace/knihovnik>. [zobrazené 2024-06-12].

- Zabezpečovanie celoštátnych medziknižničných výpožičných služieb v knižniciach s miestnou pôsobnosťou.
- Knižnično-informačné, bibliografické a referenčné služby v knižniciach s miestnou pôsobnosťou.
- Samostatná katalogizácia v súlade so štandardmi a metodikami v knižniciach s miestnou pôsobnosťou.¹²³

Všeobecné kľúčové kompetencie doplnené o špecifické pre toto povolanie zahŕňajú komunikačné schopnosti v materinskom a cudzom jazyku (úroveň B1), matematickú, mediálnu, ekonomickú, finančnú, technickú, digitálnu a environmentálnu gramotnosť, ako aj sociálne a občianske kompetencie. Dôležitá je tiež zdravotná gramotnosť, osobnostné a emocionálne kompetencie, schopnosť učiť sa, organizovať a plánovať prácu, analytické a strategické myslenie, tvorivosť, a schopnosť prijímať rozhodnutia a niesť zodpovednosť. Odborné vedomosti a zručnosti sme na základe slovenskej NSP kategorizovali a charakterizovali nasledovným zoznamom:¹²⁴

- **Prezentácia kultúrneho dedičstva**
 - Inovatívne prezentácie artefaktov kultúrneho dedičstva
 - Aplikácia digitálnych technológií pri sprístupňovaní zbierok
 - Inovatívne prezentačné a propagačné aktivity
- **Práca s používateľmi a vzdelávanie**
 - Pedagogicko-psychologické zásady pre prácu so špecifickými skupinami používateľov
 - Práca s používateľmi knižničných a informačných služieb
 - Odborná komunikácia s používateľmi
 - Organizovanie a realizácia vzdelávacích, resp. kultúrno-vzdelávacích aktivít
 - Základné konzultačné a referenčné služby
- **Knižničné systémy a technológie**
 - Knižnično-informačné systémy
 - Elektronické informačné zdroje a vyhľadávacie nástroje

¹²³ NÁRODNÍ SOUSTAVA POVOLÁNÍSP. *Knihovník*. Online. Dostupné na: <https://www.nsp.cz/jednotka-prace/knihovnik>. [zobrazené 2024-06-12].

¹²⁴ SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Knihovník*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64419-knihovnik>. [zobrazené 2024-06-12].

- Práca so špecializovaným softvérom
- Používanie digitálnych technológií a nových médií
- **Správa a ochrana dokumentov**
 - Ukladanie, skladovanie a ochrana dokumentov
 - Digitalizácia archívnych fondov
 - Spracovanie, uchovávanie a sprístupňovanie digitálnych dokumentov
 - Úpravy digitálnych obrazových záznamov
 - Evidencia, katalogizácia a adjustácia dokumentov
- **Komunikačné zručnosti**
 - Profesionálna komunikácia
 - Spolupráca s neziskovými organizáciami, podnikateľskými, s rôznymi kultúrnymi subjektmi, verejnými a vedeckými organizáciami
 - Komunikácia v médiách a v digitálnom prostredí
- **Právne a bezpečnostné aspekty**
 - Autorské právo
 - Právne predpisy v knihovníctve
 - Zákony o ochrane osobných údajov
 - Predpisy pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci
- **Katalogizácia a spracovanie informácií**
 - Katalogizácia informačných zdrojov
 - Evidencia korešpondencie a dokumentov
 - Postupy bibliografického spracovania dokumentov
 - Analýza a spracovanie informačných požiadaviek používateľov
 - Vyhľadávanie, analýza a overovanie informácií
- **Správa knižničných fondov a služieb**
 - Správa a ochrana knižničných fondov
 - Budovanie, organizácia, správa a revízia knižničného fondu
 - Akvizícia podľa politiky knižnice
 - Sprístupňovanie knižničných fondov
 - Poskytovanie informačných produktov a služieb
- **Výskum a metodika**
 - Bibliometrické a informetrické metódy
 - Teória a didaktika informačnej a mediálnej gramotnosti

- Riešenie metodických úloh v knihovníctve
- Informačné procesy knižnice, resp. informačného pracoviska
- Zhromažďovanie informácií o používateľoch

V prípade českej NSP sme nedokázali identifikovať kompetenčné požiadavky - odborné vedomosti a zručnosti, k výkonu tohto povolania, nakoľko ešte neboli spracované. Napriek tomu česká verzia upriamuje pozornosť na digitálne kompetencie, ktoré chápe ako súbor teoretických vedomostí, praktických zručností, schopností a postojov potrebných na používanie informačných a komunikačných technológií a digitálnych médií na vykonávanie pracovných úloh.¹²⁵ Tieto rozdeľuje do 5 kategórií a určuje podobne ako slovenská verzia kvalifikačnú úroveň.

- **Informačná a dátová gramotnosť**
 - zobrazovanie, vyhľadávanie a filtrovanie údajov, informácií a digitálneho obsahu
 - správa údajov, informácií a digitálneho obsahu
 - hodnotenie údajov, informácií a digitálneho obsahu

- **Komunikácia a spolupráca**
 - netiketa
 - spolupráca prostredníctvom digitálnych technológií
 - zdieľanie prostredníctvom digitálnych technológií
 - interakcia prostredníctvom digitálnych technológií

- **Vytváranie digitálneho obsahu**
 - autorské práva a udeľovanie licencií
 - integrácia a opätovné použitie digitálneho obsahu
 - tvorba digitálneho obsahu

- **Bezpečnosť**
 - ochrana životného prostredia
 - ochrana zdravia a duševnej pohody

¹²⁵ NÁRODNÍ SOUSTAVA POVOLÁNÍSP. *Knihovník*. Online. Dostupné na: <https://www.nsp.cz/jednotka-prace/knihovnik>. [zobrazené 2024-06-12].

- ochrana osobných údajov a súkromia
- ochrana zariadení
- **Riešenie problémov**
 - kreatívne využívanie digitálnych technológií
 - identifikácia potrieb a výber vhodných technológií
 - riešenie technických problémov
 - identifikácia nedostatkov v digitálnych kompetenciách¹²⁶

ESCO (European Skills, Competences, Qualifications and Occupations) je klasifikačný systém vytvorený Európskou komisiou, ktorý slúži na identifikáciu a kategorizáciu zručností, kompetencií, kvalifikácií a povolání v Európskej únii a definuje knihovníkov (kód 4411) ako pracovníkov knižnice, ktorí vydávajú a prijímajú knižničné materiály, triedia a ukladajú knihy, zvukové a obrazové záznamy, periodiká, časopisy a noviny a poskytujú všeobecné knižničné informácie používateľom knižnice. Medzi ich bežné činnosti môžeme zaradiť:

- vydávanie a prijímanie kníh a iných knižničných materiálov;
- ukladanie kníh a iných knižničných materiálov do regálov;
- vykonávanie kancelárskych činností, ako je ručné a elektronické archivovanie, spracovanie textov a príležitostné písanie na stroji;
- vedenie predplatného časopisov;
- pomoc používateľom knižnice pri prístupe k základným knižničným materiálom a pri realizácii medziknižničných výpožičiek;
- vedenie knižničných záznamov týkajúcich sa získavania, vydávania a vrátenia kníh a iných materiálov¹²⁷

V prípade povolania digitalizátor kultúrneho dedičstva hovoríme o povolání, ktoré sa zaoberá digitalizáciou predmetov hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva s cieľom ich uchovania, dlhodobej archivácie a sprístupňovania informačného a prezentačného potenciálu. Pri digitalizácii používa moderné technologické postupy a nástroje, ako sú špeciálne technológie na snímanie predmetov, mikrosnímkovanie, ultra a infra fotoanalýza. Vykonáva

¹²⁶ NÁRODNÍ SOUSTAVA POVOLÁNÍ. *Knihovník*. Online. Dostupné na: <https://www.nsp.cz/jednotka-prace/knihovnik>. [zobrazené 2024-06-12].

¹²⁷ EVROPSKÁ KOMISE. *Klasifikace ESCO: Knihovníci*. Online. Dostupné na: <https://esco.ec.europa.eu/es/classification/occupation?uri=http://data.europa.eu/esco/isco/C4411>. [zobrazené 2024-06-12].

post-processing (následné spracovanie) a pracuje s grafickými editormi na úpravu digitálnych objektov a tvorbu odvođenín. Kontroluje kvalitu digitálnych záznamov a pracuje so systémom na riadenie a vyhodnocovanie digitalizačného procesu na organizačnej úrovni. Spolupracuje s expertmi a odbornými útvarmi, aby zabezpečil efektívnu digitalizáciu, ktorá splní požiadavky a potenciál konkrétneho kultúrneho projektu.¹²⁸

Ak hovoríme o správcovi depozitára tak hovoríme o zodpovednosti za bezpečné uloženie zbierkových predmetov v depozitári. Pri svojej práci dodržiava platné právne predpisy a interné riadiace akty knižnice, múzea alebo galérie. Dôkladne ovláda a denne uplatňuje princípy odbornej manipulácie so zbierkovými predmetmi. Kontroluje a zaznamenáva klimatické podmienky v depozitári a iniciuje ich optimalizáciu spolu s ďalšími podmienkami potrebnými pre bezpečné uloženie zbierkových predmetov. Vede evidenciu trvalého uloženia zbierkových predmetov a zaznamenáva ich pohyb do a z depozitára. Monitoruje pohyb osôb v depozitári a používa moderné technológie na podporu ochrany a udržateľného využívania zbierkových predmetov.¹²⁹

Na základe doposiaľ identifikovaného by sme mohli povolanie knihovníka v súčasnosti definovať ako odborníka špecializovaného na spracovanie a sprostredkovanie informácií. Moderný knihovník disponuje nielen tradičnými znalosťami knižničných systémov a katalogizácie, ale aj zručnosťami v oblasti digitálnych technológií a informačného manažmentu. Táto profesia je zásadná pre sprostredkovanie prístupu k širokému spektru digitálnych a fyzických informačných zdrojov pre rôzne skupiny používateľov.

Knihovník je odborník v oblasti spracovania a sprostredkovania informácií, ktorý musí disponovať širokým spektrom schopností a zručností. Efektívna komunikácia v materinskom a cudzom jazyku, sociálne kompetencie, a schopnosť pracovať s rôznymi skupinami používateľov vrátane osôb so špecifickými potrebami sú nevyhnutné. Knihovník musí byť zdatný v správe digitálnych informačných zdrojov, používaní automatizovaných knižnično-informačných systémov, digitalizácii a ochrane dokumentov, a v aplikácii moderných technologických postupov pri digitalizácii kultúrneho dedičstva. Jeho pracovná náplň zahŕňa

¹²⁸ SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Správca depozitára*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64374-spravca-depozitara>. [zobrazené 2024-06-12].

¹²⁹ SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Knihovník*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64419-knihovnik>. [zobrazené 2024-06-12].

organizáciu a revíziu knižničných fondov, tvorbu a správu bibliografických záznamov podľa medzinárodných štandardov, a zabezpečenie medziknižničných výpožičných služieb. Knihovník sa tiež podieľa na kultúrno-vzdelávacích aktivitách, organizuje komunitné podujatia a spolupracuje s neziskovými organizáciami a verejnou správou. Znalosť predpisov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, ako aj aplikácia zásad bezpečnej práce pri manipulácii so zbierkovými predmetmi sú taktiež kľúčové pre túto profesiu.

Špecializovaný knihovník

Tak ako už bolo naznačené v predošlej časti, na základe NSP sme identifikovali knihovnícke profesie. Tieto sme rozdelil do dvoch kategórií. Prvá z nich vyžaduje vzdelanie na úrovni úplné stredné odborné vzdelanie s maturitou, následne druhá vyžaduje vysokoškolské vzdelanie 2. stupňa (magisterské, inžinierske a doktorské).

- Bibliograf špecialista
- Bibliograf špecialista na retrospektívnu bibliografiu
- Dokumentarista, informačný špecialista
- Referenčný knihovník
- Knihovník špecialista
- Knihovník špecialista – lektor informačného vzdelávania
- Knihovník špecialista akvizitér
- Knihovník špecialista katalogizátor
- Knihovník špecialista na elektronické informačné zdroje
- Knihovník špecialista na evidenciu publikačnej a umeleckej činnosti
- Knihovník špecialista na prácu s deťmi a mládežou
- Knihovník špecialista na služby používateľom so špecifickými potrebami
- Knihovník špecialista na špeciálne typy dokumentov
- Knihovník špecialista správca knižničných fondov
- Knihovník špecialista v knižnično-informačných službách
- Systémový knihovník
- Výskumno-metodický pracovník v knihovníctve
- Metodik odborných knihovníckych činností

- Výskumný pracovník knižnice¹³⁰

Knihovník špecialista komplexne zabezpečuje a koordinuje špecializované knižnično-informačné činnosti, vrátane dopĺňovania, spracovania, správy, uchovávanía a sprístupňovania knižnično-informačných fondov, ako aj revízie a ochrany dokumentov. Vytvára, kontroluje a aktualizuje koncepcie, plány, programy, metodiky a pracovné postupy, ako aj analytické a rozvojové materiály. V oblasti katalogizácie sa podieľa na tvorbe súborov autorít, riadených slovníkov, metadát a metadátových štruktúr. Knihovník špecialista organizuje a koordinuje odborné činnosti vrátane služieb pre používateľov so špecifickými potrebami, plánuje a realizuje aktivity pre deti a mládež, a podporuje edukačný proces, informačné vzdelávanie a rozvoj čitateľskej a informačnej gramotnosti. Riadi kultúrno-vzdelávacie aktivity, spracováva a sprístupňuje špeciálne typy dokumentov, vrátane digitálnych, a spravuje elektronické informačné zdroje. Organizuje odborné činnosti na rôznych úrovniach významu, poskytuje odborné vzdelávanie zamestnancom, zabezpečuje prevádzku a vývoj knižnično-informačných systémov, koordinuje propagáciu knižnice a manažuje projekty knižnice.¹³¹

Bibliograf špecialista vykonáva špecializované odborné činnosti v oblasti bibliografickej registrácie a poskytovania služieb. Pripravuje koncepčné a metodické materiály na odborné bibliografické spracovanie a sprístupňovanie dokumentov, vytvára špecializované bibliografické databázy a rediguje bibliografické súpisy. Využíva sekundárne informačné zdroje na poskytovanie špecializovaných knižnično-informačných služieb a podieľa sa na tvorbe súbežnej a retrospektívnej národnej bibliografie, ako aj na výskume dejín knižnej kultúry. Okrem toho eviduje publikačnú a umeleckú činnosť pedagogických a vedecko-výskumných zamestnancov inštitúcie. Realizuje bibliografické a rešeršné služby, podporuje výskumné aktivity a asistuje pri vyhľadávaní publikačných možností vo vedeckej oblasti. Poskytuje informačno-bibliografické služby aj pre ďalšie právne subjekty, ako sú firmy, agentúry či úrady, vrátane fondového zabezpečenia. Podieľa sa na tvorbe regionálnej

¹³⁰ SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Register zamestnaní*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani>. [zobrazené 2024-06-12].

¹³¹ SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Knihovník špecialista*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64310-knihovnik-specialista>. [zobrazené 2024-06-12].

bibliografie a budovaní zbierok regionálneho písomného dedičstva, najmä vo verejných knižniciach.¹³²

Výskumno-metodický pracovník v knihovníctve realizuje základný, resp. aplikovaný výskum v oblastiach knižničnej a informačnej vedy, dejín knižnej kultúry, retrospektívnej bibliografie a štúdia rukopisov, starých a vzácných tlačí. Koordinuje knižničné činnosti a spracúva koncepčné a strategické materiály na inštitucionálnej, regionálnej alebo národnej úrovni, pričom usmerňuje odborné špecializované knihovnícke, bibliografické a informačné činnosti. Vede samostatné projekty a prípravu metodických materiálov v rámci tímov, kreatívne rieši najzložitejšie metodické úlohy na rôznych úrovniach dosahu a rozvíja znalostnú bázu o komunikácii informácií, sledujúc trendy v odbore a globálne zmeny vrátane aplikácie metodológie digitálnych humanitných vied. Tento odborník navrhuje opatrenia na skvalitnenie činnosti knižničného systému, vypracováva metodiky a nové pracovné postupy v spolupráci s ďalšími špecialistami a participuje na plánovaní a rozvoji aplikačných softvérov knižnice. Manažuje implementáciu nových informačných a komunikačných technológií do knižnično-informačných procesov a využíva tieto technológie na rozšírenie predmetu a metód výskumu knižničnej vedy a jej interdisciplinárne prepojenie s informačnou vedou a ďalšími sektormi. Poskytuje odbornú poradenskú pomoc knižniciam a ich zriaďovateľom, ovláda štandardy v knižnično-informačnej oblasti a podieľa sa na ich tvorbe a implementácii. Zabezpečuje analytickú a výskumnú činnosť, vykonáva dokumentačné, štatistické, koordinačné a kooperačné činnosti na inštitucionálnej, regionálnej alebo národnej úrovni.¹³³

Knihovníci a príbuzní informační pracovníci (ESCO kód 2622) zhromažďujú, vyberajú, vytvárajú, organizujú a udržiavajú knižničné zbierky a iné informačné úložiská. Zabezpečujú organizáciu a dohľad nad ostatnými knižničnými službami a poskytujú používateľom relevantné informácie. Medzi ich činnosti môžeme zaradiť:

- organizovanie, rozvíjanie a udržiavanie systematického fondu kníh, periodík a iných tlačených, audiovizuálnych a digitálne zaznamenaných materiálov;

¹³² SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Bibliograf špecialista*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64313-bibliograf-specialista/31-kultura-umenie-tv-a-vydavatelstvo>. [zobrazené 2024-06-12].

¹³³ SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Výskumno-metodický pracovník v knihovníctve*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64311-vyskumno-metodicky-pracovnik-v-knihovnictve/31-kultura-umenie-tv-a-vydavatelstvo>. [zobrazené 2024-06-12].

- výber a odporúčanie akvizícií kníh a iných tlačených, audiovizuálnych a digitálnych materiálov;
- organizovanie, klasifikáciu a katalogizáciu knižničného materiálu;
- správu výpožičných a medziknižničných výpožičných systémov a informačných sietí knižnice;
- vyhľadávanie materiálov a poskytovanie informácií používateľom na základe knižničného fondu alebo informačných sietí;
- vykonávanie výskumu a analyzovanie alebo modifikovanie knižničných a informačných služieb podľa potrieb používateľov;
- navrhovanie a zavádzanie systémov na uchovávanie, organizáciu, klasifikáciu a vyhľadávanie informácií;
- príprava vedeckých prác a správ;
- vykonávanie manuálnych, online a interaktívnych mediálnych referenčných rešerší, realizácia medziknižničných výpožičiek a ďalšie činnosti na pomoc používateľom pri prístupe ku knižničným materiálom.¹³⁴

Česká NSP definuje knihovníka špecialistu, ako osobu, ktorá zabezpečuje komplexné knihovnícko-bibliografické, referenčné a informačné služby používateľom v knižniciach s celonárodnou pôsobnosťou a spracúva celonárodné koncepcie, plány a programy v danej oblasti. Jeho náplň práce definuje ako komplexné poskytovanie knižničných, bibliografických, referenčných a informačných služieb používateľom v knižniciach s celoštátnou pôsobnosťou, ktoré zahŕňa vytváranie špeciálnych bibliografických a faktografických databáz, metodickú, konzultačnú a poradenskú činnosť, ako aj tvorbu koncepcií na realizáciu špecializovaných knižničných systémov. Príprava celoštátnych koncepcií, plánov a programov tvorby knižničných a informačných zdrojov je doplnená o tvorbu národných a medzinárodných štandardov pre knižnično-informačné činnosti a poskytovaním medzinárodných medziknižničných výpožičných služieb. Riadenie a organizovanie špecializovaných samostatných študovní, koncepcia a koordinácia medzinárodných knižničných a informačných systémov, tvorba národnej koncepcie rozvoja knižničného sektora, analytická činnosť, príprava katalógov špeciálnych dokumentov

¹³⁴ EURÓPSKA KOMISIA. *Klasifikácia ESCO: Knihovník/knihovníčka*. Online. Dostupné na: <https://esco.ec.europa.eu/sk/classification/occupation?uri=http://data.europa.eu/esco/occupation/60f7eb23-a7ea-4cbe-98a5-1248291f62d5#overlayspin>. [zobrazené 2024-06-12].

a vzácných tlačí, spolupráca pri určovaní stratégie rozvoja knižničných fondov a koordinácia tvorby metodík katalogizácie v súlade s národnými a medzinárodnými štandardmi sú kľúčovými aspektmi tejto komplexnej činnosti.¹³⁵

Vychádzajúc zo zadaných odborných vedomostí a zručností slovenskou verziou NSP sme vytvorili kategorizáciu požadovaných kompetencií na knihovníka špecialistu.

- **Kultúrne dedičstvo digitálne technológie**
 - Aplikácia digitálnych technológií pri budovaní a sprístupňovaní zbierok kultúrneho dedičstva
 - Inovatívne spôsoby prezentácie a propagačné aktivity artefaktov kultúrneho dedičstva
 - Používanie digitálnych technológií a nových médií v kultúrno-osvetovej činnosti
 - Spolupráca v oblasti digitalizácie kultúrneho dedičstva a informatizácie kultúry
- **Knižničné systémy a správa informácií**
 - Knižnično-informačné systémy
 - Elektronické informačné zdroje a vyhľadávacie nástroje
 - Normy, štandardy a metódy spracovania informačných zdrojov
 - Zásady digitalizácie dokumentov
 - Odborné spracovávanie, uchovávanie, ochrana a sprístupňovanie digitálnych dokumentov
 - Používanie špecializovaného softvéru a informačných systémov
- **Profesionálna komunikácia a práca s používateľmi**
 - Zásady a techniky profesionálnej komunikácie
 - Práca s používateľmi knižničných a informačných služieb
 - Odborná komunikácia a konzultácie s používateľmi
 - Spolupráca s rôznymi kultúrnymi subjektmi a sektormi
- **Právne a etické aspekty**
 - Právne predpisy a základné pojmy v knihovníctve
 - Autorské právo a priemyselná právna ochrana
 - Právne predpisy v oblasti ochrany osobných údajov a kultúrneho dedičstva

¹³⁵ NÁRODNÍ SOUSTAVA POVOLÁNÍ. *Knihovník specialista*. Online. Dostupné na: <https://www.nsp.cz/jednotka-prace/knihovnik-specialista>. [zobrazené 2024-06-12].

- Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci
- **Výskum, vývoj a projektový manažment**
 - Metódy a postupy výskumnej činnosti v knihovníctve
 - Bibliometrické a informetrické metódy
 - Národné a medzinárodné programy a projekty v oblasti kultúry
 - Projektový manažment a rozvoj informačných služieb
- **Správa knižničných fondov a služieb**
 - Informačné procesy knižnice a informačného pracoviska
 - Budovanie, organizácia a revízia knižničného fondu
 - Bibliografická registrácia a evidencia publikačnej činnosti
 - Implementácia akvizičnej politiky knižnice
- **História a literatúra**
 - História Slovenska a strednej Európy
 - Literárna história

Špecializovaný knihovník je informačný špecialista zodpovedný za komplexné zabezpečenie a koordináciu špecializovaných knižnično-informačných činností, ako sú doplňovanie, spracovanie, správa, uchovávanie a prístupňovanie knižnično-informačných fondov. Medzi jeho hlavné úlohy patrí tvorba, kontrola a aktualizácia koncepcií, plánov, programov, metódik a pracovných postupov, ako aj analytických a rozvojových materiálov. V oblasti katalogizácie sa podieľa na tvorbe súborov autorít, riadených slovníkov, metadát a metadátových štruktúr, pričom organizuje a koordinuje odborné činnosti vrátane služieb pre používateľov so špecifickými potrebami a realizuje edukačné aktivity na podporu informačnej gramotnosti. Riadi kultúrno-vzdelávacie aktivity, spracováva a prístupňuje špeciálne typy dokumentov vrátane digitálnych a spravuje elektronické informačné zdroje. Zabezpečuje prevádzku a vývoj knižnično-informačných systémov, koordinuje propagáciu knižnice a manažuje jej projekty. V rámci profesionálnej komunikácie spolupracuje s rôznymi kultúrnymi subjektmi a sektormi, poskytuje odborné konzultácie a podporuje prácu s používateľmi knižničných a informačných služieb.

Okrem toho, špecializovaný knihovník zabezpečuje dodržiavanie právnych predpisov, autorského práva, ochrany osobných údajov a bezpečnostných predpisov. Vykonáva výskumné a vývojové aktivity, spracúva bibliografické údaje a zúčastňuje sa na národných

a medzinárodných projektoch v oblasti kultúry. Jeho odborné kompetencie zahŕňajú správu knižničných fondov, evidenciu publikačnej činnosti, implementáciu akvizičnej politiky knižnice a využívanie digitálnych technológií na rozvoj informačných služieb.

IFLA a IFLA/UNESCO

Kompetencie kladené na moderného knihovníka sú komplexné a zahŕňajú široké spektrum odborných, technických a sociálnych zručností. Medzinárodná federácia knižničných asociácií a inštitúcií (IFLA) zohráva kľúčovú úlohu pri definovaní a propagácii týchto kompetencií, pričom jej iniciatívy a štandardy slúžia ako základ pre profesionálny rozvoj knihovníkov na celom svete.¹³⁶

IFLA je medzinárodná organizácia, ktorá zastupuje záujmy knižníc a informačných služieb a ich používateľov. Dokumenty vydané IFLA zahŕňajú rôzne štandardy, usmernenia, politické dokumenty a odporúčania, ktoré podporujú rozvoj a zlepšovanie knižníc a informačných služieb. Medzi významné IFLA dokumenty patria napríklad:¹³⁷

- IFLA štandardy: tieto dokumenty poskytujú štandardy pre rôzne aspekty knižničných a informačných služieb, vrátane bibliografických záznamov, digitalizácie, ochrany a zachovania dokumentov.
- IFLA smernice: usmernenia pre osvedčené postupy v rôznych oblastiach, ako sú služby pre používateľov, správa knižničných fondov, služby pre deti a mládež, atď.
- IFLA politiky: politické dokumenty, ktoré definujú postoje a stratégie IFLA k rôznym otázkam, ako sú prístup k informáciám, duševné vlastníctvo, sloboda informácií a ďalšie.

IFLA/UNESCO dokumenty sú výsledkom spolupráce medzi IFLA a UNESCO. Tieto dokumenty sú zamerané na globálne zásady a usmernenia, ktoré podporujú rozvoj knižníc a prístup k informáciám na celom svete. Medzi najvýznamnejšie dokumenty patria:¹³⁸

¹³⁶ *The public library services : IFLA/UNESCO guidelines for development*. Online. SAUR, K. G., 2001. Dostupné na: <https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/hq/publications/archive/the-public-library-service/publ97.pdf>. [zobrazené 2024-06-12].

¹³⁷ INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS. *Who we are*. Online. Dostupné na: <https://www.ifla.org/who-we-are>. [zobrazené 2024-06-12].

¹³⁸ INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS. *IFLA and UNESCO*. Online. Dostupné na: <https://www.ifla.org/ifla-and-unesco>. [zobrazené 2024-06-12].

- IFLA/UNESCO Public Library Manifesto (Manifest verejných knižníc): tento manifest stanovuje základné zásady a ciele verejných knižníc, zdôrazňujúc ich úlohu v poskytovaní prístupu k informáciám, vzdelávaniu, kultúre a zábave pre všetkých členov spoločnosti.
- IFLA/UNESCO School Library Manifesto (Manifest školských knižníc): tento manifest zdôrazňuje dôležitosť školských knižníc ako základného zdroja pre vzdelávanie a rozvoj gramotnosti, podporujúc čítanie a celoživotné vzdelávanie.
- IFLA/UNESCO Multicultural Library Manifesto (Manifest multikultúrnej knižnice): tento dokument podporuje knižnice v poskytovaní služieb a zdrojov, ktoré odrážajú a podporujú kultúrnu rozmanitosť, a zdôrazňuje úlohu knižníc v podpore inklúzie a medzilidského porozumenia.

ZÁVER

Perspektíva knihovníckych a informačných štúdií sa čoraz viac rozširuje v súlade s naliehavou potrebou informačných špecialistov schopných orientovať sa v obrovskej záplave informačných zdrojov, zručných nielen vo vyhľadávaní, ale hlavne spracovávaní a triedení informácií smerujúcich k ich efektívnemu využitiu. Bez kvalifikovaných a spoločensky uznávaných knihovníkov a informačných pracovníkov by nebolo možné zabezpečiť uspokojovanie základných práv obyvateľov v demokracii – prístup k informáciám, celoživotné vzdelávanie a uspokojovanie ich kultúrnych potrieb. Spoločenská úloha informačnej profesie sa pritom odpradáva nezmenila: ide o všetky spracovateľské činnosti, ktoré vedú k sprostredkovaniu akokoľvek zaznamenaných znalostí z kdekoľvek existujúcich informačných zdrojov každému používateľovi podľa jeho informačnej potreby. Rozširuje sa iba priestor, v ktorom sa dnes, a najmä zajtra kvalifikovaní informační profesionáli uplatnia.

V digitálnej ére knižnice a knihovníci čelia významným zmenám, ktoré zásadne transformujú ich úlohy a služby. Digitalizácia umožňuje premeniť fyzické dokumenty na digitálnu formu, čím sa zabezpečuje ich ochrana a široká dostupnosť. Tento proces nielen chráni originály pred poškodením, ale tiež sprístupňuje historicky a kultúrne hodnotné materiály širšej verejnosti. Moderné knižnice tak už nefungujú iba ako miesta zhromažďovania a ochrany knižných zbierok, ale stávajú sa dynamickými centrami poskytujúcimi elektronické služby, organizujú kultúrno-vzdelávacie aktivity a využívajú moderné technológie, ako sú umelá inteligencia a virtuálna realita, na zlepšenie prístupu k informáciám a vzdelávaniu.

Súčasní knihovníci sa postupne transformujú na knižnično-informačných profesionálov, čo prispieva k zvyšovaniu atraktivity tejto profesie. Musia ovládať nielen tradičné knižničné systémy a katalogizáciu, ale aj digitálne technológie a informačný manažment. Sú aktívnymi sprostredkovateľmi medzi používateľmi a informačnými zdrojmi, organizujú a realizujú vzdelávacie aktivity, spracovávajú digitálne dokumenty a podporujú komunitné iniciatívy. Táto transformácia nielenže mení vnímanie knihovníkov, ale aj zlepšuje ich schopnosť reagovať na meniace sa potreby používateľov a prispieva k budovaniu znalostnej spoločnosti.

ZOZNAM LITERATÚRY

ALENEZI, Ali. *Library 3.0: the art of Virtual Library services*. Online. 2012. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/299452604_Library_30_the_art_of_Virtual_Library_services. [zobrazené 2024-06-12].

ALIR DERBENT, Gülten. Library 4.0: new generation technologies in libraries. In: *Current Approaches in Information and Records Management Technology in the 100th Anniversary of the Republic*. Online. Istanbul University Press, 2024, s. 909-932. Dostupné na: <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/67ED381C3AFA4838B4E6D51BF496720B>. [zobrazené 2024-06-12].

Biografický lexikón Slovenska, V., Km-L. Slovenská národná knižnica, 2013. ISBN 978-80-8149-011-8.

CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR. Knižnícke odborné minimum. Online. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/specializovana-vedecka-kniznica/knihovnicke-odborne-minimum.html?page_id=852. [zobrazené 2024-05-28].

COYLE, Karen. *Mass Digitization of Books*. The Journal of Academic Librarianship. Online. Vol. 32 (2006), no. 6, s. 641-645. ISSN 0099-1333. Dostupné na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133306001534>. [zobrazené 2024-06-12].

Encyclopaedia Beliana: slovenská všeobecná encyklopédia v dvanástich zväzkoch. Prvý zväzok A-Belk. Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied, 1999. ISBN 80-224-0554-X.

Encyclopedia of library and information sciences. Fourth ed. Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-1-4665-5259-3.

Europeana : Strategy 2020 – 2025 : Empowering digital change. Online. Publications Office of the European Union, 2020. Dostupné na: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Europeana%20Strategy%202020%20-%202025.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

EUROPEANA PRO. *Europeana - a digital service infrastructure*. Online. Dostupné na: <https://pro.europeana.eu/page/europeana-a-digital-service-infrastructure>. [zobrazené 2024-06-12].

EURÓPSKA KOMISIA. *Klasifikácia ESCO: Knižovník/knihovníčka*. Online. Dostupné na: <https://esco.ec.europa.eu/sk/classification/occupation?uri=http://data.europa.eu/esco/occupation/60f7eb23-a7ea-4cbe-98a5-1248291f62d5#overlayspin>. [zobrazené 2024-06-12].

EVROPSKÁ KOMISE. *Klasifikace ESCO: Knižovníci*. Online. Dostupné na: <https://esco.ec.europa.eu/cs/classification/occupation?uri=http://data.europa.eu/esco/isco/C4411>. [zobrazené 2024-06-12].

FILOZOFICKÁ FAKULTA PREŠOVSKÉJ UNIVERZITY V PREŠOVE. *Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií*. Online. Dostupné na: <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/isms/>. [zobrazené 2024-03-30].

GOTTWALDOVÁ, Anna. *Povolanie knihovník: vzdelávanie knihovníkov na Slovensku v rokoch 1918-2020*. Diplomová práca; online. Jarmila MAJEROVÁ (vedúca záverečnej práce). Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta humanitných vied. 2021. Dostupné na: <https://opac.czrp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=1F20E14014F543F1490452A60BD9>. [zobrazené 2024-06-12].

GREEN, M. *Better, smarter, faster: Web 3.0 and the future of learning*. Development and Learning in Organizations. Online. Vol. 25 (2011), no. 6, s. 70-72. Dostupné na: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/dlo.2011.08125faa.007/full/html>. <https://www.emerald.com/insight/publication/issn/1477-7282> [zobrazené 2024-06-12].

Gyalui Farkas. *A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon*. Kolozsvár. 1903. 8-r. 25 oldal. Magyar Könyvszemle. Online. XI. Kötet (1903), szám 2, s. 180-181. Dostupné na: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00119/pdf/180-181.pdf>. [zobrazené 2024-03-25].

HALIENA, Ján. *Kalendárium slovenského socialistického knihovníctva*. Matica slovenská, 1988.

HENDLER, J. *Web 3.0: The dawn of semantic search*. Computer. Online. vol. 43 (2010), issue 1, s. 77-80. Dostupné na: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=5398788&isnumber=5398768>. [zobrazené 2024-06-12].

HINCHCLIFFE, Dion. *All we got was Web 1.0, when Tim Berners-Lee actually gave us Web 2.0*. Blog. 2006 -. Dostupné na: <https://dionhinchcliffe.com/2006/09/04/all-we-got-was-web-1-0-when-tim-berners-lee-actually-gave-us-web-2-0/>. [zobrazené 2024-06-12].

HUŠKOVÁ, Jindřiška a Jozef KUZMÍK. Štúdium knihovedy na Filozofickej fakulte Slov. univerzity. I. Prehľad za študijný rok 1951/52. Prehľad za študijný rok 1952/53 *Knížnica*, roč. 3-4 (1951/1952), s. 211-214.

INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS. *IFLA and UNESCO*. Online. Dostupné na: <https://www.ifla.org/ifla-and-unesco>. [zobrazené 2024-06-12].

INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS. *Who we are*. Online. Dostupné na: <https://www.ifla.org/who-we-are>. [zobrazené 2024-06-12].

IFLA/UNESCO. *Public Library Manifesto*. Online. Dostupné na: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-cs.pdf> [zobrazené 2024-06-12].

KÁDNEROVÁ, Jiřina, *Z historie knihovnického vzdělávání: 1. část – knihovnické kurzy*. Čtenář: měsíčník pro knihovny. Online. Roč. 71 (2019), č. 9. Dostupné na: <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/2922>. [zobrazené 2024-03-16].
<https://svkkl.cz/ctenar/clanek/2922>

KATUŠČÁK, Dušan. *Ciele a európsky kontext projektu Slovenskej národnej knižnice „Digitálna knižnica a Digitálny archív“*. Knižnica. Online. Roč. 13 (2012), č. 6, s. 5-9. Dostupné na: https://www.snk.sk/images/snk/casopis_kniznica/2012/jun/05.pdf. ISSN 1336-0965. [zobrazené 2024-06-12].

KATUŠČÁK, Dušan. *Súčasný stav formovania stratégie digitalizácie na Slovensku*. Online. Dostupné na: http://invenio.nusl.cz/record/135846/files/nusl-135846_2.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

KIMLIČKA, Štefan. *Informačné systémy teoretické východiská, princípy, metódy projektovania*. Slovenská národná knižnica, 2006. ISBN 80-89023-88-6.

KRAJSKÁ KNIŽNICA ĽUDOVÍTA ŠTÚRA ZVOLEN. *Základné a špeciálne služby*. Online. Dostupné na: <https://www.kskls.sk/zakladne-a-specialne-sluzby.html>. [zobrazené 2024-06-12].

LABANGON Donna Lyn a April MANABAT. *Establishing Connections, Bridging the Gap: Library 4.0 and Its Role in Digital Humanities*. Online. Dostupné na: <https://www.dlsu.edu.ph/wp-content/uploads/pdf/conferences/research-congress-proceedings/2019/lii-II-015.pdf>. [zobrazené 2024-06-12].

LICHNEROVÁ, Lucia a Marta ŠPÁNIOVÁ. *Katedra knižničnej a informačnej vedy FifUK jubiluje: krátky pohľad na 60 rokov vysokoškolského štúdia knihovníctva*. Ikaros: elektronický časopis o informačnej spoločnosti. Online. Ročník 15 (2011), č. 12. Dostupné na: <https://ikaros.cz/katedra-kniznicnej-a-informacnej-vedy-fifuk-jubiluje-kratky-pohlad-na-60-rokov-vysokoskolskeho-studi>. [zobrazené 2024-04-12].

LIPČÁK, Peter. *Technológie Web 2.0 a Library 2.0*. Bakalárska práca; online. Vilém SKLENÁK (vedúci záverečnej práce). Vysoká škola ekonomická v Prahe, Fakulta informatiky a štatistiky, Katedra informačného a znalostného inžinierstva, 2007. Dostupné na: https://vskp.vse.cz/_soubory/15600_xlipp03.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

Magyar könyvtártörténeti kronológia. Köt. 1. - 5. Országos Széchényi Könyvtár, 2009-2021. ISBN 978-963-200-577-5.

Magyar könyvtártörténeti kronológia. 1. kötet 996-1983. Országos Széchényi Könyvtár, 2009. ISBN 978-963-200-578-2.

MAKULOVÁ, Soňa. *Digitálne knižnice budúcnosti: nové smery výskumného programu*. In: *INFOS 2003: 32. medzinárodné informatické sympóziu*. Centrum VTI SR, 2003. ISBN 80-85165-86-4.

Manifest IFLA/UNESCO o internete. Online, pdf. Spolok slovenských knihovníkov, 2008. Dostupné na:
https://www.infolib.sk/files/Novy_portal_infolib_subory/dokumenty_ifla/manifest-ifla_unesco-internete_sk.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

MASON, D. *Building Library 3.0: Issues in Creating a Culture of Participation*. The Electronic Library. Online. Vol. 28 (2010), No. 2, s. 347-348. Dostupné na:
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/02640471011033710/full/html>. [zobrazené 2024-06-12].

MCKINSEY&COMPANY. *What is Web3?*. Online. Dostupné na:
<https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-web3>. [zobrazené 2024-06-12].

MEDIAMATIKA.SK. *Mediamatika: gramotnosť 21. storočia*. Webové sídlo. Dostupné na:
<https://mediamatika.sk/>. [zobrazené 2024-05-12].

MOLDA, Rastislav. *Kniha ako súčasť vzdelávacieho a národnostneidentifikačného procesu. Príklad študentskej knižnice Slovanského ústavu v Modre*. In: *Kniha 2015 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Slovenská národná knižnica, 2015, s. 267-279.

MSAUKI, Grace. *Library 4.0 and Sustainable Development: Opportunities and Challenges*. Online. Emerald Publishing Limited, 2021, s. 31-44. Dostupné na:
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/978-1-80043-656-520201012/full/html>. [zobrazené 2024-06-12].

NÁRODNÉ OSVETOVÉ CENTRUM. *Slovakiana – národný agregátor platformy kultúrneho dedičstva Europeana*. Online. Dostupné na: <https://www.nocka.sk/slovakiana-narodny-agregator-platformy-europeana>. [zobrazené 2024-06-12].

NÁRODNÍ SOUSTAVA POVOLÁNÍ. *Knihovník*. Online. Dostupné na:
<https://www.nsp.cz/jednotka-prace/knihovnik>. [zobrazené 2024-06-12].

NÁRODNÍ SOUSTAVA POVOLÁNÍ. *Knihovník specialista*. Online. Dostupné na:
<https://www.nsp.cz/jednotka-prace/knihovnik-specialista>. [zobrazené 2024-06-12].

Nařízení vlády republiky Československé č. 607/1919 Sb. ze dne 5. listopadu 1919, jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních ze dne 22. července 1919, č. 430 Sb. z. a n.

NESTA, F. a J. MI. *Library 2.0 or Library III: returning to leadership*. Library Management. Online. Vol. 32 (2011), No. ½, s. 85-97. Dostupné na:
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/01435121111102601/full/html>. [zobrazené 2024-06-12].

NOH, Younghee. *Imagining Library 4.0: Creating a Model for Future Libraries*. The Journal of Academic Librarianship. Online. Vol. 41 (2015). issue 6, s. 786-797. Dostupné na:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133315001780>. [zobrazené 2024-06-12].

O'REILLY, Tim. *What is Web 2.0*. In: *Web Squared: Web 2.0 Five Years On*. Online. Dostupné na: <https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html>. [zobrazené 2024-06-12].

Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 159/1991 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva. Online. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/cinnost/medzin_spol/oznamenia/dedicstvo.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

PASIJAR, Štefan. *Dejiny knižníc na Slovensku*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977.

PASIJAR, Štefan. *Štvrtstoročie študijného odboru knihovníctvo a vedecké informácie*. Zväz slovenských knihovníkov a informatikov, 1976.

PETERCOVÁ, Štefánia. *Digitalizácia v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach a jej prínos pre knižnično-informačné služby*. ITlib Informačné technológie a knižnice. Online. 2015. č. 3, s. 25-28. Dostupné na: https://itlib.cvtisr.sk/wp-content/uploads/docs/25_Digitaliz%C3%A1cia.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

PINDERA Malgorzata a Mirosława WASOWICZ. *Portály a knižničné služby v digitálnom prostredí v Poľsku na príklade vojvodskej verejnej knižnice v Opole*. In: *Knižničné portály a knižničné služby v digitálnom priestore*. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, s. 47-65. ISBN 978-80-89388-70-7.

PINTO, M. a R. MANSO. *Virtual references services: defining the criteria and indicators to evaluate them*. *Electronic Library*, vol. 30 (2012), No. 1, s. 51 – 69.

POCH, Josef. *K vývoji knihovníckeho školství u nás*. Státní nakladatelství, 1948.

POCH, Josef. *Krátké knihovnícké kursy*. *Časopis československých knihovníků*, roč. 10 (1931), č. 3-4.

Premeny Žilinskej univerzity (1953 – 2013). Slavka PITOŇÁKOVÁ (text). Žilinská univerzita v Žiline, 2013. ISBN 978-80-554-0641-1.

RANKOV, Pavol. *Informačná spoločnosť - perspektívy, problémy, paradoxy*. Koloman Kertész Bagala. ISBN 8089129919.

Ratio educationis 1777 a 1806. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988.

REPČÁK, Jozef. *Školenie knihovníkov ľudových knižníc*. *Slovenská národná knižnica*, r. 2. (1946), č. 2, s. 63.

Rubin, R. E. *Foundations of Library and Information Science*. 3rd ed. Neal-Schuman Pbl., 2010. ISBN 978-155570-690-6.

SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Bibliograf špecialista*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64313-bibliograf-specialista/31-kultura-umenie-tv-a-vydavatelstvo>. [zobrazené 2024-06-12].

SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Knihovník*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64419-knihovnik>. [zobrazené 2024-06-12].

SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Knihovník špecialista*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64310-knihovnik-specialista>. [zobrazené 2024-06-12].

SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Register zamestnaní*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani>. [zobrazené 2024-06-12].

SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Správca depozitára*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64374-spravca-depozitara>. [zobrazené 2024-06-12].

SEKTOROVO RIADENÉ INOVÁCIE. *Výskumno-metodický pracovník v knihovníctve*. Online. Dostupné na: <https://www.sustavapovolani.sk/register-zamestnani/pracovna-oblast/karta-zamestnania/64311-vyskumno-metodicky-pracovnik-v-knihovnictve/31-kultura-umenie-tv-a-vydavatelstvo>. [zobrazené 2024-06-12].

SLORD. *Stratégia pre web 4.0 a virtuálne svety*. Online. Dostupné na: <https://slord.sk/aktualita/strategia-pre-web-4-0-a-virtualne-svety>. [zobrazené 2024-06-12].

SLOVAKIANA. *O Slovakiane*. Webové sídlo. Dostupné na: <https://www.slovakiana.sk/o-slovakiane>. [zobrazené 2024-06-12].

SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA. *Akreditovaný vzdelávací program*. Online. Dostupné na: <https://www.snk.sk/sk/informacie-pre/kniznice-a-knihovnikov/knihovnicke-vzdelavanie/akreditovany-vzdelavaci-program.html>. [zobrazené 2024-05-28].

SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA. *Europeana – európska online knižnica, múzeum a archív v jednom*. Online. Dostupné na: <https://www.snk.sk/sk/informacie-pre/kniznice-a-knihovnikov/medzinarodne-projekty-a-spolupraca/europeana.html>. [zobrazené 2024-06-12].

Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990), I. zväzok, A-D. Matica slovenská, 1986.

Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990), III. zväzok, K-L. Matica slovenská, 1989. ISBN 80-7090-019-9.

Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990), V. zväzok, R-Š. Matica slovenská, 1992. ISBN 80-7090-216-7.

SOMR, Matej a Petra VÝBOCHOVÁ. Transformácia propagácie kníh: od konvenčných prístupov k netradičným stratégiám. In: *QUAERE 2023*. Online. Magnanimitas, 2023, s. 48-57. Dostupné na: https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/quaere_2023.pdf. [zobrazené 2024-06-12].

SPOJENÁ ŠKOLA V BYTČICI. *Štúdium - Informačné systémy a služby*. Online. Dostupné na: <https://zssosza.edupage.org/text/?text=text/text3&subpage=3>. [zobrazené 2024-05-10].

SPOLOK SLOVENSKÝCH KNIHOVNÍKOV A KNIŽNÍC. *Parmská charta*. Online. Dostupné na: <http://www.infolib.sk/sk/trendy-oblastiach/digitalizacia-kniznic/dokumenty/parmska-charta.html>. [zobrazené 2024-06-12].

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA MASMEDIÁLNYCH A INFORMAČNÝCH ŠTÚDIÍ. *História školy*. Online. Dostupné na: <https://sosmis.sk/historia-skoly/>. [zobrazené 2024-05-10].

SULA, C. A. *Digital Humanities and Libraries: A Conceptual Model*. *Journal of Library Administration*. Online. vol. 53 (2013), no. 1, s. 10-26. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01930826.2013.756680>. [zobrazené 2024-06-12].

SÚLOVCOVÁ, Dana. *Vzdelávaní knihovníků a učitelů – exkurz do historie. 1. část. Čtenář*. Online. roč. 73 (2021), č. 1, s. 18-20. Dostupné na: <https://svkkl.cz/en/ctenar/clanek/3266>. [zobrazené 2024-04-05].

ŠELEPEC, Jozef, 2001. *Pri prameňoch knihovníckeho vzdelávania*. *Knižnica*. Online. Roč. 2 (2001), č. 10, s. 582-583. Dostupné na: https://www.snk.sk/images/snk/NBU/Kniznica/10_2001/582.pdf. [zobrazené 2024-02-18].

ŠTEFANOVIČOVÁ, Mária. O výchovnej práci na Katedre knihovníctva. *Knižnica*, 1955, č. 4, s. 150-154.

Študijné odbory, v ktorých môžu vysoké školy v Slovenskej republike poskytovať vysokoškolské vzdelávanie. Online, pdf. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/prilohy/SK/ZZ/2019/244/20230201_5510036-2.pdf. [zobrazené 2024-05-12].

ŠUŠOL, Jaroslav. Definovanie pojmu elektronická knižnica v kontexte elektronických komunikačných aktivít. In: *Knižničná a informačná veda XVII*. Univerzita Komenského, 1998, s. 23 – 36. ISBN 8022312363.

THE EUROPEAN LIBRARY. *Home*. Webové sídlo. Dostupné na: <https://www.theeuropeanlibrary.org>. [zobrazené 2024-06-12].

The public library services : IFLA/UNESCO guidelines for development. Online. SAUR, K. G., 2001. Dostupné na: <https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/hq/publications/archive/the-public-library-service/publ97.pdf>. [zobrazené 2024-06-12].

VALJAŠKOVÁ, Alena. *Kreatívna ekonomika v oblasti kultúrneho priemyslu so zameraním na pamäťové inštitúcie*. Dizertačná práca; online. Ivan MRVA (vedúci záverečnej práce). Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, Fakulta humanitných vied, Žilinská univerzita v Žiline, 2022. Dostupné na: <https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=378281AEB05F717332CFA6EBFA> [zobrazené 2024-06-12].

VARJÚ, Elemér. *Ferenczi Zoltán. A könyvtártan alapvonalai*. *Magyar Könyvszemle*. Online. XI. Kötet (1903), szám 3, s. 299-305. Dostupné na: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00120/pdf/299-305.pdf>. [zobrazené 2024-03-25].

VORLÍČKOVÁ, Blanka. *Europeana: online přístup k evropskému kulturnímu a historickému dědictví*. *Ikaros*. Online. roč. 13 (2009), č. 3. Dostupné na: <http://www.ikaros.cz/europeana-online-pristup-k-evropskemu-kulturnimu-a-historickemu-dedictvi>. [zobrazené 2024-06-12].

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-126>. [zobrazené 2024-03-25].

Zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2000/183/20000701.html>. [zobrazené 2024-03-25].

Zákon č. 53/1959 Zb. o jednotnej sústave knižníc (Knižničný zákon). Dostupné na: <https://www.epi.sk/zz/1959-53>. [zobrazené 2024-03-25].

Zákon o verejných knihovniach obecných č. 430/1919 Sb. a navazujúci predpisy. Dostupné na: https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/KnihovniZakon_1919.doc. [zobrazené 2024-04-05].

ŽIBRITOVÁ, Gabriela. Päťdesiat rokov vysokoškolského štúdia knižničnej a informačnej vedy na Slovensku. *Knižnica*, roč. 2 (2001), č. 8, s. 410-414.

ŽIBRITOVÁ, Gabriela. Počiatky slovenského knihovníckeho školstva. In: *Spomienky : sborník o budovaní ľudových knižníc na Slovensku po oslobodení*. Matica slovenská, 1965.

Žilinská univerzita 1953 – 2003. Marián DZIMKO (zostavovateľ). Žilinská univerzita/EDIS-vydavateľstvo ŽU, 2003. ISBN 80-8070-123-7.

ISBN 978-80-89832-34-7